

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**NESİLLER ARASI AKTARIMDA KADINLIK VE
ANNELİK İNŞALARI**

Büşra ALPARSLAN

2502130598

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR

İSTANBUL – 2020

ÖZ

NESİLLER ARASI AKTARIMDA KADINLIK VE ANNELİK İNŞALARI BÜŞRA ALPARSLAN

Bu çalışma temel olarak annelik ve kadınlığın ilişkisini içerecek şekilde kentli kadınlarda kadın kimliğinin nasıl inşa edildiğini nesiller arası bir düzlemde görmeyi amaçlamaktadır. Mevcut araştırmalar, anneliğin kadın kimliğinin bir parçası olarak görüldüğünü ve kadın kimliğinin ilişkisel biçimde kurgulanan annelik temelinde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Ancak gerek dünyada gerek Türkiye’de modernleşme süreci ve ekonomik gerekliliklerin kadınları kamusal alana ve çalışma hayatına davet etmesi ve doğum kontrolünün yaygınlaşmasıyla beraber anneliğin, kadın kimliği üzerinde kapsadığı yerin azaldığına dair araştırmalar da mevcuttur. Dolayısıyla, bu tezde kadın kimliği annelik ile ilişkisi bağlamında ele alınmış ve bireylerin bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak kadınlığı nasıl inşa ettiği nesiller arası bir düzlemde çalışılmıştır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında önemli yeri olan aile dinamiklerinin de analize dâhil edilebilmesi için kadınlık inşası aynı ailedeki kadınları da içerek şekilde ele alınmıştır. Böylelikle farklı yaşlardan kadınların kadınlık inşaları incelenmiş, bu inşaların annelikle olan ilişkisi irdelenmiş ve de kadınlık inşasının nesiller arası aktarımdaki tezahürü ortaya konulmuştur. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerle yürütülen çalışmaya 7 aileden 18 kadın katılmıştır. Toplanan veriler gömülü teori yöntemi ile analiz edilmiş ve bu analiz sonucunda kadınlık inşası sürecine dair bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan modelde Sınırlandırma (Ekosistem) sürecinde kadınlığa dair kurallar ve sınırlar gözlemlenir, Anlamlandırma sürecinde kişi Ekosistem içinde bir kadın olarak yerini kavrar, Pazarlık sürecinde ise gerçekleştirdiği cinsiyet icrası ile dönüştürücü ve sürdürücü bir kimlik inşası ortaya koyarak mevcut ekosistemin sürdürülmesi veya dönüştürülmesi yönünde bir adım atar. Bu modelin ortaya koyduğu önemli noktalardan biri kadınlığın denge üzerine inşa edildiğine dair çıkarımdır. Bununla birlikte dişi bedenin kimlik inşası sürecine etki ediyor olduğu ve kimlik inşası sürecinde yaşanan dönüştürücü veya sürdürücü inşanın kişinin sadece kendisi ve gelecek nesillerin ekosistemine etki etmekle kalmayıp üst nesiller için de bir dönüşüm imkânı yaratıyor olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadınlık, annelik, gömülü teori, toplumsal cinsiyet kimliği, nesiller arası aktarım

ABSTRACT

WOMANHOOD AND MOTHERHOOD CONSTRUCTION IN INTERGENERATIONAL TRANSFERENCE BÜŞRA ALPARSLAN

This study mainly aims to see how the woman identity is constructed by urban women, including the relationship between motherhood and womanhood on an intergenerational level. Earlier research reveals that motherhood is often seen as a part of female identity. With the increasing importance given to children and the strengthening of the nuclear family, motherhood becomes central to womanhood. However, in the world and in Turkey, modernization process, economic requirements of women moving into the public sphere and the working life, and birth control, research claim that motherhood holds increasingly smaller place on woman identity. Therefore, in this thesis, women's identity is discussed in the context of its relationship with motherhood and construction of womanhood as a gender identity is studied on an intergenerational level. In this study, in order to include family dynamics, which have an important role in the construction of gender identity, womanhood has been handled by including women in the same families. The constructions on womanhood, the relationship of these constructions with motherhood was examined, and the manifestation of womanhood in intergenerational transmission was revealed. 18 women from 7 families participated in the study conducted through semi-structured interviews. The data were analyzed using the Grounded Theory, and results created a model of womanhood construction process which includes three processes. Rules and boundaries regarding womanhood are observed in the Limitation (Ecosystem) process while in the Sense Making process, woman realizes her position as a woman in the Ecosystem and grip the sense of being a woman. Lastly in Negotiation process, woman alters ecosystem by constructing a Transformational or Maintaining Identity via gender performance. One of the important points of this model is that womanhood is built on balance. Moreover, it is found that the female body is affecting the identity construction process and that the transformative/maintaining identity construction does not only affects the individual but also alters the ecosystem for herself, younger and older generations.

Keywords: Womanhood, motherhood, grounded theory, gender indentity, intergenerational tranference

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması esnasında bana desteklerini sunan herkese ancak öncelikle ve özellikle hem tez danışmanım hem de akademik hayatta bana her türlü desteği sağlayan hocam Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir'e teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte, her tez izleme döneminde kapsayıcı yaklaşımları ve yapıcı eleştirileri ile bana yol gösteren komite üyeleri Prof. Dr. Sevim Cesur ve Doç. Dr. Ferzan Curun'a teşekkür ederim. Tez sürecinde farklı biçimlerde bana destek olan çok sevgili çalışma arkadaşlarım Özgün Taktakoğlu, Deniz Derin, Kübra Koç ve Dr. Esin Temeloğlu Şen'e; lisans öğrencilerimizden oluşan çalışma grubumuza; tezle ilgili fikirlerimi hem de hiç alanları olmamasına rağmen dinleyen ve önerilerde bulunan, katılımcı bulmaya yardımcı olmaktan, ihtiyacım olduğunda yemeğimi pişirmeye kadar her konuda bana destekte bulunan sevgili dostlarım Azade Cihanbeylerden, Özge Filiz, Emel Kanbur, İnci Kazkayası ve Irmak Yavlal'a; kaynak kitap konusunda yardımını esirgemeyen Rifat Magriso'ya; zorlu katılımcı bulma sürecinde bana yardımcı olan Seteney Nur Öner ve Rahime Gülbaş'a ve her ihtiyacım olduğunda bana sunduğu destek için Can Özçeker'e teşekkür ederim.

Tez çalışmamda karşılaştığım en büyük sorunlardan biri yaptığım görüşmelerin bende yarattığı duygusal yükü. Görüşme yaptığım kadınlar ile beni duygusal olarak zorlayan empatik bir sürecin içine girmiştım. Katılımcılar olumsuz yaşam deneyimlerini ve travmalarını aktardıklarında bu bilgiyle nasıl baş edeceğimi bilemedim. Bir sosyal psikolog olarak çalışma alanım gereği toplumsal problemlere değinen çeşitli konularda çalışmalar yürüttüm ancak ilk kez bireysel olarak kendimi bu kadar içinde bulduğum bir konuda bu kadar yoğun bir çalışma yaptım. Tezimin konusu, beni kişisel bir yolculuğa da itti; kendi kadınlığımı kurgulayışımı ve kendi çocukluğuma dair süreçlerimi sorgulamama yol açtı. Bu süreç benim için o kadar zordu ki bir dönem görüşmeleri yapmaktan ve yaptığım görüşmeleri yazıya dökmekten bile kaçındım. Bu süreçte bana destek veren, klinik görüşme anlamında yol gösteren ve kendi deneyimlerini paylaşarak çalışmaya devam edebilmeme yardımcı olan çalışma arkadaşım Dr. Nermin Taşkale'ye de ayrıca teşekkür etmek isterim.

Tez çalışmamın katılımcıları aynı ailenin 3 nesil kadınlarından oluşmaktaydı, özellikle en yaşlı neslin hayatta ve sağlıklı olması, en küçük neslin 18 yaşından büyük olması ve ailenin iki nesilde de kız çocuk sahibi olması kriterlerinin hepsi bir araya

geldiğinde hem bu şartları sağlayan hem çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcı bulma ihtimalim oldukça düşmüştü. Bununla birlikte çalışmada yöntem olarak seçilen gömülü teorinin yapısı gereği, analiz süreci de bir o kadar çetindi. Dolayısıyla, bu çalışma birçok doktora tez çalışmasından daha uzun sürdü. Bu uzun sürede yanımda olan herkese teşekkürlerimi bir kez daha sunmak isterim.

33 yaşına yeni girdiğim bu günlerde daha da iyi anlıyorum ki bağışlayan, kucaklayan, cesaretlendiren ve yol gösteren bir aile ne yazık ki herkesin sahip olamadığı bir ayrıcalık. Bana bu ayrıcalığı yaşatan, bu tezin yazımı esnasında bir yıldan fazla süre, Ankara'ya gidemediğim için görüşemediğim ve çok özlediğim ancak bana kilometrelerce uzaktan yuva olmayı başaran annem Fatma Alparıslan, babam Orhan Alparıslan ve canım kardeşim Ece Alparıslan'a da ayrıca teşekkür ederim.

Yıllar süren görüşmeler ve analiz sürecinin ardından gururla elimde tuttuğum bu çalışmayı önce annemi sonra beni yetiştiren anneannem Türkan Hanecioğlu'na adıyorum.

BÜŞRA ALPARıSLAN

21 Şubat 2020, İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN KİMLİĞİ VE ANNELİĞE SOSYAL PSİKOLOJİK BİR BAKIŞ

1. Literatür.....	1
1.1. Psikolojide kimlik ve kimlik inşası.....	1
1.1.1. Kimlik kavramı.....	1
1.1.2. Kimlik kavramına getirilen eleştiriler.....	3
1.2. Toplumsal cinsiyet kimliği ve kadınlık.....	6
1.2.1. Toplumsal cinsiyet.....	6
1.2.2. Toplumsal cinsiyet kavramına getirilen eleştiriler.....	7
1.2.3. Toplumsal cinsiyet kimliği olarak kadınlık.....	9
1.3. Kadınlık inşası.....	10
1.3.1. Kadınlığın erkeklikten farklı kurgulanışı.....	11
1.3.2. Kadınlar arası farklılaşma.....	12
1.3.3. Kadınlığın ilişkiselliği.....	14
1.3.4. Kadınlığa dair semboller, mitler ve söylemler.....	15
1.4. Kadınlık ve annelik ilişkisi.....	17
1.4.1. Anneliğin kadınlık için önemi.....	18
1.4.2. Anneliğin yükü.....	20
1.4.3. Anneliğin kadın kimliği için merkezieti.....	25
1.5. Kadınlık inşasında nesiller arasılk ve aile.....	27
1.6. Araştırmanın amacı ve kapsamı.....	29
1.6.1. Araştırmanın literatüre katkısı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM
KADINLIK İNŞASI VE ANNELİĞİN KADINLIK İNŞASINDAKİ YERİNİN
İNCELENMESİ

2. YÖNTEM	33
2.1. Gömülü teori.....	33
2.1.1. Memo yazımı.....	33
2.2. Araçlar.....	35
2.2.1. Sosyoekonomik statü ölçeği.....	35
2.2.2. Demografik bilgi formu.....	35
2.2.3. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları.....	36
2.3. Örneklem.....	36
2.4. İşlem.....	42
2.5. Pilot görüşmeler.....	44
2.6. Veri analizi.....	45
2.7. Refleksivite.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KADINLIK İNŞASI VE ANNELİĞİN KADINLIK İNŞASINDAKİ YERİNE DAİR
BULGULAR

3. BULGULAR.....	50
3.1. Sınırlandırma (Ekosistem)	52
3.1.1. Sosyal etkileşim.....	53
3.1.1.1. Aile içi etkileşim.....	53
3.1.1.1.1. Anne-baba ilişkisi.....	54
3.1.1.1.2. Aile bireyleri arası etkileşim.....	57
3.1.1.2. Sosyal çevrede etkileşim.....	61
3.1.1.2.1. Sosyalleşme normları.....	62
3.1.1.2.2. Cinsiyetli bedenler.....	65
3.1.2. Mitleştirilmiş temsiller.....	66
3.1.2.1. Anaçlık ve dişilik.....	67
3.1.2.2. Güç.....	70
3.1.2.3. Güzellik.....	72
3.1.3. Toplumsal cinsiyet normları.....	73
3.1.3.1. Erkekler için normlar.....	74
3.1.3.1.1. Yargıç.....	74

3.1.3.1.2. Sevgili.....	75
3.1.3.1.3. Avcı.....	77
3.1.3.2. Kadınlar için normlar.....	77
3.1.3.2.1. Anaç.....	78
3.1.3.2.2. Edepli.....	79
3.1.3.2.3. Çilekeş.....	82
3.1.3.2.4. Güzel.....	84
3.2. Anlamlandırma.....	85
3.2.1. Sosyal hayatta konumlanma.....	86
3.2.1.1. Aile içinde konumlanma.....	86
3.2.1.1.1. Aile içi iş bölümü.....	87
3.2.1.1.2. Anneyle kıyaslar.....	88
3.2.1.1.3. Eşle ilişki.....	99
3.2.1.2. Sosyal çevrede konumlanma.....	91
3.2.1.2.1. Sosyalleşme süreçleri.....	91
3.2.1.2.2. Cinsiyetli bedenlerin etkileşimi.....	91
3.2.2. Kadınlar arası hiyerarşi.....	92
3.2.2.1. Annelik	93
3.2.2.2. Ev işleri.....	94
3.2.2.3. Kadınsılık	96
3.2.2.4. Güzellik.....	97
3.2.3. Özgün deneyimler.....	98
3.2.3.1. Kayıplar ve kazançlar.....	98
3.2.3.2. Zorunluluklar.....	100
3.2.3.3. Yaşam olayları ve travmalar.....	102
3.3. Pazarlık.....	103
3.3.1. Arzunun öznesi: Cinselliğin sahiplenilmesi veya araçsallaştırılması.....	105
3.3.2. Kendi bedeninin sahibi: Bedenin özgürleşmesi veya saklanması.....	105
3.3.3. İş bölümü normları: İş bölümünde eşitlik anlayışı veya iş bölümünün cinsiyetlendirilmesi.....	107
3.3.4. Doğurganlığın yükü: Analığın tercihleştirilmesi veya içselleştirilmesi.....	108

3.3.5. Çelişik kadınsılık: Kadınsının içselleştirilmesi veya dışlanması.....	109
3.3.6. Kayıplar ve kazançlar: Kayıpların tanzimine veya kayıplardan sağlanan kazançlara odaklanma.....	110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN TOPLUMSAL CİNSİYET LİTERATÜRÜ İŞİĞİNDA İNCELENMESİ

4. TARTIŞMA.....	112
4.1. Kadınlık ve denge.....	113
4.1.1. Makbul kadınlar.....	114
4.1.2. Anneliğın dengeyle ilişkisi.....	117
4.1.3. Bozulan denge ve kimlik inşası.....	120
4.2. Kadınlık ve doğurganlık.....	122
4.2.1. Doğurgan beden.....	123
4.2.2. Cinsel özne olarak beden.....	124
4.2.3. Beden ve kimlik.....	125
4.3. Kadınlık inşasında anne-kız ilişkisinin yeri.....	127
4.4. Kadınların konuşmaları.....	128
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	129
KAYNAKÇA.....	132
EKLER.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	153

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 : Katılımcıların demografik özellikleri.....	40
Tablo 3.1 : Sınırlandırma (Ekosistem) eksenindeki kategoriler ve alt kategoriler.....	53
Tablo 3.2 : Anlamlandırma eksenindeki kategoriler ve alt kategoriler	86
Tablo 3.3 : Pazarlık eksenindeki kategoriler ve alt kategoriler.....	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 : Kadınlık inşası süreci modeli.....	52
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

SES	: Sosyoekonomik statü
Örn.	: Örneğin
vb.	: Ve benzeri
Bkz.	: Bakınız
ve ark.	: Ve arkadaşları / Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
Çev.	: Çevirmen
Ed.	: Editör
t.y.	: Basım tarihi yok
s.	: Sayfa/sayfalar

GİRİŞ

Bu çalışmada, kadın kimliğinin inşa edilme süreçleri sosyal psikolojik bir bakış açısı ile incelenmiş ve kadınlık inşasına dair süreçler bir model ile özetlenmiştir. Bu çalışma dahilinde, kadınlık sürekli olarak yeniden üretilen ve değişebilen bir kimlik olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, kadın kimliği ile yakından ilişkili olduğu düşünülen annelik kimliği de çalışmaya dahil edilmiş ve kadın kimliği nesiller arası düzlemde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN KİMLİĞİ VE ANNELİĞE SOSYAL PSİKOLOJİK BİR BAKIŞ

1. Literatür

1.1. Psikolojide kimlik ve kimlik inşası

Kimlik meselesi sanat, felsefe, politika ve çeşitli sosyal bilim alanlarınca etraflıca tartışılmış ve tartışılmaya devam eden bir meseledir. Sadece uzun zamandır politik çekişmelerin odağında olan ulusal kimlikler değil geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde kendine alan bulan kimlikler de (örn., kadın, LGBTİ, vegan, vs.) artık bu tartışmanın bir parçasıdır (Gamson, 1995). Ancak kimlik, psikoloji alanında ilk tartışılmaya başlandığında çerçevesi şimdikinden oldukça farklıydı.

1.1.1. Kimlik kavramı

Kimlik tartışmalarının kökleri aydınlanma dönemine kadar uzansa da psikoloji alanında bu tartışmayı başlatan isim olarak William James gösterilebilir (Hammack, 2008). James (1890) kimlik kavramını bireysel aynılığın bilinci olarak tanımlarken takip eden yıllarda Cooley (1902) başkalarının bizi gördüğü gözle kendiliğimizi inşa etme fikrine dayanan ayna kimlik kavramını ortaya atmıştır (akt. Hammack, 2008). Kimlik kavramını çalışmalarına dahil eden ve bu konuda en çok başvurulan isimlerden biri olan Erikson, bu kavramı gelişimsel dönemleri incelerken tartışmıştır. Erikson'un

çalışmaları kimliği kültürel ve tarihsel bağlamından koparmamakla birlikte, psikanalitik bakış açısıyla da harmanlayarak kimliği gelişim basamaklarının bir parçası olarak ortaya koymuştur (Hammack, 2008). Erikson'un gelişim teorisi dâhilinde bilişsel görevlerle ilgili sabit, tutarlı ve sürekli bir seviyeye ulaşmak gelişimin normalliğine işaret etmektedir (Erikson, 1959) ve bu teori çerçevesinde kimlik, bütünlük ve devamlılık arz etmesi beklenen temel bir kavram olarak sunulmuştur (Holland ve Lachicotte, 2007). Erikson'un teorisini geliştiren Marcia (1966), tıpkı Erikson gibi gelişim süresince ulaşılması hedeflenen bir kimlik durumu belirlemiştir ancak Erikson'dan farklı olarak, gelişimi keşfetme ve bağlılık boyutları üzerinden incelemiştir; örneğin değerlerin, inançların ve hedeflerin sorgulanması ve bunlara olan bağlılık bir ölçüm birimi olarak ele alınmıştır (Hammack, 2008). Marcia'ya göre kimlik bir anlayış ya da tutumdan ziyade içsel bir yapıdır; birey bu yapıyı ne kadar sağlam kurarsa kendi zayıf ve güçlü taraflarını o kadar iyi bilir; kendi biricikliğini ama aynı zamanda diğer insanlarla ortaklaştığı noktaları da o kadar iyi görür aksi takdirde, birey kendini değerlendirmek için dış kaynaklara başvurmak zorunda kalacaktır (Marcia, 1980).

Ancak, kimlik çalışmaları yapan kimi araştırmacılar da kimliğin sağlıklı biçimde varılması gereken bir hedef olmadığını belirtmiş, kimlik kavramına yeni bir perspektifle bakmayı önermiştir. Örneğin, Mead kimliği sosyal roller ve konumların bir parçası olarak görmüş; kimliğin sosyal etkileşimin bir ürünü olduğunu ve sürekli olarak yeniden/baştan inşa edildiğini aktarmıştır (Mead, 1934). Mead'e göre kişi birden çok kimliğe sahip olabilir, bazıları daha önemli görülebilir ve bu kimlikler ahlaki olarak bir değer belirtebilir (Akt. Holland ve Lachicotte, 2007). Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında ise kimlik çalışmaları sıklıkla grup üyeliğinden kökenini alan kolektif kimlikler (örn., etnik kimlikler, sınıfsal kimlikler, vb.) temelinde şekillenmiştir (Benwell ve Stokoe, 2006). Bu akımın en önemli ismi olan Tajfel geliştirdiği Sosyal Kimlik Teorisi (Tajfel, 1978) ile kimliğin grup üyeliğiyle olan ilişkisine vurgu yapmıştır; gruplararası ilişkilerin ve çatışmaların sosyal kategorizasyon ve grup üyeliği ile açıklanması gerektiğini (Tajfel ve Turner, 1979) zira bu teorinin temelini, birbirleriyle güç ve statü ilişkileri içinde bulunan grupların oluşturduğu toplumun içinde kişinin kendini benzerleri ile karşılaştırarak kimliğini

oluşturma kendini konumlandırma çabası oluşturduğunu iddia etmiştir (Skevington ve Baker, 1989). Sosyal Kimlik Teorisine göre kişisel ve sosyal kimlik arasında belirgin bir fark vardır; kişilerarası durumlarda kişisel özellikler ve tercihler etkenken, gruplararası süreçlerde sosyal kategoriler ve grup üyeliğine bağlı olan sosyal kimlik etkindir (Brown, 2000). Çoklu kimliklerin varlığı (örn., Siyahi yoksul kadın olmak) grup kimliğine dair birtakım soru işaretleri oluştursa da anaakım sosyal psikoloji, kimliği sıklıkla yukarıda bahsedilen yaklaşımlar çerçevesinde, “Ben kimim?” sorusuna verilen tek boyutlu, özcü ve tekil bir cevap olarak ele almıştır (Benwell ve Stokoe, 2006). Kimliğe yaklaşımları değişmese de bazı araştırmacılar sosyal kimliğin köklerini davranışta değil dilde aramışlardır. Örneğin, Jenkins (2008) kimlik oluşumunun ve gelişiminin hem kişisel olarak bir sosyal gruba ait olma hissinden hem de kişinin dışında kalanları ayırt etme sürecinden ileri geldiğini iddia etmiştir ancak bu süreçte dilin etkisinin göz ardı edilemeyeceğini belirtmiştir zira kimlik, “kimin kim olduğunu bilme kapasitesidir” (s. 5) ve köklerini dilden almaktadır. Jenkins’e göre bu kapasite kişinin sosyal hayatta nerede durduğunu, “biz”in ve “onlar”ın kim olduğunu anlatan çok boyutlu bir harita gibi düşünülebilir ancak bu harita kişinin nereye gitmesi gerektiğini söylemez, sadece yaklaşık olarak nerede durduğunu anlatır (Jenkins, 2008). Kimlik oluşumu ve değişimi de bu bağlamda bir süreç olarak ele alınmalıdır, bu süreç içinde kişi hem “olur” hem “oluşur” (Hall, 1996 akt. Day, 2011) zira kimlik sahip olunan bir şeyden öte bir süreçtir (Jenkins, 2008). Berger ve Luckmann da benzeri biçimde kimliğin sosyal yapı tarafından belirlenen sosyal süreçler üzerinden kurgulandığını ve bir kere somutlaştıktan sonra sosyal ilişkilerle sürdürüldüğünü ve sosyal ilişkilerin değişmesi ile birlikte değişebileceğini belirtmiştir; ancak Jenkins gibi birçok sosyal bilimcinin aksine kimliklerin de sosyal yapıyı sürdürmede, biçimlendirmede ya da değiştirmede etken olabileceğini eklemiştir (Berger ve Luckmann, 2008).

1.1.2. Kimlik kavramına getirilen eleştiriler

Görüldüğü üzere özellikle geçtiğimiz yüzyılda psikolojik çalışmalar kimliği özcü, yapısal bir fenomen ya da sabit, durağan bir hedef olarak kurgulamış, dilde ve davranışta kimliğin izlerini aramışlardır. Son yıllarda ise içerde konumlanan ve grup

üyeliği ile oluşturulan kimlik kavramına karşı duruşlar baş göstermeye başlamıştır (Benwell ve Stokoe, 2006). Bu eleştiriye yol açanlardan biri de kesişimsellik kavramı ile Crenshaw'dır (1989). Bu kavrama göre kimlik temelli haklar tartışılırken sıklıkla birden fazla grubun üyesi olan kişilerin, yani çeşitli kimliklerin kesişiminde kalan kişilerin öznel deneyimleri göz ardı edilir. Dolayısıyla kimlik kavramına kesişimsel bir perspektiften bakılırsa kimliğin sadece belli bir gruba dahil olmakla açıklanamayacağı aşıkardır. Irk ve toplumsal cinsiyet çalışan feminist akademisyenlerin kesişimsellik kavramını tartışmaları ile başlayan süreçte kimliğin öznel bir deneyim olarak ele almak sosyal inşacı paradigma ile ortaklaşan bir nokta oluşturmuştur (Warner, Settles ve Shields, 2016). Anaakım sosyal psikolojinin kimliğe yaklaşımına eleştirel bir bakış açısı getiren sosyal inşacı paradigma, kimliğin devinen, dönüşen, dilde ve dil ile var olan bir fenomen olduğunun ve sürekli yeniden inşa edildiğinin altını çizerek yeni bir kimlik tanımı arayışına girmiştir (Wetherell, 2008). Sosyal inşacı paradigmaya göre kimlik, ideolojiden ve söylemden bağımsız değildir ve aynı zamanda rollerle ve sosyal temsillerle iç içeliği nedeniyle sosyal olarak oldukça merkezi bir yerdedir; gündelik konuşmalarda, kurumsal seviyede, sahip olunan metalarda, neredeyse her çevrede yaşanan ve kamusal olarak performe edilen bir yapıdır (Benwell ve Stokoe, 2006). Örneğin söylem, Jenkins'in daha önce bahsedilen harita metaforu ile anlatmak gerekirse, kimlik oluşturma sürecinde kişinin haritada nerede durması gerektiğini değil bu haritanın sınırlarını belirleyen şey olacaktır. Söylem güç ilişkilerini ve gruplar arası eşitsizliği içeren bir bağlamda inşa edilir ve tabiatı gereği ideolojiktir (Gregg, 1991). Bir başka deyişle söylem bize bir hikâyeye sunar ve ideoloji de bu hikâyenin bir parçasıdır, hem de değerleri ve tutumları içeren önemli bir parçası. Kimlik de söylemsel ontolojide, sosyal ilişkilerin birbiri ile olan ilişkisi içinde inşa edilir. Bir başka deyişle kimlik, sosyal olanın bir ürünüdür zira kimlik öznelden ziyade öznelerarası bir oluşur (Benwell ve Stokoe, 2006).

Kimliğin inceleyen psikolojik metinlerde -özellikle sosyal inşacı ya da psikanalitik olanlarda- belli geleneklerle ya da kuramlarla ilişkili olarak çeşitli nüanslara işaret eden ancak zaman zaman birbiri yerine de kullanılan benlik, oluş, konum, rol, kişilik, kategori, kişi inşası, özne, kendilik, fail, persona ve öznellik gibi farklı terimlerin kimlik yerine kullanıldığı görülmektedir (Benwell ve Stokoe, 2006).

Wetherell (2008), güncel sosyal inşacı kimlik çalışmalarında elde edilen bulguların ve kimliğin kendinden menkul özelliklerinin birçok sosyal psikolojik çalışmada göz ardı edildiğini ve öznellik kavramının kimliğin yerini neredeyse tümünden aldığını belirtmektedir. Wetherell, öznelliğin, kimi zaman kimlik kavramına kıyaslanarak formüle edilen, adeta kimliğin zıddı gibi kurgulanan bir kavram olmasının üç önemli probleme yol açabileceğinin altını çizmiştir (2008). İlk olarak, öznellik kavramının kimlik yerine kullanılması; öz-refleksivite, duygu ve duygulanım gibi öznelliğe atfedilen (ve sosyal kimliklerin sahip olmadığı düşünülen) özelliklerin esasında sosyal kategorilerin ve kültürel yansımalarının oluşmasına ciddi anlamda etkisi olduğu gerçeği gözden kaçabilmektedir. Sosyal bilimciler, sosyal kategorileri ve sosyal kimlikleri önceden tanımlayıp daha sonra bunların öznellikle nasıl somutlaştığını göstermeye çalışmaz, aksine öznellik dahilinde konumlanan özellikler, halihazırda kimliklerin oluşumuna ve sosyal temsiline içredir (Wetherell, 2008). Bununla birlikte, ikinci olarak kimlik ve öznellik arasında ayırım yapmak, kesişimsel kimliklerin gözden kaçmasına ya da küçümsenmesine sebep olabilir. Sosyal kimlik önceden özcü, basit, net ve kamusal biçimde tanımlanırken, son yıllarda yapılan niteliksel kimlik çalışmaları sosyal kimliğin o kadar da statik olmadığını; öznelliğin dışında ya da öznelliğin kendisine etki ettiği bir şey olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, kesişimsellik üzerine yapılan çalışmaların da desteklediği üzere, sosyal kategorilere bağlı kimlikler birbiri ile kopmaz bağlarla bağlı ve sıklıkla iç içedir (Wetherell, 2008). Wetherell'in vurguladığı son ve en önemli sorun ise öznelliği analitik başlangıç noktası olarak almanın içselliği ve mahremiyeti gereğinden fazla önemsemeye sebep olma ihtimalidir. Öznellik, kamusal olarak görülebilen kimlik ile kıyaslanır hale geldiğinde dezavantajlı gruptaki kişiler için riskler de bireyselleştirilebilir ve mahrem hale getirilebilir; öznellik kurgusu ile kimliğe yaklaşmanın sonucu olarak deneyim sadece münferit olmakla kalmaz aynı zamanda yalnızca içebakışla kurgulanır hale gelir (Wetherell, 2008). Halbuki, herhangi bir kimlik derin bir öznel deneyim ile inşa edilmiş olsa da özellikle dezavantajlı gruplarda somut sonuçlar doğurabilmektedir; dolayısıyla kişinin çıkarlarını görünür kılmak adına grup üyeliğinden doğan kimi zaman özcü kimliklerin de görünür olması önemli bir politik strateji olabilmektedir (Spivak, 1990, s. 11). Bir başka deyişle kişisel olan politiktir (Hanisch, 1970) düsturunun, kişinin belli kategorilerdeki varlığından kaynaklandığı

unutulmamalı; bağımsız bireylerin psikolojik süreçleri ile sosyal kimlik süreçleri karıştırılmamalı ve kıyaslanmamalıdır. Dolayısıyla, bu çalışmada kadın kimliğinden bahsedilirken, Erikson'un (1959) ya da Tajfel'in (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979) tanımladığı kimlikler gibi özcü, sabit ve değişmez kategorilerden bahsedilmediğinin; belli sosyal kategorilerin ve çok çeşitli öznelliklerin kurguladığı, kadınların kadın olmaktan kaynaklanan kolektif deneyimlerinin içeriğini ve repertuarını sürekli yeniden inşa ettiği bir kadın kimliğinden bahsedileceğinin altı çizilmelidir. Bir başka deyişle kimlik bu çalışmada pozitivist bir ifadeyle nesnel bir kategori olarak değil, sosyal inşacı bir ifadeyle öznelerarası kolektif deneyimlerle sürekli olarak inşa edilen bir kavram olarak ele alınacaktır.

1.2. Toplumsal cinsiyet kimliği ve kadınlık

1.2.1. Toplumsal cinsiyet

Kadın kimliğinden bahsetmeden önce cinsiyet tanımlamaları üzerine sosyal bilimler alanındaki tartışmalara değinmek gerekir. Sosyal bilimler, cinsiyeti ele alırken iki farklı kavramdan bahseder, bunlardan biri biyolojik cinsiyet diğeri de toplumsal cinsiyettir. Cinsiyet (sex) erilliği ve dişilliği belirleyen anatomik ve genetik faktörleri işaret ederken toplumsal cinsiyet (gender) kültürel, sosyal ve psikolojik faktörlere işaret etmektedir (Yaşın-Dökmen, 2010). Sosyal bilimlerde toplumsal cinsiyet kavramı, en başta biyolojik farklılıkların kadınlar ve erkekler arasındaki farkları açıklamada tek sebep gibi görülerek bu farkların doğallaştırılmasının önüne geçmek için biyolojik cinsiyetten ayrılmıştır; böylece toplumsal cinsiyetten bahsederken daha ziyade kültürel gerçekliklerden bahsedildiği açık olacaktır (Wodak, 1997). Ancak, biyolojik ve toplumsal süreçlerin arasındaki ilişki bu ikisini kolaylıkla ayıramayacağımız biçimde karmaşık ve refleksiftir (West ve Zimmerman, 1987).

Kadınların yaşadığı ayrımcılıklar (örn., geçen yüzyıla kadar oy verememeleri, mülk sahibi olamamaları, yönetici pozisyonlarında işe alınmamaları, aynı iş için erkeklere kıyasla daha az maaş almaları vb.) yüzyıllardır kadınların erkeklere kıyasla daha az zeki, daha hormonal, daha duygusal, vb. olduklarına dair biyolojik temellere dayandırılan görüşlerle meşrulaştırılmaya çalışılmış (Hyde, 1990; Fausto-Sterling,

1992); kadınların toplum içindeki ikinci sınıf konumları, kadınlıklarından gelen doğal özlerinin sonucu olarak görüldüğü için normalleştirilmiş, bilimselleştirilmiş ve doğallaştırılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadınların toplum içindeki konumlarının, (Örn, kadınların iş hayatında yükselememesinin) zekâ gibi biyolojik faktörlere değil, eğitim, kültür, ayrımcılık gibi sosyal faktörlerin kadınları sınırlamasına dayandığını göstererek (Fausto-Sterling, 1992) toplumsal yaşamda kadın-erkek farkının biyolojilerinin doğal sonucu olmadığını kültürel bir kurgu olduğunu göstermiştir (Wodak, 1997). Toplumsal cinsiyetin ve sosyal psikolojik çalışmalarda toplumsal cinsiyet çalışmanın önemi, toplumsal cinsiyetin hayatın içine oldukça örtük biçimde sızması ve toplumsal ilişkilerimizi kökten etkilemesindedir (Burr, 2002). Üstelik, insanlar cinsiyetler arasında ayırım yaptıklarının bile farkında olmayabilirler (Giddens, 1989) ancak sosyalleşme süreçleri ile toplumsal cinsiyete dair beklentiler cinsiyetler arası ayırım ve ayrımcılık normlaşmakta ve gelişimin bir parçası olarak görülmektedir (Burr, 2002).

1.2.2. Toplumsal cinsiyet kavramına getirilen eleştiriler

Ancak son yıllarda toplumsal cinsiyet kavramının kapsamı ve işlevi hakkında süregiden birden çok tartışma ve bu kavrama yönelik birtakım eleştiriler vardır. Öncelikle, bazı sosyal inşacı araştırmacılar, toplumsal cinsiyetin tıpkı biyolojik cinsiyet gibi, ikili cinsiyet sisteminin varlığını sürdürmeye hizmet eden toplumsal bir kurgu olduğunu ve dolayısıyla cinsiyete dayalı ayrımcılığı çalışma ve önleme anlamında biyolojik cinsiyetten farklı bir işlev taşımadığını iddia etmektedir (Wodak, 1997). Zira toplumsal cinsiyet her ne kadar kültürel olarak inşa edilen bir durumu işaret ediyor olsa da cinslerin anatomik özellikleri ile yakından ilişkilidir ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet, bir noktada biyolojik cinsiyet üzerine temellenir (Yaşın-Dökmen, 2010). Bir başka deyişle, anatomik mirasımızın -yani içine doğduğumuz beden-in-sosyal mirasımızla şekillenmesi ile toplumsal cinsiyet oluşur (Bayhan, 2013). Dolayısıyla, bu eleştirilere göre, toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik farklılıklar üzerine temellendiriliyor olması, biyolojik deterministlerin cinsiyet farkına bakışını yeniden inşa etmekte ve cinsiyetler arası eşitsizliği ve adaletsizliği normalleştirmektedir (Wodak, 1997). Bu eleştiriye karşı olarak, Lewontin biyolojik

farklılıkların, sosyal rollerdeki farklılıkların sebebi değil işaretçisi olarak görülmesi gerektiğini belirtir (1982, akt. Wodak, 1997) zira kişinin doğumda atanan cinsiyet kimliği kişinin ailesinin ve çevresinin ona bakışı, yaklaşımı ve sosyal öğrenmeye etki edecek çeşitli faktörler kişinin cinsiyet özdeşim sürecine etki edecektir (Wodak, 1997). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyet ile olan ilişkisi eşitsizliği sürdürmeye değil sosyal normlar, güç yapıları ve sosyalleşme sürecinin cinsiyet kimliğine etkilerini araştırmaya kapı açmaktadır. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyetin sosyal bir yapı olduğunu; kadınlığın ve erkekliğin anlamlarının kültürleri ırklar, etnisiteler, sosyal sınıflar ve hatta nesiller arası değişimine dair bir anlayış olduğunu vurgulamak önemlidir (Wodak, 1997).

İkinci olarak, eleştirmenler toplumsal cinsiyet kavramının kendisinin toplumsal olarak inşa edildiğini vurgulayarak bu kavramı analiz yapılacak nesne olarak ele almış ve yapı sökümüne uğratmıştır (Wodak, 1997). Bu eleştiriler, toplumsal cinsiyet kavramının, kadın erkek arasındaki farklılıkların biyolojik olarak değil ancak kültürel olarak doğallaştırdığını ve dolayısıyla ikili cinsiyet sistemini meşrulaştırdığını ve cinsiyetler arası farka bir sebep vermiş olduğu için ayrımcılığı meşrulaştırdığını iddia etmektedir. Toplumsal cinsiyete dair inşalar, sıklıkla kültürel ve sosyal statüleri kurumsallaştırır; örneğin, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün doğal görünmesini sağlar (Wodak, 1997). Ancak, kadınların ya da erkeklerin toplumsal cinsiyete özgü tipik davranışlarının tanımları, toplumsal cinsiyet rollerinin ve farklılıklarının bir listesi gibi görülmemelidir, aksine toplumsal cinsiyet kavramına sürekli yeniden inşa edilen bir süreç ve hatta -etnometodolojik çalışmaların bizlere sunduğu yeni bir araştırma odağı olan- “cinsiyet icrası” olarak bakmak da mümkündür (Wodak, 1997). Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet sürekli olarak yeniden kavranır, etkileşimli bir süreçtir; gündelik hayattaki eylemlerle ve cinsiyetler arası asimetride tanımlanan normlarla sürekli yeniden yaratılır dolayısıyla değişebilir, dönüşebilir ve statik değildir. Toplumsal cinsiyet -biyolojik cinsiyet gibi- bir öz değildir, belli ilişkilerin yaşanış biçimidir (Connel, 1973 akt. Wodak, 1997). Bu sebeple de ikili cinsiyet sistemini meşrulaştırmaktan ziyade ikili cinsiyet sisteminin nasıl kurgulandığını ve nasıl yaşandığını incelemeye alan tanımaktadır.

Son olarak, toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten farklı biçimde adlandırıldığından bu yana sosyal bilim alanlarındaki araştırmacılar, toplumsal cinsiyeti tıpkı sınıf ve etnisite/ırk gibi kategorik bir değişken olarak çalışmalarına dahil etmiştir. Ancak bugün sosyal inşacı araştırmacılar, biyolojik cinsiyetin dahi sosyal olarak kurgulanan bir fenomen olduğunu (Wodak, 1997); biyolojik cinsiyetin tek başına üreme organları tarafından belirlenmediğini; kromozomlar, üreme organları ve hormonların yapısal birlikteliğinden oluşan bir süreç olduğunu (Fausto-Sterling, 1992) belirtmektedir. Bir başka deyişle ne kromozomlar ne hormonlar ne de üreme organlarının tipinin tek başına cinsiyeti belirlemediği bir sistemde kadınlığı ve erkekliği belirleyen bir özellik kümesinden bahsedilemez. Dolayısıyla, biyolojik cinsiyet bile bir süreç olarak ele alınırken toplumsal cinsiyetin kategorik bir değişken olarak ele alınmasının cinsiyet spektrumunda çeşitli yerlerde bulunan kişilerin yaşadıkları ayrımcılığı meşrulaştırdığını iddia etmektedirler. (Wodak, 1997). Ancak toplumsal cinsiyet kimliğinin kategorik olarak ele alınışı, dezavantajlı gruplar için belli faydalar taşımaktadır (Spivak, 1990), örneğin cinsiyetçilik kavramının 1960'lardaki ilk kullanımı ile kadınlar kendilerini bir sosyal grup ve ezilmiş bir azınlık olarak tanımladılar ve bu durum her ne kadar ikili cinsiyet sistemini yeniden üretse de baskı mekanizmalarını çalışabilmek ve inceleyebilmek için bir zemin oluşturmuştur (Wodak, 1997).

1.2.3. Toplumsal cinsiyet kimliği olarak kadınlık

Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti bir kimlik olarak tanımak ve araştırma nesnesi olarak ele almak, toplumda somut olarak görülen birçok toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı tanımlamak, anlamak ve uzun vadede ortadan kaldırmak anlamında faydalı olacaktır. Bu çalışmada da kadınlık bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak ele alınacaktır, ancak Erikson'un (1959) ya da Tajfel'in (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979) tanımladığı kimlikler gibi özcü, sabit ve değişmez kategorilerinden bahsedilmediğinin, belli sosyal kategorilerin, çeşitli öznelliklerin kurguladığı; kadın olmaktan kaynaklı kolektif deneyimlerin içeriğinin repertuarını sürekli yeniden inşa ettiği bir kadın kimliğinden bahsedileceğinin altı çizilmelidir. Bir başka deyişle kadınlık, bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak, bu çalışmada pozitivist bir ifadeyle

nesnel bir kategori olarak değil, sosyal inşacı bir ifadeyle öznelarası kolektif deneyimlerle sürekli olarak inşa edilen bir kavram olarak ele alınacaktır.

1.3. Kadınlık inşası

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımının yapılmasından sonra cinsiyet kimliğinin biyolojik, doğumla atanan, derin ve değişmez özellikler (Medin ve Ortony, 1989) üzerinden değil aksine toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden oluşturulduğuna dair savlar ortaya atılmıştır ancak bu kavramların varlığı dahi, kimliğe geleneksel sosyal psikolojik bir bakış açısı ile yaklaşıldığında işlevsiz kalmaktadır zira geleneksel sosyal psikoloji, kadın kimliğini homojen ve sabit görülen bir kategori olarak ele almaktadır (Haslam, Rothschild ve Ernst, 2000). Üstelik cinsiyet sosyalleşmesine dair çalışmalara göre toplumsal cinsiyet kimliği, belli bir yaşa kadar erişilen ve sonrasında değişmeyen bir kavram olarak görülmektedir (West ve Zimmerman, 1987). Hatta, bazı psikologlar (Bandura ve Waters, 1963; Kohlberg, 1966), sosyalleşme teorilerini kız ve erkek çocuklarının eğitimi için bir rehber olarak kullanılabileceğini böylece çocukların makbul cinsiyet rollerini öğreneceğini iddia etmiştir. Ancak güncel çalışmalar, toplumsal cinsiyet kimliğinin, akışkan, yeniden ve başka biçimlerde inşa edilebilen, çeşitlenen, kültüre, ekonomik ihtiyaçlara ve politik iklime göre değişebilen ve zaman zaman tutarsız biçimlerde inşa edilen bir kimlik olduğunu ortaya koymuştur (Edley, 2001). Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet kimliği, kişinin hayat öyküsü içinde, bir anlatı olarak kurgulanabilir, kişilik özelliklerinden ve kişisel kaygılardan çok daha fazlasıdır (Hammack, 2008). Zira, toplumsal cinsiyet kimliği, ilişkileri yaşayış biçimimizle ilgilidir (Risman, 2018); örneğin, ev içi ve kamusal rollerle, evlilik, eğitim ve çalışma gibi hayatın sürdürülmesine dair seçimlerde, doğum, gebelik ve cinsellik gibi biyolojik süreçlere dair davranışlarla ve kullanılan dille çeşitli biçimlerde kendini gösterir. Butler'a (1990) göre toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin bir uzantısı değil aksine toplumsal bir kurgudur ve bireyler toplumsal cinsiyetin içeriğini performansları ile yaratırlar; bir başka deyişle örneğin, kadın kimliği, kadınların eylemleri ile her gün yeniden yarattığı ve içini doldurduğu bir kavramdır; dolayısıyla zamana ve bağlama göre değişebilir. Öte yandan, toplumsal normlar, bizlere toplumsal cinsiyete dair anlamları

dayatmaktadır ve bireyler, toplumsal arenada cinsiyet kimliklerini, her eylemde sürekli olarak yeniden ispatlamak durumundadır; bu biçimde, gündelik eylemlerin cinsiyetlendirilmiş biçimde icra edilmesi vasıtasıyla toplumsal cinsiyet rollerinin sürekli olarak yeniden üretilmesi toplumsal cinsiyet icrası olarak adlandırılır (West ve Zimmerman, 1987). Dolayısıyla, kadın kimliğinin nasıl inşa edildiğine dair bir çerçeve oluşturmak istediğimizde öncelikle toplumsal cinsiyetin nasıl icra edildiğini incelememiz gerekir.

1.3.1. Kadınlığın erkeklikten farklı kurgulanışı

Kadınlığa dair normların kendini gösterdiği alanlardan birisi toplumsal iş bölümüdür (West ve Zimmerman, 1987) ve bu iş bölümü, heteroseksist toplumun ikili cinsiyet düzeni içinde erkekler ve kadınlar için farklı işleyen cinsiyetçi bir taksimdir (Lester, 2008). Kadınlar, ideal olarak, roller ve sorumluluklar bakımından erkeklerden farklı beklentilerle karşı karşıyadır. Örneğin, yetişkin kadınların, annelik ve bakım verme rollerini üstlenmeleri; bu konularla ilgili sorumlulukları yerine getirmeleri, bu rol ve sorumlulukları başarıyla sürdürebilmeleri için de şefkatli, anaç, becerikli ve tutumlu, vb. özellikler taşımaları beklenir (Risman, 2018). Daha genç kadınların ise kendilerini, bir kadın için uygun roller olan eşliğe ve anneliğe hazırlamaları gereklidir (Gansen ve Martin, 2018; Oakley, 1984). Ailenin kız çocuğuna sağladığı en önemli imkân ev işinin pratik etme imkanıdır (Oakley, 1974); annelerimizin ev işlerini kızlarına öğretirken sıklıkla söylediği gibi “yaptığın banaysa öğrendiğin sana” mantığıyla genç kızlar ileride kendilerini bekleyen evi yönetme sorumluluğuna erkenden hazırlanırlar.

Özellikle sanayi devriminden bu yana kadınların emeğinin çoğunlukla ev içinde yeniden üretimi sağlamak amacıyla kullanılması, görünmez, değerlendirilmeyen ve ücretlendirilmeyen bir emek olarak kullanılması geleneksel aile kodları ile birleşince ev içi her türlü emek ve bakım görevleri kadınların sorumlulukları olarak görülmeye başlanmıştır. Öyle ki bir çift evlendiğinde kadınların ev içi emekleri artarken erkeklerinki anlamlı biçimde düşmektedir (Fine, 2010). Evli çiftlerden ikisi de çalışıyor olsa bile kadınların ev içi görevlere harcadığı vakit erkeklerden anlamlı biçimde fazladır (Davis ve Greenstein, 2013). Bununla birlikte evli bir çiftin çocuğu

olduğunda çocuğun bakımı kadının doğal sorumluluğu gibi görülür ve çocuğu olan bir erkeğin geliri artarken kadınınki anlamlı biçimde düşer (Fine, 2010). Toplumsal cinsiyet normlarından doğan kalıpyargısal beklentiler sadece ev içindeki iş bölümünde değil profesyonel yaşamda ve cinsiyetler arası sosyalleşmede süreçlerinde de kendini gösterir. Birçok çalışma, kadınların profesyonel çalışma hayatında görev tanımlarında olmadığı halde bakımla ilgili işleri yapmalarının, şefkatli olmalarının beklendiğini ortaya koymuştur Örneğin, Amerika'da yapılmış bir çalışmada kadın stajyer avukatların, erkek stajyer avukatlara kıyasla, amirlerine bakım/şefkat göstermesinin, zaman zaman kişisel işlerini halletmelerinin beklenen bir durum olduğu bulgulanmıştır (Guy ve Newman, 2004).

Dolayısıyla kadınların aile hayatı ve ev temelinde kurgulanan hayatları (Bora, 2010) onların erkeklerden farklı biçimlerde sosyalleşmesini ve cinsiyet kimliklerini de erkeklikten farklı biçimde kurgulamaları sonucunu doğurur. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bu çeşit sosyalleşmelerle yakından ilişkili olduğu için günlük hayatta sürekli olarak yeniden üretilir (Barrett, 2016). Kimliğin şeyleşmesi/somutlaşması (reification of identity) vasıtasıyla, yani kimliğin toplumsal olarak üretildiğinin ve değiştirilebilirliğinin farkında olmayarak, bireyin kendisini, konumu gereği belirli kalıplar içerisinde hareket etmek zorunda hissetmeye başlaması ile kimlik sorgulanmaksızın, kimliği taşıyandan nasıl hareket etmesi isteniyorsa, kimlik sahibi o şekilde hareket etmeye başlar (Metin, 2011). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kimliğine dair beklentiler ve kalıpyargılar herkes tarafından doğal ve normal karşılanmaya başlanır. Toplum içerisinde erkekler ve kadınların konumlarının farklı olmasının; cinsiyete dayalı iş bölümünün var oluşunun ve hatta bu iş bölümünün bir hiyerarşi içerisinde oluşunun dahi bize doğal gelmesi bu yüzdendir. Halbuki bugün cinsiyete dayalı iş bölümü her zaman ve her kültürde böyle değildi; toplumdaki iş bölümü birçok kültürde cinsiyete dayalı olsa da bazı kültürlerde oldukça eşitlikçiydi (Humm, 1992). Ancak, toplumsal cinsiyet kavramı mevcut yaşam tarzının kadınlar ve erkekler için normal olan şey olduğunu dikte eden bir kültür oluşturmaktadır (Barrett, 2016).

1.3.2. Kadınlar arası farklılaşma

Öte yandan, toplumsal cinsiyet tek boyutlu ve homojen bir kavram değildir dolayısıyla kadınlar sadece erkeklerden değil birbirlerinden de ayrılmaktadır (Bora, 2010; German, 2006). Kadınların sosyalleşmesi temelde ev üzerinden gerçekleştiği için kadınlık da ev üzerinden tanımlanır ve yeniden üretilir (Bora, 2010), dolayısıyla kadınlar arasındaki farklı deneyimler ve kadınlar arası kurulan hiyerarşi, kendini özellikle evle ilgili kavramlarda gösterir. Temizlik ve yemek yapma görevleri ev içindeki hiyerarşiyi kuran görevlere örnek olarak gösterilebilir. Çalışmasında, ücretli temizlik hizmeti veren kadınlar ile işveren kadınların arasındaki ilişkiyi araştıran Bora (2010) işverenlerin, yemek yapma işini temizlik işçisine bırakmadıklarını bulgulamıştır zira yemek yapmak, kaynaklara erişimi sağlayan ve kaynak kullanımını hakkında söz sahibi olmayı gerektiren bir iştir. Temizlik, sadece sınıfsal olarak değil aile içinde de bir hiyerarşiye işaret edebilir; örneğin ev işlerinin paylaşımı, işin saygınlığına göre yapılır ve daha kirli işleri (örn., tuvalet temizliği) daha düşük konumda olan kadınlar yapmaktadır (Davidoff, 2009). Birlikte yaşayan gelin ve kaynana çiftlerinin ilişkisinde de temizliğin kadınlar arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmasına aracı olduğu gözlenmiştir (Aydemir, 2015). Bunların dışında, çocuk bakımına dair pratikler de kadınlar arasındaki hiyerarşiyi göz önüne sermektedir; gelinlerin çocuk bakımına dair kayınvalidelerinden tavsiye istememeleri veya kayınvalidelerinin tavsiyelerini dinlememeleri gelin-kaynana çiftleri arasındaki çatışma alanlarından biridir (Aydemir, 2015).

Ancak unutulmamalıdır ki kadınlar arasında hiyerarşi kuran davranışlar ve tercihler, kadının ait olduğu sınıf, statü, kuşak ve eğitim düzeyine göre farklılaşabilir; örneğin düşük ekonomik sınıflardan kadınların, makbul cinsiyet rollerine uygun biçimde evlerinde oturup çocuklarını yetiştirme imkanları olmaz (Risman, 2018) dolayısıyla bir kadının çalışması ya da bakıcı tutması her ne kadar tercih gibi dursa da aslında sınıfsal yaşantının sonucudur. Dolayısıyla; sınıf ve cinsiyet bir araya geldiğinde stratejik araçlar haline gelir ve sınıfsal farklar kadınlık deneyimlerini farklılaştırır (Bora, 2010). Bununla birlikte, kadınlık deneyimleri etnik/ırksal sebepler ile de çeşitlenir (Crenshaw, 1989). Irk çalışmaları yapan araştırmacılar, siyah kadınların yaşantılarını inceleyerek, kadınlık kurgusunun farklı ırktan kadınlar için farklı biçimlerde inşa edildiğini göstermiştir; örneğin ev dışında ücretli olarak

çalışmak geleneksel olarak Beyaz kadınlar için nadir bir olayken, Siyah kadınlar için sıradandır (Davis, 1994). Kadınlığa dair kalıpyargılar, ırklar arasında çifte standartlı biçimde değişebilmekte; kadınların örneğin, ev dışında çalışmamaları gerektiğine veya ağır işleri yapamayacaklarına dair inançlar ve bunları meşrulaştıran argümanlar (örn., kadınların narin oluşları, bakıma muhtaç oluşları vb.), sadece orta sınıf Beyaz kadınlar için anlamlıyken, söz konusu, örneğin, işçi sınıfı Siyah kadınlar olduğunda işlevsiz kalmaktadır (Alparslan, 2019).

1.3.3. Kadının ilişkiselliği

Kadınların dünya üzerindeki yerlerini ve ilişkilene biçimlerini öğrenmelerine imkân sağlayan bir başka süreç sosyal etkileşim, özellikle de aile içindeki etkileşimdir (Lester, 2008). Patriarkal ailede kadın, her türlü duygusal emekten sorumlu olan kişi olarak çekirdek aile içerisinde; otonom bir benlik yerine ilişkiyel bir benlik kurgulaması hedefiyle yetiştirilir dolayısıyla kadın kimliği her zaman başkalarının kimliklerine bağılı olarak inşa edilir (Oakley, 1984). Küçüklükten itibaren ailelerin kız çocuklarına daha fazla müdahale etmesi doğal karşılanır, şefkat, merhamet ve bakım gibi kadınsı görülen özellikler öğretilir ve onaylanır; kız çocukları büyüyünce kadın olacak ve kadınlık görevlerini yerine getirecek şekilde yetiştirilirler (İmamoğlu, 1991). Böylece, aile içinde ev ve ev işleri kadınların ortaklaştığı alanlar olarak kalmaya devam ederken erkeklerin ev işlerinden uzak durması meşrulaşır (Bora, 2010). Üstüne üstlük, aileler çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlarını yüreklendirerek ya da bunların doğal olduğunu düşünerek cinsiyet icrasını şekillendirir; adeta doğru performansın ne olduğunu uygulamalı olarak çocuğa öğretir (Gansen ve Martin, 2018).

Kadınların özellikle hane içinde sosyalleşmesi, erkek egemen düzende kendilerine sadece hane içinde belli güç alanlarının tanınmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla, kadınlar kendi aralarında da özellikle hane içinde hiyerarşik konumlanırlar ve kimlik inşası bu hiyerarşik konumla yakından ilişkilidir. Kandiyoti'nin patriarkal pazarlık (1988) olarak tanımladığı süreç vasıtasıyla, patriarkal düzende daha iyi yerde konumlanmak isteyen kadınlar, belirlenen kadınlık rollerinde üstün başarı göstererek iktidar konumlarını sağlamlaştırabilirler. Bu pazarlık

bağlamında kadın, gençliğinde yeni gelin olarak gittiği evde en zor ve çileli işleri yerine getirir ancak erkek evlat doğurduğunda aile içindeki konumu yükselecektir veya ileride kendi gelini olduğunda artık hizmet eden değil hizmet edilen kişi olacaktır (Sirman, 2010). Benzer biçimde kadının namuslu olması, eşine bağlı olması, çocuklarını iyi yetiştirmesi bir kadını bu alanlarda başarılı olmayan diğer kadınlara kıyasla daha yüksek bir konuma yerleştirir.

1.3.4. Kadınlığa dair semboller, mitler ve söylemler

Kadınlara dair idealler ve semboller de kimlik inşasına etki eden önemli faktörlerden bir diğeridir (Lester, 2008). Kadınların gündelik pratiklerinde, idealize ettikleri yaşam tarzında, kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyete dayalı roller, zamana ve konumlarına göre değişebilir zira ideal kadın kimliği ideolojilere ve baskın söylemlere göre şekillenmektedir (Bora, 2010). Örneğin, 18. yüzyıl İngiltere’inde ideal kadın, üst sınıf habitusu içinde kurgulanırken, 19. yüzyıl sonlarında orta sınıf kadını idealleştirilmiştir; Türkiye’de de taze Cumhuriyetin ideal kadını ise “Feride” prototipidir (Poovey, 1984; Walkerdine, 1989; Sirman, 2002 akt. Bora, 2010, s. 54). Kadınlığın geleneksel olarak temsilleri kadınları, tanrıça, fahişe, eş ve köle kategorilerinden birine yerleştirmiştir (Pomeroy, 1975 akt. Glick ve Fiske, 2001). Ancak ne yazık ki bu gibi temsiller günümüzde de sürmekte, kadınlar, eş/anne veya baştan çıkarıcı şeytan ikiliği ile temsil edilmektedir (Glick ve Fiske, 2001). Öte yandan Wade ve Tavris’in (1994) tanımı ile baş tacı-ayak altı sendromu (pedestal-gutter syndrome) bir başka deyişle azize-fahişe ikiliği, kadınların iyi ve kötü temsillerine işaret eder ancak bu ikili bakış açısı birbirini dışlamaz aynı anda hem olumlu hem olumsuz önyargılarla kadınlar değerlendirilir.

Güncel çalışmalar Türkiye’de kadınlara yönelik sosyal temsillerin hem korumacı hem düşmanca cinsiyetçilikten beslendiğini göstermektedir. Örneğin, Türkiye’de toplumsal cinsiyete dair sosyal temsilleri inceleyen Sakallı-Uğurlu, Türkoğlu, Kuzlak ve Gupta (2018), kadınlara yönelik temsillerde, bekar kadınların ev kızı ve evlilik delisi oldukları şeklinde nitelendirildiğini ancak evli kadınların anaç, sorumluluk sahibi ve güvenilir olarak temsil edildiğini bulgulamıştır. Bununla birlikte, bekar kadınlara daha ziyade saflık ve kırılabilirliğe dair kişilik özellikleri yakıştırılırken

evli kadınların daha pasif, itaatkâr ancak daha sıcak olduğu düşünülmektedir. Türkiye toplumunda kadınlar, evlilik delisi olmakla aşağılanır ancak bir kere evlendiklerinde daha çok saygı görürler. Dolayısıyla, bazı kadınlar baş tacı edilirken bazı kadınlar küçümsenmeyi hak eder. Bununla birlikte şişman ve bakımsız bulunsalar da evli kadınların daha sıcak bulunmaları da (Sakallı-Uğurlu, ve ark., 2018) azize-fahişe sendromu ile yakından ilişkilidir zira genç ve güzel bekar kadınlar baştan çıkarıcı olma potansiyelleri doğrultusunda itici bulunabilir.

Bu çalışmaların ortaya koyduğu çerçeveye bakıldığında (Glick ve Fiske, 2001; Sakallı-Uğurlu, ve ark., 2018; Wade ve Tavis, 1994) ideal kadın imgesi, anaç, sevgi ve şefkat dolu annelikle ilişkili uysal gibi kalıpyargısal özellikleri taşımaları, sembolik bir annenin bütün özelliklerini bünyesinde toplamalı ve bununla birlikte kadınları karakterize eden olumsuz özellikleri taşımamalı ve bencil, inatçı, para düşkünü, koca delisi olmamalıdır. Kadınları kategorize eden bu simgesel kalıpyargılar, kadınların patriarkal toplumda hizada tutulmasına katkı gösterir (Wade ve Tarvis, 1994) zira kadınlar da cinsiyetçi tavırlar sergileyebilir; örneğin, kadınlığı temsil eden olumlu özellikleri taşıdığını ve olumsuz özellikleri taşımadığını çeşitli toplumsal cinsiyete dair icralarla gösterebilirler (Lester, 2008; West ve Zimmerman, 1987).

Sosyal pratiklerin cinsiyetlendirilmiş doğasını normalleştiren ve cinsiyetler arası konum farkının objektif gerçekler sonucu olduğu illüzyonunu yaratan şey ise söylemdir (Lester, 2008). Baskın söylem, bize kültürel bir senaryo sunar; dünyanın işleyişine dair bir yol haritası bir tanımlama yapar (Hammack, 2008). Bir başka deyişle, baskın söylem sayesinde yaşadığımız dünyada işlerin nasıl yürüdüğünü, kişilerin konumlarının ne olduğunu kimse bize anlatmadan biliriz zira baskın söylem dünyamızı oluşturan her şeyden müteşekkildir. Kimlik inşası, baskın söylem ile kişisel anlatı arasındaki ilişki zemininde gerçekleşir; bireyler kişisel anlatılarını inşa ederken kimliklerle ilgili baskın söylemle etkileşim içinde olurlar (Hammack, 2008). Kadın kimliği bağlamında da kadınlığın anlamları ve sınırları herkes tarafından bilinir; kadınlıkla ilgili doğal, normal ve beklendiği şeylerin neler olduğu herkesin malumudur. Dolayısıyla, kadınların erkeklerle olan ilişkisi, kadınlara yönelik kalıpyargısal beklentiler, kadınların ev içindeki konumu ve toplum içindeki cinsiyetçi hiyerarşi,

herkes için normalleşir (Burr, 2002). Patriarkal söylem içinde, kadın ya birinin kızı ya da birinin karısıdır; tek başına var olması neredeyse mümkün değildir ve bu bağımlılık ilişkisi kız çocuğa çok küçük yaşlardan başlayarak benimsetilirken, bağımsız görülen erkek çocuk ileride evinin ekonomik yükümlülüğünü ve genel sorumluluğunu tek başına yerine getirecek şekilde koşullandırılır (Tolan, 1991). Evin düzeninin kadın tarafından sağlanması, bunun kadının görevi olarak görülmesi ve ev kadınlığı ile çocuk bakımının anne tarafından gerçekleştirilmesinin devlet tarafından desteklenmesi de (örneğin sadece anneye doğum izni hakkı tanımak, doğum izni sonrası gene sadece kadın çalışanların yarı-zamanlı çalışmalarına imkân tanımak, iş yerlerine kreş açmayı zorunlu hale getirmektense torununa bakan büyükanneye maddi teşvik vermek, vs.) ev içi emeğin rasyonelleştirmekte ve bu durum ev içi işlerin cinsiyetçi bir taksimle dağılımının, kadının bakım verme görevinin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır (Metin, 2011).

Özetle, toplumsal cinsiyet kimliklerinin inşası, yukarıda bahsedilen sosyal pratikler içerisinde icra edilerek bireyler tarafından sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla, kadın kimliğinin inşası incelenirken bu inşanın yapı taşı olan cinsiyet icrasına odaklanmak önem arz etmektedir.

1.4. Kadınlık ve annelik ilişkisi

Hem literatürde hem de kadınların kendi tanıklıklarında kadınlık, neredeyse anneliğe eş tutulur (Elçi, 2012a, 2012b; Oakley, 1979) ve bütün kadınların anne olmak istediği varsayılır (Letherby, 1994); anne olmak istemeyen kadınların psikolojik bir problemi olduğu düşünülür (Badinter, 2010). Bu fikirler şaşırtıcı değildir zira annelik, neredeyse bütün kültürlerde romantikleştirilir, idealize edilir, bir kadının hayatındaki fiziksel ve duygusal olarak ulaşabileceği en yüksek başarı olarak lanse edilir (Phoenix ve Woollett, 1991: 13). Bu idealize edilen annelik algısı da annelik içgüdüsünün, kadınların doğasında var olduğuna dair özcü fikirlerden güç alır (Woodward, 1997 akt. Mitchell ve Green, 2006); biyolojik ve anaç güdülerini doyuran kadınların daha mutlu olacağı; analık içgüdü ile savaşmayıp bunu kabul eden kadının psikolojik olarak daha güçlü olduğu varsayılır (Badinter, 2010).

Annelik, bir cinsiyet kimliği olmaktan ziyade bir sosyal kimlik olsa da böylesi bir tarihsel perspektiften baktığımızda bin yıllardır süren geleneksel kültürel baskı ve anneliğin kadınlığa içkin olduğu; anneliğin bir kadın içgüdüğü olduğu gibi söylemler sonucu kadınlar anneliğe -neredeyse- mecbur kaldıkları için annelik rolleri kadın rolleri ile iç içe geçmiştir; annelik ve kadınlık birbirini sürekli besleyen, değiştiren ve dönüştüren; birbirini yaratan iki kimlik haline gelmiştir (Badinter, 2010; Miller, 2010). Bununla birlikte, toplumun yüksek beklentileri olmadan bile oldukça zahmetli olan çocuk yetiştirme işinin kadınların sorumluluğuna dönüşmesi, çocukların toplum gözünde kıymetinin artması ve patriarkal toplumlarda kendine karşılık bulan kutsal annelik mitleri, anneliğin içten gelen bir dürtü olduğu söylemi ile mümkün olmuştur (Tardy, 2000).

Annelik biyolojik bir işlevden ziyade ve değişen ekonomik ve toplumsal faktörlerle sürekli olarak yeniden tasarlanan ve sosyal olarak inşa edilen dolayısıyla zamana ve bağlama göre anlamı değişen kültürel bir pratiktir (O'Reilly, 2004). "Evrensel veya köklü bir annelik deneyimi yoktur" (O'Reilly, 2004, s. 5). Bununla birlikte, içinde yaşadığımız patriarkal kültürde, annelikle ilgili ortak olan bir şey varsa o da ilk kez anne olanların net biçimde fark ettiği üzere, anneliğin önemi bir kurum olduğu ve artık kişinin, yaşayışının ve kimliğinin değiştiğidir (Oakley, 1979). Bir kadın anne olduğunda -bunu dilemiş olsun ya da olmasın- artık "bütün kadınlar arasındaki yerini alır, erkekler ve kadınlar arasındaki ayrımın yeni bir biçimde farkına varır" (Oakley, 1979, s. 308). Anne olan kadın artık yetişkinliğin zirvesine ulaşmış, kendini tamamlamıştır; en azından toplumun gözünde (Ireland, 1993).

1.4.1. Anneliğin kadın için önemi

Annelik, geleneksel aile içindeki kadınlar arası iletişimi kuvvetlendirmesi (Mitchell ve Green, 2006), toplum (Ireland, 1993) ve aile içinde (Sirman, 2010) kadına statü kazandırması bakımından önemli bir kimliktir. Annelik birçok kadın için öyle büyük bir önem taşır ki geleneksel aileye dahil olmadan tek başına çocuk doğurup aile kurmak isteyen kadınların sayısında ciddi bir artış görülmüş ve İngiltere'de bekar anneler, anneçocuk (motherchild) adı verilen yeni bir aile tanımlamasının resmi olarak tanınması için harekete geçmişlerdir (Mitchell ve Green, 2006). Dahası, annelik,

toplumsal olarak o kadar önemsendir ki anne olamayan kadınlar, geleneksel değerlere bağlı oldukları derecede kendilerini boş ve amaçsız hisseder (Ireland, 1993).

Çekirdek aile anneye bir sürü güç ve çocuk yetiştirme anlamında alan kazandırmıştır ama aynı zamanda kadınların üzerine devasa bir iyi anne olma baskısı koymuştur ve dolayısıyla, çekirdek aile ve annelik kavramlarına yönelik idealler de eleştiriyile karşılaşmaktadır (Mitchell ve Green, 2006). Zira, annelik, aile içinde bir dizi güç sağlasa da aynı zamanda bir dezavantajdır (Oakley, 1979). Annelik esasında, bir çocuğun bakımı üstlenmek ve onu yetiştirmekle ilgili görevlerin bütünüdür ve bunu herkes yapabilir ancak annelikle ilgili baskın söylem anneliği daha ziyade bir oluş, içten gelen bir özellik olarak tanımlar, dolayısıyla anneliğin gerektirdiği yorucu eylemler, doğal biçimde oluşan bir şey gibi görüldüğü için de annenin harcadığı emek görünmez hale gelir (Mhaer, 2004 akt. Holmes, 2006).

Bununla birlikte, kadınların sadece anne olmaları yetmez aynı zamanda iyi anne olmaları da beklenir ve fakat annelikle ilgili kavramlar, idealler ve mitleri kültüre göre değişkenlik gösterse de günümüzde bir annenin iyi anne olabilmesi için yapması gerekenler ve taşınması gereken özellikler, ulaşılamaz derecede yüksektir (Thurer, 1994). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, anne-çocuk ilişkisini irdeleyen psikolojik çalışma bulgularının toplumda yankı bulmasıyla kadınlar için iyi anne olmak gerekli hale gelmiştir (Tardy, 2000). Freud sonrası Psikoloji, anneleri yetiştirdikleri çocuğun psikolojik ve duygusal gelişiminden bütünüyle sorumlu görüyordu ve dolayısıyla anneler “mükemmel” olmadıkları takdirde çocuk normal gelişimini tamamlayamayabilirdi (Chodorow, 1992 akt. Buldur, 2009). İdeal anne, çocukları küçükken asla ev dışında çalışmayan ve para kazanmak için çocuklarının iyiliğinden feragat etmeyecek kişidir; maddi kazançları ve kariyer gibi hedefleri asla çocuklarının refahının önüne koymayacak kişidir (Lewis, 1991 akt. Tardy, 2000). İyi bir anne, çocuğunun hem fiziksel hem psikolojik sağlığından sorumlu kişi olarak görülür, dolayısıyla, çocuğun yaşayabileceği herhangi bir rahatsızlık ve hatta yetişkinlikte deneyimlediği psikolojik problemlerin bile annenin çocukla kurduğu ilişkiden kaynaklandığı düşünülmekte bu durum da annenin sorumluluğunu gittikçe artırmaktadır (Maushart, 199 akt. Holmes, 2006; Phoenix and Woollett 1991). Ancak

iyi annenin, çocuğun refahını nasıl sağlayacağına dair kesin yanıtlar yoktur, annenin yeni konumunu sürdürmesi için yeterli bilgiye sahip olduğu umulur (Collett, 2005) zira anneliğin öğrenilen bir eylemler bütünü oluşu göz ardı edilmekte ve anneliğin kadınların içinden gelen bir beceri olduğu düşünülür (Phoenix ve Woollett 1991). Dolayısıyla, toplumun yargıları ile iyi anne rütbesine erişmek, annelik kimliğini inşa etmek için önemli bir başarıdır; her anne bir şekilde iyi bir anne olduğunu annelik kimliğine dair icralar ile kanıtlamak durumundadır; doğum yapmak veya gebe kalmakla başlayan annelik durumu ancak sosyal olarak tanımlanmış ve kamusal olarak göz önündeki bu rolü hakkıyla canlandırmak sonucunda bir kimliğe dönüşür (Collet, 2005). Öte yandan, “iyi anne” ideali bazı kadınlar için önemli bir çelişki kaynağı olarak görülebilir zira bazı kadınlar için yalnızca ev kadını ve anne olmak yeterli değildir (Coward, 1995 akt. Uğurlu, 2013); bazı kadınlar içinse iyi anneliğin gerektirdiği fedakârlık verebileceklerinin çok üstündedir (Badinter, 2010).

1.4.2. Anneliğin yükü

Annelerin, “mükemmel çocuğu yaratan mimarlar” (Eyer, 1996, s. 6 akt. Collet, 2005) olarak görülmesi annelerin psikolojik sağlığının yanı sıra kadınların annelik rolü vasıtasıyla baskı altına alınmasına da sebep olmaktadır (Collet, 2005; Phoenix ve Woollett 1991). Zira iyi anne olmaya yönelik otonomi (örn., annenin çalışmama özgürlüğü, çocuğu ücretli kurslara götürebilme, çocuğu organik gıdalar ile besleme, vb.) orta ve üst sınıf annelerin elindedir, alt sınıfın annelik yöntemleriyle ilgili seçim yapma özgürlüğünden bahsetmek çok gerçekçi değildir (Collet, 2005). Bununla birlikte, iyi anneliğe dair baskın söylemlerin her anne için eşit derecede bir baskı aracı olduğunu söyleyen yazarlar da bulunmaktadır (Douglas ve Michaels 2004; Thurer, 1994). Öyle ki çalışan anneler, çocuklarını ihmal ettikleri gerekçesi ile (Collet, 2005) ev hanımı anneler çocuklarına iyi örnek olamadıkları gerekçesi ile (Tardy, 2000) iyi anne olarak görülmemeye tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla anneler, özellikle ücretli çalışmaya yönelik tercih ve/veya zorunluluklarını çocuklar için daha iyi olması noktasında ya da önemli olanın çocukla evde kalmak değil kaliteli zaman geçirmek olması noktasında meşrulaştırmaya çalışabilirler ve bu durum, çalışan anne-çalışmayan anne çatışmasına sebep olabilir (Tardy, 2000). Bu çatışmanın, çalışsın ya

da çalışmasın, annelerin kendini yetersiz hissetmesi dışında bir sonucu olmayacak üstelik annelik kimliğinin tehdit edilmesi sebebiyle birçok anne yoğun ve abartılmış bir annelik icrası sergileyerek annelik kimliğinin kadının diğer bütün kimliklerinin önüne geçmesine sebebiyet verecektir (Collet, 2005; Hays, 1996; Tardy, 2000).

İyi anne mertebesine erişmek o kadar önemlidir ki iyi anne kimliğini icra etmek uğruna anneler, problemlerini konuşmaktan bile kaçınabilirler (Tardy, 2000) zira iyi bir annenin tüm benliğini annelik görevlerine vermesi yetmez anneliğin her anından keyif de alması gerekir (Douglas ve Michaels, 2004). Dolayısıyla, bazı konuların (örn., koca ile olan ilişki, çocukla ilgili hayal kırıklıkları, vb.) ciddi bir gelişme olmadığı takdirde konuşulma bir tabu halini almakta ve annelik kimliklerinin sarsılmaması için birçok anne yaşadıkları problemleri veya olumsuz duygulanımlarını arkadaşlarıyla bile konuşmaktan çekinmekte ve yalnızlaşmaktadır (Tardy, 2000).

Bir annenin başarısı çocuğunun sağlığı ve esenliği ile ölçülür; annelik içgüdüsünü ne derece taşıdığı de annelik icrasına ve çocuğu ile ilişkili seçimlerine bağlı olarak değerlendirilir (Tardy, 2000; Thomsen ve Sørensen, 2006). Ancak annelikle ilgili söylemler ve iyi anne kavramı da değişmektedir (Thurer, 1994). Son yıllarda ortaya çıkan yeterince iyi annelik kavramının ortaya çıkması ile birlikte (Winnicott, 1953 akt. Buldur, 2009), ulaşılamaz annelik standartları aşağı çekilse ve kadınlar, -en azından Psikoloji biliminin gözünde- mükemmel anne olma zorunluluğundan kurtulmuş olsa da anneliğin gölgesinden tamamıyla çıkamamıştır (Buldur, 2009) ve nihayetinde annenin yükü babaninkinden hep daha fazla görülmüştür (Thurer, 1994). Zira, annelik, patriarkal toplum içinde özel bir kurum haline gelmiştir (Mitchell ve Green, 2006).

İyi anne kavramının içini dolduran fikir ve varsayımlar ise sosyal olarak inşa edilir (Phoenix ve Woollett, 1991; Smart, 1996 akt. Mitchell ve Green, 2006). Normatif annelik standartlarına uymayanlar (örn. bekar anneler) genellikle kötü ya da yetersiz anne olarak damgalanır (Mitchell ve Green, 2006). İyi anne payesinin verdiği huzur da işte bu normatif standartlarla ilişkilidir; iyi anne olduğuna dair inanç kişiye kendini gerçekleştirme duygusu yaşatır (Phoenix ve Woollett, 1991; Tardy, 2000). Annelik başarısının toplumsal seviyedeki önemi düşünüldüğünde, annelik kimliğinin

ve iyi anne olma arzusunun kadınlar için bu kadar merkezi olması olağandır (Collet, 2005). Öte yandan, iyi anne olmak doğrudan çocuğun sağlığı ve başarısı ile ölçülür; çocuğun yemek yeme alışkanlığından terbiyesine ve hatta zekasının kıvraklığına kadar her yönü annenin sınavı olarak görülür (Phoenix ve Woollett, 1991). Dolayısıyla annelik kimliği, tıpkı kadınlık kimliği gibi, bir başkasına bağlıdır ve ilişkisel olarak inşa edilir.

1600'lerin sonunda çocukların içten gelen iyiliklerine dair düşüncelerin konuşulmaya başlanması ve 1693'te Locke'un Eğitim Üzerine Düşünceler kitabında çocukları tabula rasa olarak değerlendirmesi 1700'lerde çocuklara yeni bir bakışın ortaya çıkmasına olanak sağladı ve 18. yüzyıl ve sonrası çocuklar için artık yeni bir dünya halini aldı (Hendrick, 1997). Bundan öncesinde çocuklar ufak yetişkinler olarak görülüyor ve kendilerine özel bir muamele yapılmıyordu; çocukların bakımını süt anneye (Friedl, 1978), terbiyesini bakıcılara bırakmak kınanacak davranışlar değildi (Banditer, 2010) ve hatta çocukların zor koşullarda dahi çalışması normal karşılanıyor, çocuk yetiştirebilmek için çocuğun iradesini genç yaşta kırmak gerektiği ebeveynlere öğütleniyordu (Hendrick, 1997). 18. yüzyıl itibariyle çocukların saf, masum ve tertemiz olduğu görüşü kuvvetlenmeye başlamış ve dolayısıyla çocukların hak ettikleri şeyler farklılaşmaya başlamıştı, örneğin çocukların çocukluklarını yaşamaları ve dolayısıyla çalışmamaları gerektiğine dair bilimsel fikirler toplumda öyle büyük yankı bulmuştu ki Avrupa'da çocuk işçiliğine dair reformlar bile çocukların günahsızlığı ve muhtaçlığı söyleminden güç aldığı için duyulur olmuştu (Rubin 1984 s. 50-51).

Çocukların saflığı fikirlerinin yükselmesiyle beraber, çocukların annelerinin tüm dikkatini hak ettikleri yönündeki söylemler de güçlenmeye başlamış ve dolayısıyla kadınların ev işleri dahil üretimden uzaklaşıp sadece çocuklarıyla ilgilenmeleri önemsenir hale gelmişti; eski nesillere kıyasla birçok kadın, çocuk yetiştirmenin büyük sorumluluğuna daha çok zaman ayırmak için evlerine çekilmişlerdi (Rubin, 1984). 18. yüzyılda, idealize edilen kadının ev dışında ya da içinde çalışmak zorunda olmayan üst sınıf kadını olması da (Bora, 2010) bu bağlamda şaşırtıcı değildir. Sonrasında, 1900'lerin başına kadar da en saf ve kutsal ilişkinin anne-çocuk ilişkisi olduğu görüşü o kadar kuvvetlenmiştir ki Rubin (1984) anne-çocuk

ilişkisinin Freud, Darwin ve Marx ile Engels'e 20. yüzyılı etkisi altına alacak teorilerini kurgularken ilham olduğunu dahi iddia etmektedir. Bu iddia çok da yanlış sayılmaz, örneğin, Darwin'e göre "Kadın olağanüstü şefkati ve asgari egoizmi ile erkekten farklı gibi görünmektedir. Kadın, annelik içgüdüleri nedeniyle bu niteliklerini çocuklarına aşırı derecede gösterir; o halde bu niteliklerini genelde başka yaratıklara yayması muhtemeldir" (1987 akt. Badinter, 2010). Ve fakat, çocuğun bakımı sadece annenin gerçekleştirmesinin gerekli ve mümkün olduğu bir iş değildir, bir toplumda kadınların çalışması gerekiyorsa, toplum çocuklara bakmanın bir yolunu her zaman bulmuştur (Friedl, 1978). Ancak çocuğun iyi yetişebilmesi için çocuğu yetiştirenin anne olması gerektiğine dair fikirler psikoloji ve tıp alanındaki araştırmacılar tarafından da desteklenmişti zira anne ve çocuk arasındaki gibi bir ilişkinin baba ve çocuk arasında kurulamayacağı düşünölmekteydi (Badinter, 2010).

Anne çocuk ilişkisinin, çocuğun diğer yetişkinlerle kurduğu ilişkiye nazaran daha kuvvetli olacağı düşüncesi temelde doğum ve emzirmeyle ilişkilendiriliyordu ve dolayısıyla kadına özgü özellikler olarak değerlendiriliyordu (Badinter, 2010). Sancılı bir doğum ile çocuğu dünyaya getirip ilk kez kucağa alma esnasında ve sonrasında emzirme sürecinde ten tene temas ile salgılanan hormonlar ve beyindeki ödöl merkezinin uyarılması gibi bilimsel bulgular da bu fikirlere dayanak oluşturmaktaydı (Badinter, 2010). Hatta, Bowlby ve Winnicot'un iddiasına göre annelik bir kadın iç güdüsüydü ve iç güdülerini yeterince dinlerlerse iyi anne olma potansiyelini halihazırda taşıyorlardı dolayısıyla annelik içgüdüğü güçlü olmayan kadınlar sadece annelikte değil kadınlıkta da başarısız olmuş oluyorlardı (Tardy, 2000).

Anne-çocuk bağıının artan önemi kadınların bazı haklarını kazanmaları açısından faydalı olmuştu, örneğin boşanma sonrasında çocukların doğrudan babaya verilmesi eğilimi azalmıştı, anneler de babalar kadar çocuklarının velayetine sahip olabiliyordu (Tardy, 2000). Ancak, annelik gibi güç bir işin kadınların gücü ve becerisi olarak görülmesi ve çocuk bakım sorumluluğunun tamamıyla kadına yüklenmesi kadınların ev dışında çalışmasının önünü kesmiş, (Tardy, 2000), kadınların üzerine eski nesillere kıyasla çok daha fazla yük binmesine sebep olmuş (Badinter, 2010) ve kadınlar için nihayetinde bir baskı aracına dönüşmüştü; anne olarak "o kadar özelsin

ki dünyanın dönmeye devam etmesi için kendini feda etmen gerekir” (Tardy, 2000, s. 444).

Çocuğun toplum gözünde kıymetinin artması ve kutsal anne mitleri, evliliğin korunma amaçlı bir birliktelikten ziyade aşktan doğan çocukları yetiştirme kurumu haline gelmesine de katkısı sağlamış ve çekirdek ailenin toplumun temeli haline gelmesine katkıda bulunmuştu (Rubin, 1984). Güçlenen çekirdek aile ve çekirdek ailedeki cinsiyetçi iş bölümü kadınları ciddi bir baskı altına almıştı çünkü kadınlar, birkaç nesil önceki annelere göre çok daha fazla işi daha az yardımla yapmakta (Badinter, 2010) daha izole ve yalnız olmakta aynı zamanda da çocuk yetiştirmenin ağır sorumluluğunu babaya kıyasla daha fazla taşımaktadır zira çocuğun iyi yetişmesinin sorumluluğu doğrudan anneye yüklenmekteydi (Tardy, 2000).

Anneliğin, yalnızca kadınların sorumluluğu olarak değerlendirilmesi; geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi ve devamlılığı sadece aktarılan kültürel kodlarla değil aynı zamanda devlet eliyle verilen eğitim (Kancı, 2008) ve devlet eliyle yürütülen kanunlarla da sağlanmaktadır (Berktaş, 1994). Medeni Kanun, bu politikaların başta gelen yansımasıdır ancak adli davalarda bile bu politikaların izlerini görebiliriz. Örneğin, 2014 yılında anne-babası uyurken evden çıkıp havuza düşerek hayatını kaybeden 3,5 yaşındaki Pamir Dikdik’in ölümü ile ilgili soruşturmayı yürüten savcının sadece Pamir’in annesi hakkında "taksirle ölüme sebebiyet verme" suçlamasıyla iddianame düzenlemesi (“Pamir’in annesine 6 yıl hapis istemi.”, 2014), küçük çocuğun bakımının ve güvenliğinden sorumlu esas kişinin devlet gözünde anne olduğunu göstermektedir. Dava sonucunda hâkimin inisiyatifi ile ne anne ne baba ceza almıştır ancak haberi takip eden kamuoyu küçük çocuğun sadece doyurulması ve temizliğinden değil can güvenliğinden sorumlu olanın da anne olarak görüldüğünü bir kez daha kavramıştır.

Çekirdek ailenin kuvvetlenmesi ile evlerine çekilen kadınlar 1. ve 2. Dünya Savaşları, küresel ekonomik buhranlarla birlikte kamusal alanda iş gücüne katılmaya başlamıştı ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında artık evlerine dönmeleri bekleniyordu. Tam da bu dönemde Bowlby’nin (1951; 1953) öksüz çocuklar ve evsizlerle yaptığı çalışmaların sonucu annelik mitini yeniden canlandırmıştı zira bu çalışmaların

sonuçlarına göre bir çocuk için anne sevgisinin vitamin kadar gerekli olduğu ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla, kadınların çalışmasının, annelik görevlerini boşlamalarına ve çocuklarına zarar vermelerine neden olduğu düşüncesi kuvvetlenmişti (Badinter, 2010). Modern ulus devletlerin, kadınların iş gücüne ihtiyacı olduğu için, kadınların çalışmaları teşvik edilir hale gelmiştir ancak bu durum kadınları daha da zora sokmuştur zira modern anne, hem geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle uyum içinde fedakâr ve sevecen olmalı, hem çocuklarına modern tıbbın ve psikolojinin uygun gördüğü biçimde bakmalı hem kariyerini aksatmamalı hem de yaşlanmadan güzel kalmanın bir yolunu bulmalıdır (Sever, 2015). Dolayısıyla, bu durum bir yandan orta sınıf kadınları evlerine hapsetmekte (Rubin, 1984) diğer taraftan da çalışmak zorunda olan alt sınıf kadınları hem vicdan azabıyla baş başa bırakmakta (Tardy, 2000) hem de ikinci mesai olarak ev hanımlığını dayatmaktadır (Hochschild ve Machung, 1989).

1.4.3. Anneliğin kadın kimliği için merkeziyeti

İçinde yaşadığımız kültür, kadınlığın tarihsel olarak annelik ekseninde kurgulandığı bilgisini dayatsa da anneliğin kadın için merkezi bir özellik oluşu özellikle sanayi sonrası toplumlar için geçerlidir; sanayi öncesi toplumlarda kadınlık görevlerinin annelikten ziyade cinsellik merkezli olduğunu görülmektedir (Yücebaş, 2019). Günümüzde, hane ve devlet ekonomisinin cinsiyete dayalı iş bölümünün sonucu olarak annelik, kadının yapabileceği en önemli iş olarak görülmüştür (Chodorow, 1978). Yukarıda da anlatılan tarihsel akış göz önüne alındığında, hem kültürel olarak anneliğin kadınlar için önemi artmış hem de devlet politikaları ile kadınlar anneliğin hayatlarındaki en önemli konum olduğuna dair yüreklendirilmişlerdi (Badinter, 2010).

Anneliğin kadınlığın merkezinde olduğu fikrine karşı çıkan ve annelik arzusunun toplumsal olarak öğretilen bir kavram olduğunu; çocukluktan itibaren verilen eğitimle kadınların anneliği içselleştirdiğini iddia eden birinci dalga feministler bile (De Beauvoir, 1993) kadının bedeninin üreme üzere yaratılmış olmasından dolayı bir kadının “doğal” görevinin annelik olduğunu belirtmiştir. Sonrasında ikinci dalga feministlerden Adrienne Rich (1976), anneliği bir deneyim olarak tanımlamış ve son yıllarda, feminist düşünce anneliği statik bir durum, içine girilen bir kimlikten ziyade

bağlamsal bir eyleme ve düşünme hali olarak nitelendirmeye başlamıştır (Jeremiah, 2006). Ancak, annelik halen birçok kadın için kadınlığın birebir karşılığıdır ve kadın kimliği de annelik rolleri ve annelik kimliği üzerinden kurgulanmaktadır (Elçi, 2012a, 2012b; Letherby, 1994; Oakley, 1979).

20. yüzyıl öncesi çocuksuz olmak kısırlık ya da sağlıksızlıkla açıklanırdı ve gönüllü çocuksuzluk ancak doğum kontrolünün ulaşılabilir olduğu 1960'lardan sonra mümkün hale geldi (Ireland, 1993). Çeşitli annelik formları toplumun farklı kesimleri tarafından çeşitli seviyelerde kabul görse de hiç çocuk sahibi olamayan kadınlara toplum, sıklıkla acıma ile yaklaşır; anneliği kadın kimliğinin merkezinde gören bakış açısıyla (her ne kadar azalan bir trend olsa da) kısırlık bir kadının “defolu” olduğunu ve “düzgün gelişemediğini” düşündürür (Hird, 2003 akt. Basten, 2009) ve çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar ise bencil, kariyer düşkünü gibi sıfatlara layık görülür zira kadının aile kurup çocuk sahibi olması gerekliliği neredeyse her toplumda baskın söylemdir (Sever, 2015). Annelikte doyum bulamayan kadınlar, bu bağlamda patolojikleştirilir (Holmes, 2006). Ancak güncel rakamlar gönüllü olarak çocuk doğurmak istemeyen kadınların sayısı gittikçe artmakta olduğunu göstermektedir (Basten, 2009; Mortimor, 2004).

Kadınlar birçok sebepten çocuk sahibi olmak istemeyebilir. Gillespie'a göre gönüllü çocuksuzluk için iki temel motivasyonel faktör vardır: Çocuksuzluğun çekiciliği ve anneliğin iticiliği (2003 akt. Basten, 2009). Çocuksuz evliliklerde, mutluluk seviyesi, ekonomik refah gibi değişkenlerin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Blackstone, 2014; Ramu, 1984). Bunun dışında, “iyi annelik” mitinin kadınları ciddi bir baskı altında bırakmaktadır ve iyi anne olmanın gerekliliklerini karşılamayı imkânsız bulduğu için gönüllü olarak çocuksuzluğu seçen kadınların sayısı da azımsanmayacak seviyededir (Badinter, 2010). Anneliğin önemine yönelik toplumsal baskıların yanında yükselen natüralizm akımının bir örneği olan Le Leche League (Süt Ligi, kadınları olabildiğince uzun emzirmeye teşvik eden bir dernek) gibi kuruluşların faaliyetleri (Badinter, 2010), devletlerin doğum yapan kadınlara kreş ya da bakıcı desteği vermek yerine yeni anneleri yarım gün çalışmaya teşvik etmesi (Toksöz, 2016), anne ve çocuk sağlığı politikaları çocuk doğurmayı

kadınlar için bir külfet haline getirmiştir ve anne olan kadınlar baba olan erkeklere kıyasla iş yaşamında ciddi biçimde geri kalmaktadır (Badinter, 2010). Bunun dışında, Türkiye’de de GEBLİZ olarak bilinen Gebe, Bebek ve Lohusa İzleme Sistemi, yaşanan mahremiyet ihlalleri ile büyük tepki çekmişti. (Arman, 2012). Dolayısıyla, bazı kadınlar için anne olmanın yükleri anne olmamaktan daha fazla olabilmekteydi. Üstelik, kutsal aile, kutsal anne, makbul kadın söylemleri çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlarda savunmacı bir tutum gelişmesini ve anne olmamayı “ataerkiye boyun eğmeyen özgür kadın” olmakla ilintilendirmeyi beraberinde getirebilir (Sever, 2015).

Annelik kadınların fiziksel ve duygusal olarak doyuma ulaşabilmesi için gerekli görülür, hatta dayatılır (Phoenix, 1991) dolayısıyla, çocuk sahibi olamayan kadınlar da toplumun annelik ve kadınlık ilişkisine yönelik bakışından etkilenmektedir. Bir başka deyişle, anneliğin kadınlıkla ilişkilendirilme biçimi aynı zamanda psikolojik problemler yaratma potansiyeline işaret etmektedir. Annelik deneyimi her ne kadar bir kadının üreme gücü ve çocukları ile potansiyel ilişkisini içerse de annelik kurumu nihayetinde bu potansiyeli ve -anne olan ve olmayan neredeyse her kadını- baskı altında tutmayı sağlayan bir kurum haline gelmiştir (Rich, 1976). Son dönemde yapılan gönüllü çocuksuzlukla ilgili çalışmalar (Basten, 2009; Mortimor, 2004; Ramu, 1984) anneliğin kadınlar için merkezietini; kadınların hayatında birincil rol olma özelliğini kaybetmeye başladığını ortaya koymaktadır ancak Batılı kaynaklarda değiştiği işaret edilen bu ilişkinin Türkiye kültüründe karşılık bulup bulmadığına dair henüz sadece bu sene yapılmış tek bir çalışma bulunmaktadır (Bahtiyar-Saygan ve Sakallı-Uğurlu, 2019). Bu çalışmada da annelik ve kadınlık arasındaki ilişki incelenerek anneliğin kadınlık için ne derece ve/veya nasıl merkezi olduğuna dair bir fikir edinilmeye çalışılacaktır.

1.5. Kadınlık inşasında nesiller arasılık ve aile

Aile, toplumsal cinsiyet kimliğinin inşa sürecinde çok büyük önemi olan bir kurumdur; toplumsal cinsiyetin ne olduğunu ve neleri içerdiğini (Yaşın-Dökmen, 2010), cinsiyete uygun davranışların neler olduğunu (West ve Zimmerman, 1987) ilk olarak aile içinde öğreniriz. Ailenin genel olarak bize kültürü ve baskın söylemleri

içeren bir çerçeve vermesinin dışında, geniş aile bağlarının, özellikle de anne-kız ilişkisi ve desteği bağlamında önemli olduğu araştırmalarca bulgulanmıştır (Mitchell ve Green, 2006). Aile içinde kadınlar geleneksel cinsiyet rolleri vasıtasıyla, rol model olarak kadınlığın tanımı, kadının yaşantısı, görevleri ve sorumlulukları, toplum içindeki yeri ile ilgili birçok bilgiyi bir sonraki nesle bilerek veya bilmeyerek aktarırlar (Holmes, 2006). Gündelik hayatın gerçekliği, özne olan kız çocuğunun annesi ve diğer anneler tarafından içselleştirilmiştir ve bu annelerin kendi rollerini ve kimliklerini dışsallaştırmaları ile tarih içerisinde kurumlaşan kadın kimliğini kız çocuğu sosyalleşmesi esnasında, öncelikle bilişsel olarak sonrasında ise normatif olarak içselleştirir (Metin, 2011). Örneğin, “ev işlerini kadın yapar” bilişsel formu, zaman içerisinde “ev işlerini kadının yapması gerekir” şeklinde normatif bir forma dönüşür.

Bir kadın anne olduktan sonra annesi ile arasındaki ilişki de değişmektedir; anneliğe geçiş, kadının kendi çocukluğu, kendi kimliği, eşi ve annesi ile ilişkili şemalarının değişmesi vasıtasıyla gerçekleşen bir süreçtir annelikle beraber kadının kimliği anne eş ve evlat olarak farklılaşır (Stern, 2006). Evli ve çocuklu kızlar ile anneleri arasındaki iletişim ağı, annelik bağının paylaşılması sebebiyle hem önemli bir destek kaynağı olarak (bebek bakımı, alışveriş vb.) hem de önemli bir kimlik kaynağı olarak kadın için bir önem taşır (Mitchell ve Green, 2006). Anne, aile ağları içinde eksensel bir merkezdir ve aile içinde devamlılık ve bütünlük sağlar (Ross ,1983; Roberts, 1984; Bourke, 1994 akt. Mitchell, 2006). Örneğin, anneliğe geçiş aşamasında kadının kimliğindeki değişimi fark etmesi ve yeni kimliğinin özelliklerine odaklanması gerekir, bu zorlayıcı bir görevde kadın ancak annesi ile yaşadığı deneyimlere bakarak maternal kimliğini kurgulayabilir (Stern, 2006). Dolayısıyla, anneden kızına nesiller arası aktarım söz konusu kadın kimliği olduğunda büyük önem taşımaktadır.

Yaşam olayları bireylerin kimlik inşalarında büyük önem taşır zira bireyler kişisel anlamları nasıl inşa ettiğini tanımlarken deneyimlerinden büyük ölçüde beslenir ancak burada önemli olan şey, neler yaşandığı değil, kişinin olanın anlamını nasıl inşa ettiğidir (Mitchell ve Green, 2006). Geçmişte olanı anlamlandırırken bireysel biçimde ifade etmesi (Bollas, 1989) ve kendine has bağlantılar geliştirmesi, anlatıları açması

ve kapamasıdır (Chodorow, 1978). Dolayısıyla, bir kadının, kadınlığını kurgularken annesinin yaşantısını da görmesi, buna tanık olup bir anlam üretmesi kimlik inşası için zemin oluşturmaktadır zira anne kız çocuğu için özdeşim nesnesidir (Tunaboşlu İkiz, 2005). Ancak nesiller arası etkileşimin etkisi sadece anne kız ilişkisiyle sınırlı değildir, zira bir kadının kendi kızı ile olan özdeşim sürecinde kendi annesiyle ilgili tasarımları da bu sürece dahil olmaktadır (Tunaboşlu İkiz, 2005).

1.6. Araştırmanın amacı ve kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, gündelik hayatı cinsiyetlendirilmiş doğası içinde icra edilerek sürekli olarak yeniden üretilen ve değişebilen kadınlığın hangi süreçlerle inşa edildiğini sosyal psikolojik bir bakış açısıyla irdelemektir. Ancak bu amaca ulaşmak için göz önünde bulundurulması gereken birkaç faktör bulunmaktadır.

İlk olarak, literatürün gösterdiği üzere kadınlık, annelik ile yakından ilişkili bir kimliktir. Annelik, bir kadınlık rolü olmasına rağmen, adeta bir kimlik gibi kurgulanmakta ve kadınlıkla yakından ilişkili biçimde hatta kadınlığın bir parçası olarak inşa edilmektedir. Anneliğin kadın kimliğinin olgunlaşması ile ilişkili olduğunu söyleyen çalışmalar bulunmakla birlikte, annelikle ilgili kalıpyargıların ve annelik rolleri ile ilgili sosyal temsillerin, toplumsal cinsiyet rollerini doğrudan etkilediğini ve dolayısıyla anneliğin kadınlıkla birebir ilişkili olduğunu; anneliğin kadınların birincil rolü olarak görülmesinin kadınların toplumda yaşadığı baskının önemli bir sebebi olduğunu (Holmes, 2006) söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Kadın kimliği üzerine yapılan araştırmalar, anneliğin kadın kimliğinin merkezi bir parçası olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır ve dolayısıyla kadınlık ve annelik arasındaki ilişki kimlik inşalarını inceleyen bu çalışma için önem arz etmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalara bakılırsa (örn., Basten, 2009; Mortimor, 2004) anneliğin kadın kimliği üzerinde kapsadığı yerin bazı kültürlerde azaldığı söylenebilir. Dolayısıyla kadınlık ve annelik arasındaki ilişki; bu iki kimliğin sürekli olarak etkileşimi hem kadınlığın hem anneliğin inşa sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Halbuki, kadınlık annelikle ilişkili olduğu gibi kendi başına bir kimlik de olabilir, öyle ki son yıllarda giderek daha çok kadın çocuksuzluğu seçmekte ve kadınlıklarını çocuksuz bir bağlamda annelik kimliği olmadan kurgulamaktadır (Basten, 2009; Mortimor, 2004). Ancak, literatürde,

özellikle Türkiye’de, anne olmayan ve/veya anne olmak istemeyen kadınların, kadınlık kimliklerini anneliğin dışında nasıl inşa ettikleri detaylı olarak çalışılmamıştır, kadın kimliğinin anneliğin dışında nasıl kurgulandığı incelenmemiştir. Bu sebeple, mevcut araştırmada kadın kimliğinin inşası incelenirken annelik ve kadınlık ilişkisi de araştırma ve analiz sürecine dahil edilmiştir.

Bununla birlikte, literatür, kadınlar arası iletişimin, özellikle aile içinde anne-kız iletişiminin kimlik inşasında önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kadınlık inşası incelenirken nesiller arası etkileşimin yerinin önemli olduğu düşünülmüş ve bu çalışmada da nesiller arası etkileşimin kadın kimliğinin inşasına olan katkısını ve kimlik inşasındaki nesiller arası çeşitlenmeleri görebilmek için, aile içindeki farklı nesillerin deneyimleri araştırmaya dahil edilmiştir.

Son olarak, kimlik inşası, kentsel ve kırsal alanda farklılaşabilmektedir (Hughes, 1997). Kadın kimliği için de bu durum geçerlidir; kentte ve kırdaki yaşayan kadınların karşılaştıkları gündelik deneyimler, annelik görevleriyle ilişkileri, üretim süreçlerindeki yerleri farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, kentli ve taşralı kadının kimlik inşasına dair süreçleri de farklılaşacaktır. Türkiye nüfusunun yoğun biçimde kentleştiği düşünülerek bu çalışmada kentli kadının kimlik inşasına odaklanılması uygun görülmüştür.

Bütün bu bilgilerin ışığında, bu çalışma kentli kadının kadınlık inşasını, nesiller arası düzlemde ve annelik-kadınlık ilişkisini de göz önünde bulundurarak inceleyecektir. Kimlik inşasına dair süreçleri kapsamlı biçimde ele almaya yardımcı olacak bir yöntem olan gömülü teori vasıtasıyla bir kadın kimliği inşası modeli oluşturulacaktır.

1.6.1. Araştırmanın literatüre katkısı

Kadınlık inşasına ilişkin mevcut çalışmalar çoğunlukla sosyoloji, iletişim, gibi psikoloji dışı alanlarda gerçekleştirilmektedir. Özellikle, Türkiye’de kadın kimliği ile ilgili yapılan çalışmalar sosyal psikolojik süreçleri ele almada zayıf kalmıştır. Halbuki toplumsal cinsiyet kimliği, önemli psikolojik süreçleri içeren bir kavramdır.

Dolayısıyla, kadın kimliği inşasına sosyal psikolojik bir bakış açısı ile yaklaşan çalışan bu araştırma literatüre taze bir bakış açısı getirecektir.

Yaşadığımız postmodern toplumda, insanlar gerçekliği ve toplum içindeki yerlerini sürekli olarak yoklayarak anlaşılmaz ve muğlak bir süreç olan kimlikleri anlamlandırmaya çalışırlar (Bauman, 2004) dolayısıyla kimliği daha refleksif bir süreç olarak adeta bir anlatı gibi ele almak mevcut düzende bireyin anlam ve ideolojik konum arayışına doyurucu bir cevap niteliği taşıyabilir (Hammack, 2008). Psikolojik ve sosyal psikolojik çalışmalar kadın kimliğini ele alırken, toplumsal cinsiyet rollerine uyumu ya da toplumsal cinsiyet rollerinin kişiye etkisi gibi konuları etraflıca çalışmış olsa da (Bandura ve Waters, 1963; Kohlberg, 1966) kadın kimliğinin inşasına dair sosyal psikolojik bir açıklama bulunmamaktadır. Bu çalışmada ise kadınlık, müzakere edilebilir, özne tarafından tanımlanabilir ve dolayısıyla, öznenin konumlanmasıyla anlam kazanan bir kavram olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, bu çalışma, eleştirel bir bakış açısı sunması; toplumsal cinsiyetin akışkan bir yapısı olduğu varsayımıyla kadınlığı durağan bir kimlik olarak ele almayı; yalnızca somut ve istatistiki olarak ölçülebilir davranışlara odaklanmaktansa öznel deneyimlere, kadınlık sürecinin kendisine ve deneyimin anlamlandırılmasına dayalı veriye odaklanması bakımından sosyal psikoloji alanında önemli bir çalışmadır. Kadınlığı inşa edilen bir kimlik olarak ele alarak, sosyal psikoloji alanına önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

Bu çalışma kadın kimliğinin annelikle olan ilişkisinin incelenmesi ile anneliğin kadın kimliği dahilindeki konumuna dair bilgi vermektedir. Kadınlık inşalarına dair çalışmalar incelendiğinde Türkiye toplumunun kadınlığı ekseriyetle annelikle ilişkilendirdiği görülmektedir (Elçi, 2012a; Elçi, 2012b; Hançer, 2018; Özdemir, 2017). Batıda yapılan bazı çalışmalar ise (Basten, 2009; Mortimor, 2004; Ramu, 1984) anneliğin son yıllarda kadınlar için merkeziyetini kaybettiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, annelik ve kadınlık ilişkisine de odaklanarak, Batılı kaynaklarda değiştiği işaret edilen bu ilişkinin Türkiye kültüründe karşılık bulup bulmadığına ve bu değişimin nesiller arasında ayırt edilebilir bir seviyede olup olmadığına dair bilgi verme potansiyeli taşımaktadır.

Bu çalışmada kadınlık inşasında rol alan sosyal psikolojik dinamikler irdelenmekle beraber bu çeşit bir inşanın zaman içerisinde nasıl değiştiği veya korunduğu, farklı nesillerde kendisine nasıl yer bulduğu ve bir nesilden diğerine nasıl aktarıldığı, örneğin olası değişimlerin hangi alanlarda kabul görüp hangi alanlarda dirençle karşılaştığı ortaya konacaktır. Kadınlıkla ilgili nesiller boyu süregelen aktarımlar -klinik vakalar haricinde- psikoloji alanında pek fazla tartışma konusu olmamıştır. Kadınlık inşasının nesiller arası aktarım bağlamında incelenmesi Türkiye’de yapılacak benzer sosyal psikolojik çalışmalar için önemli bir rehber niteliği taşıyacaktır zira bu konu özelinde nesiller arası bir çalışma henüz yayınlanmamıştır.

Bu çalışmada Strauss ve Corbin’in (1990) yaklaşımıyla gömülü teori metodu uygulanarak, nesiller arası düzlemde kadınlık inşası sürecinin betimleyici bir modellemesinin yapılmıştır. Bu araştırma, yöntemi literatüre önemli katkılar sunacaktır. Gömülü teorinin veriden modele ulaşma prensibi sayesinde kentli kadınların öznel deneyimlerinden yola çıkarak kadınlık inşasına dair bir model oluşturulması mevcut teorilerin kör kalabileceği noktalara da ışık tutacaktır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet çalışmaları içinde, Türkiye’de gömülü teori yaklaşımı kullanan fazla çalışma yoktur. Aytül Kasapoğlu, (2015) gömülü teori metodolojisini Türkiye’de ilk kez alanda kullanmış; Hilal Çelik ise (2016) Türkiye’de babalık ve baba çocuk ilişkisi ile ilgili bir çalışmayı gömülü teori yaklaşımını kullanarak yürütmüştür. Kadınlık ve annelik alanında ise gömülü teori bilindiği kadarıyla Türkiye’de ilk defa bu çalışmada kullanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLIK İNŞASI VE ANNELİĞİN KADINLIK İNŞASINDAKİ YERİNİN İNCELENMESİ

2. YÖNTEM

Bu araştırma gömülü teori yöntemiyle kadınlık inşasının nesiller arasında aktarımını inceleyecek ve bu sürecin kapsamlı bir modelini oluşturacaktır. Glaser ve Strauss'un (1967) geliştirdiği gömülü teorinin birden çok yaklaşımı arasından bu çalışmada "sistemik yaklaşım" olarak adlandırılan (Çelik, 2016) Strauss ve Corbin'in (1990; Corbin ve Strauss, 2015) gömülü teori yaklaşımı kullanılacaktır.

2.1. Gömülü teori

Gömülü teorinin birden çok yaklaşımı vardır. Bu çalışmada ise sosyal inşacı olduğu; belli bir teorinin izlerini aramadığı, verinin modeli kurmasını sağlayacağı ve veri toplama ve analiz etme süreçleri daha sistemik ilerlediği için Strauss ve Corbin'in (1990) yaklaşımı kullanılacaktır. Bu yaklaşıma göre araştırmacı, araştırmaya başlamadan önce herhangi bir teori ya da hipotezle yola çıkmaz bunun yerine, araştırılan konunun öznesi olan katılımcıların deneyimlerine gömülü olan teoriyi (teorik uygunluğa ulaşılan kadar sürekli karşılaştırma yaparak) verinin ortaya çıkarmasını bir başka deyişle verinin -herhangi bir önyargı olmadan- araştırmacıyı teoriye götürmesini amaçlar. Bu amaca ulaşmak için araştırma konusunu doğrudan deneyimleyen insanlardan veri toplanır ve toplanan veri sürekli kıyaslama prensibi ile analiz edilerek, kişilerin deneyimlerine gömülü olan model açığa çıkartılır.

2.1.1. Memo yazımı

Gömülü teori yönteminde belirleyici eylemlerden bir tanesi de memo yazımıdır (Çelik ve Ekşi, 2015). Memo yazımı analiz esnasında kavramlaştırılan kodların ya da oluşturulan kategorilerin daha sonra da anlamlı olabilmesi için araştırmacının kodlamalara eklediği ufak hatırlatıcı notlardır (Corbin ve Strauss, 2015). Bu notların

amacı analiz esnasında araştırmacıya yol göstermek ve araştırmacının detaylarda kaybolmasını engellemektir. Zira yapılan kodlamalar az kelime ile çok Şey aktarma kapasitesine sahip olmalıdır ancak zaman zaman -özellikle de analize ara verildiğinde- yapılan kodlamanın ne düşünülerek ya da neyi kast edilerek oluşturulduğu unutulabilir. Gömülü teori, her bir görüşmeden sonra analiz yapılması biçiminde yürütüldüğu için iki analiz arasında idealden uzun zaman olabilmektedir. Bulguların, yapılan her bir görüşmeyi kapsamaması gerektiği ve sıklıkla bir önceki analize kıyas yapmak amacıyla başvurulduğu için araştırmacının kodlamalarının net biçimde anlaşılması önemlidir.

Bu araştırma dahilinde yapılan görüşmelerin sadece ses kaydı alınmış, bu ses kayıtları yazıya dökülüp analize başlanmıştır. Görüşmelerin sadece metin üzerinden analiz edilecek olması, konuşma biçimiyle, tonlama ya da mimiklerle ifadeye anlam katacak birçok detayı erişilmez kılabılır. Görüşme sonrasında sıcığı sıcığına yapılan memo yazımı görüşmelerin yazı dökümlerini analiz ederken araştırmacıya kolaylık sağlamaktadır. Örneğin katılımcı bir ifadesini tedirgin bir ses tonuyla söylemişse, bu memo olarak analize eklenebilir. Benzeri biçimde katılımcı görüşme esnasında başıyla birini ya da bir Şeyi işaret etmiş olabilir ve yazı dökümünde bu anlaşılmaz, bu durumda araştırmacı görüşmeyi unutmadan bunu memo olarak ekleyerek katılımcının aslında o cümlede neyi ya da kimi işaret ettiği açıklığa kavuşturabilir. Bunun dışında, araştırmacının, kendi hislerini, katılımcıyla girdiği diyalogun detaylarını ya da olası etkilerini de memo olarak analize dahil etmesi, verinin analiz, sürecinde araştırmacıya yol gösterecektir.

Örneğin aşağıda belirtilen alıntıya dair analiz gerçekleştirilirken alınan memo analiz sürecinde araştırmacının farklı ihtimallere kendini açık tutması için yol gösterici olmuştur.

Alıntı:

Asiye: Hatta ablam amcamın oğlu ile nişanlıydı o geldiği zaman bile ablam beni yanından ayırmazdı. Gece gelirdi o üniversite de okurdu akşamları hafta sonu gelirdi bize kimse yok diye. Ablam bana derdi ki sakın gitme yani ‘uykum geldi

yatacağım derdim'' ''hayır'' derdi. Yalnız kalmak istemezdi onunla amcamın oğlu olduğu halde nişanlısı olduğu halde beklerdik. O giderdi biz ondan sonra gider yatarđık. Eve de almazdık onu ama.

Memo:

**Kızla erkek yalnız kalamıyor çünkü cinsellik ihtimali var ve kızın adı çıkabilir.*

** Bunu sonradan tekrar okurken aklıma tecavüz ihtimali de geldi. Erkeklere dair çıkan kodlara göre erkeğin iradesi esas yani sen istemesen de o senle cinsellik yaşamak isterse hayır deme şansın pek yok. İlk okumada tecavüzü düşünmemiştim ama acaba erkekten nişanlısı olsa da kendisine istemediği bir şey yapmasından korkmasının etkisi olabilir mi? Bunu açıkça söylemedi o yüzden kodlamıyorum ama ihtimal olarak buraya yazıyorum.*

2.2. Araçlar

2.2.1. Sosyoekonomik statü ölçeği

Kalaycıoğlu, Çelik, Çelen ve Türkyılmaz (2010) tarafından geliştirilen sosyoekonomik statü ölçeğiyle ölçülmüştür (Bkz. Ek 1). Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının hazırladığı ölçüm aracı, sosyoekonomik statüyü birey üzerinden değil hane üzerinden ölçmektedir. Sosyoekonomik statü ölçümünde, bireyin ya da hanenin analiz birimi olarak sečilmesi araştırmanın bağlamına göre değişebilmektedir (Edgel ve Duke, 1991 aktę Kalaycıoğlu ve ark., 2010). Buna göre sadece bireyin tercihlerini ve davranışlarını inceleyen bir araştırma analiz nesnesi olarak bireyi seçebilir ailenin bir bütün olarak ekonomik kararlarını verdiği koşullar araştırılırken ise analiz birimi aile olarak seçilmelidir (Edgell, 1998 akt. Kalaycıoğlu ve ark., 2010). Bu bağlamda aile içindeki kadını odağına alan bu çalışma da analiz birimi hane olarak seçilmiş ve eğitim düzeyi, gelir seviyesi, meslek ve mülkiyete dair toplanan bilgilere dayanarak hanenin SES puanı hesaplanmış ve görüşme yapılan her bir katılımcının sosyoekonomik statüsü belirlenmiştir. Sosyoekonomik statü A-D arası kodlanmıştır (A en yüksek D en düşük olmak üzere).

2.2.2. Demografik bilgi formu

Sosyokültürel çeşitlilik (siyasi yönelim, dini inanç, medeni durum vb.) araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formuyla ölçülmüştür (Bkz. Ek 2). Bu kısımda, katılımcıların farklı sosyal gruplardan geldiğine emin olmak için katılımcıların siyasi görüşleri, dini inançları, medeni durumları, ebeveynlerinin medeni durumları ve hayatlarının çoğunu geçirdikleri şehir sorulmuştur.

2.2.3. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları

Görüşme soruları ise araştırmacı tarafından hazırlanmış, psikoloji alanından iki ayrı meslektaştan geribildirim alınarak düzenlenmiş ve yapılan pilot görüşmelerin analiz edilmesi sonucu tez danışmanının görüşleri de alınarak son haline getirilmiştir. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurulmuş ve görüşme soruları ve araştırmanın yürütülme biçiminin herhangi bir etik ihlal gerçekleştirmediği kurul tarafından onaylanmıştır. Görüşme soruları, bir kadının hayatındaki değişimi çocukluktan yaşlılığa gözlemleyebilecek şekilde katılımcı için kadınlığın anlamı, katılımcının kadınlıkla ilgili deneyimleri, katılımcının annesiyle ve ailesiyle ilişkilerini, katılımcının kendi annelik algısını ve varsa annelik deneyimlerini, adet görme, menopoz, doğum, cinsellik gibi kadınlıkla ilgili gelişim evrelerine dair düşünce ve deneyimlerini kapsayan konuları içermektedir. Gömülü teori yöntemi gereği, yapılacak her görüşme sonrasında analiz gerçekleştirilir ve analiz sonucuna göre soruların biçimi ya da içeriği değişebilir, detaylandırılabilir; gerektiğinde sorular güncellenebilir ancak genel çerçeve olarak görüşmede kullanılan soruların odağı değişmez, araştırma konusundan ve temel sorunsalından uzaklaşmaz (Çelik, 2017). Bu çalışmada da veri toplama sürecinde bazı soruların güncellenmesinin faydalı olacağı görülmüştür. İlk 5 görüşme sonrasında, katılımcıların evlilik ve çocuklukta anne olma isteğine dair tekrarlayan biçimde bilgiler vermesi üzerine sonraki görüşmelerde de bununla ilgili veri toplayabilmek için bu konuları irdeleyen sorular eklenmiştir. Hali hazırda yapılmış görüşmelerde bu soruların kapsamına dair veri toplandığı için eski katılımcılarla yeniden görüşülmemiştir. Görüşme sorularının son hali Ek 3'te belirtilmiştir.

2.3. Örneklem

Gömülü teorinin en önemli iki özelliğinden ilki amaçlı örneklemedir (Glaser ve Straus, 1967). Bazı araştırma konularında, araştırma sonuçlarının genellenmesi araştırmanın temel amacı değildir ve üstelik araştırmanın sorusu spesifik bir grubu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, amaçlı örnekleme yöntemi ile böyle durumlarda araştırmanın amacına yönelik olarak belli özellikleri taşıyan katılımcılara ulaşılmaktadır (Charmaz, 2006). Bu çalışmada, Türkiye’deki kentli kadınların nesiller arası düzlemdeki kadınlık inşaları ve bu inşada anneliğin yeri araştırılmaktadır ve dolayısıyla bu araştırma için en uygun kişiler kadınlardır ve kadınlık inşasını nesiller arası düzlemde inceleyebilmek için en uygun örneklem de aile içindeki farklı nesillerden kadınlardır.

Gömülü teori yöntemi, belli bir tipteki örneklem içinde görülen örüntüleri ve süreçleri araştırır (Corbin ve Strauss, 2015). Dolayısıyla, görülen örüntülerin doğal sınırına ulaşıp ulaşmadığı gözlemlenerek amaçlı örnekleme yöntemi kullanılır ve ulaşılacak katılımcı seçimine yön verilir zira yeri geldiğinde araştırmacı gelişmeye ihtiyacı olduğunu düşündüğü kavramlara yönelik katılımcı havuzunu genişletmek ya da daraltmak isteyebilir (Corbin ve Strauss, 2015). Bu çalışma özelinde kadınlık deneyimi, sınıfsal, kültürel, dini, etnik/ırksal değişkenler sebebiyle her kadın için birbirinden farklılaşacağı (Bora, 2010; German 2006; Kandiyoti, 1997; Yıldız, 2015) için, gömülü teorinin amaçlı örnekleme yöntemi gereği, kadınlık kümesinin içinde kendine yer bulan kadınların kendi aralarında çeşitlenen deneyimlerine de odaklanılmış ve farklı sosyoekonomik yapılardan (Üst, orta veya alt sosyoekonomik statü) katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, katılımcı seçiminde bazı kıstaslar belirlenmiştir.

1. Görüşme soruları içeriği cinselliği ve cinsel gelişime dair soruları da içereceği için katılımcıların reşit olması önemsenmiş ve 18 yaşından küçük kişiler çalışmaya dahil edilmemiştir.

2. Hem annelik ve kadınlık deneyimleriyle hem de aile içindeki aktarımla ilgili veriler doğrudan kadınların deneyimlerine odaklanarak toplanmak istediği için aynı aile içindeki kadınlar seçilmiştir. Bu noktada aynı aile içindeki kadınların kan bağı olması, anneler ve kızlarının biyolojik olarak akraba olması kıstas olarak

belirlenmemiştir ancak her neslin bir alt nesli kendi yetiştirmiş olması seçim kistası olmuştur.

3. Bununla birlikte, katılımcılara geçmişlerini değerlendirmelerini ve deneyimlerini aktarmalarını gerektirecek sorular sorulmuştur dolayısıyla katılımcıların hafızalarını etkileyebilecek nörolojik bir hastalık teşhisi almamış olmaları da bir seçim kriteri olarak belirlenmiştir. Öyle ki katılımcılara ulaşma sürecinde anneye Alzheimer teşhisi konulduğu için çalışmaya dahil edilmemiş bir aile bulunmaktadır.

4. Her ne kadar toplumsal cinsiyet kimliğine dair insanın analizi için biyolojik bir faktör aranmasına gerek olmasa da bu çalışmanın amacı dahilinde katılımcıların doğumlarından itibaren aileleri tarafından kız çocuğu olarak yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimliği uyumluluğu bu araştırmanın seçim kriterlerinden sonuncusu olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada bahsedilen kriterleri taşıyan toplamda 7 farklı aileden 18 kadına ulaşılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri ve araştırmacı tarafından atanan takma isimleri Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Gömülü teorinin kurucuları gömülü teoride esas olanın verinin doygunluğa ulaşması olduğunu belirtmişlerdir (Corbin ve Strauss, 2015; Charmaz, 2006). Gömülü teori için önem arz eden doygunluğa ulaşmak kavramı, analiz sürecinde yeni kategorilerin ortaya çıkmamaya başladığı noktayı işaret eder (Corbin ve Strauss, 2015; Charmaz, 2006). Dolayısıyla bu çalışmada da belli bir sayı hedeflenerek yola çıkılmamış, görüşmeler ve analizler gerçekleştirildikçe ortaya çıkan kategorilerin doygunluğa erişip erişmediği gözlemlenmiş, artık daha fazla temaya ulaşılmadığı görüldüğü için 18. katılımcıdan sonra çalışmaya son verilmiştir.

Bu noktada katılımcıların çeşitliliği sorgulanmış ve D SES grubundan hiç katılımcı olmadığı ve sağ siyasi yönelimden çok az katılımcı görülmüştür. Bu durumda, araştırmacı amaçlı örnekleme gereği D SES grubuna dahil olacak ve mümkünse sağ görüşlü katılımcı arayışına girmiştir. Ancak ulaşılan 2 aile başta görüşme için randevu vermiş daha sonra görüşme günü geldiğinde araştırmaya katılmak istemediğini belirterek randevuyu iptal etmişlerdir. Bunun dışında, ulaşılan

3 farklı aileden de olumsuz cevap alındığı için D SES grubundan katılımcı sağlanamamıştır. Toplanan veri, olduğu hali ile ulaşılan kategoriler anlamında doygunluğa ulaşmış olsa da D SES grubundan da katılımcılar veri setine dahil olsaydı belki de yeni kategoriler ortaya çıkabilir ve çalışmaya bir müddet daha devam edilebilirdi. Gömülü teorinin önemli isimlerinden Charmaz (2006), gömülü teori araştırmasının verinin doygunluğa ulaşması veya araştırmacının vaktinin tükenmesi sebebi ile sonlandırılacağını ve sıklıkla ikinci durum ile karşılaştığını ifade etmektedir. Bu araştırmada da veriler ulaşılan SES grupları için doygunluğa ulaşmış ancak ulaşılamayan D SES grubuna ulaşmaya çalışmak için araştırmacının vakti kalmamıştır.

Tablo 2.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı No	Aile	Nesil	Takma Adı	Yaş	Meslek	Medeni Durum	Eğitim seviyesi	İnanç	SES Ölçümü	Siyasal Yönelim İfadesi
i	Pilot 1	3-Kız	İtir	27	Psikolog	Bekar	Lisansüstü	Belirtmedi	A	Belirtmedi
ii	Pilot 2	3-Kız	Zehra	37	Evde yapılan gelir getiren iş	Evli	Lisans	Belirtmedi	C	Belirtmedi
1	Aile 1	1-Annem	Meryem	81	Ücretsiz ev işçisi	Dul	İlkokul terk	Müslüman	B	Belirtmedi
2		2-Anne	Melike	59	Sigortacı	Boşanmış	Lisansüstü	Belirtmedi	A	Belirtmedi
3		3 -Kız	Meyra	33	Sigortacı	Evli	Lisansüstü	Belirtmedi	C	Belirtmedi
4	Aile 2	1-Annem	Filiz	79	Ücretsiz ev işçisi	Dul	İlkokul	İslam	B	Milli görüş
5		2-Anne	Fatma	56	Ücretsiz ev işçisi	Evli	Lise	İslam	B	Nabza göre şerbet
6		3 -Kız	Feriha	30	Öğretmen	Evli	Lisans	Deist	C	Radikal
7	Aile 3	1-Annem	Saliha	76	Ücretsiz ev işçisi	Dul	İlkokul	Müslüman	C	İlgisi yok

8		2-Anne	Semra	53	Ücretsiz ev işçisi	Boşanmış	Önlisans	Müslüman	C	Sol
9		3 -Kız	Sena	29	İşsiz/Yüksek lisans öğrencisi	Bekar	Lisans	Yok	C	Sol
10	Aile 4	1-Annem	Suzan	89	Ücretsiz ev işçisi	Dul	İlkokul 1'den terk	İslam	A	Belirtmedi
11		2-Anne	Beyza	56	Ücretsiz ev işçisi	Evli	Lise	Kalmadı	B	Atatürkçü
12		3 -Kız	Naz	30	Modacı	Bekar	Üniversite	Müslüman	C	Sol
	Aile 5	1-Annem	Katılmaktan vazgeçti							
		2-Anne	Katılmaktan vazgeçti							
13		3 -Kız	Zeynep	34	İşsiz	Bekar	Lise	İnançsız	B	Sola yakın
14	Aile 6	1-Annem	Asiye	62	Ücretsiz ev işçisi	Evli	Okumamış	Müslüman	A	Orta
15		2-Anne	Aylin	39	Ücretsiz ev işçisi	Evli	Lise	İslam	A	Haklının yanında
16		3 -Kız	Aleyna	18	Öğrenci	Bekar	Lise	Yok	B	Atatürkçü
	Aile 7	1-Annem	Katılmaktan vazgeçti							
17		2-Anne	İnci	67	Ücretsiz ev işçisi	Boşanmış	Lise	İslam	A	Belirtmedi
18		3 -Kız	İrem	42	Bankacı	Evli	Lisansüstü	İslam	A	Nötr

2.4. İşlem

Bu çalışma dahilinde katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile kişisel bağlantılarla ulaşılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler vasıtasıyla veri toplanmıştır. Katılımcılara ulaşmak için sosyal medyada ilanlar paylaşılmış, bu ilana cevap veren kişilere bilgilendirilmiş onam formu gönderilerek çalışmaya katılmayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Kabul eden katılımcılar telefonla aranarak, gerekli şartları sağlayıp sağlamadıkları öğrenilmiş uygun katılımcılara randevu verilmiştir. Bu esnada çalışmayla ilgili sorusu varsa (örn., Ne kadar sürecek? Neler sorulacak? Konusu nedir? Çalışma sebebi nedir? vb.) cevaplanmıştır. Görüşmeye gitmeden önce katılımcı ile röportaj yapılacağı, konuşmaların ses kaydının alınacağı belirtilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı yeri katılımcılar seçmiştir. Bu yer sıklıkla katılımcının evi olmuştur. Görüşmelerin ikisi bir kafede, ikisi mesai sonrası katılımcının kendi iş yerinde, üç tanesi katılımcının ofisinde, geri kalan görüşmeler ise katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiştir.

Baykal Büyüksaraç (2017) saha araştırmasının araştırmacı için öneminden bahsederken katılımcılar için bunun aslında araştırmacıya verilen ve paha biçilmesi imkânsız bir hediye gibi değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcılar, araştırmacıyla hiçbir maddi karşılıkla ve hiçbir akademik metinde bulamayacağı bir şeyi, kişisel deneyimlerini paylaşmakta, araştırmacıyı neredeyse hiçbir çıkar gütmenden hayatına, mahremine davet etmektedir. Baykal Büyüksaraç'a göre araştırmacı, bu hediyein kıymetini bildiğini kültüre uygun biçimde belli etmeli ve katılımcıyı onurlandırmalıdır (2017). Dolayısıyla, görüşmeye giderken katılımcılara, el havlusu, şekerleme, saksı çiçeği gibi maddi değeri yüksek olmayan ancak Türkiye kültürüne göre ev sahibine verilen değeri belli edecek ufak hediyeler götürülmüştür.

Görüşmeye başlanırken bilgilendirilmiş onam formunda yazarlar katılımcıya bir kez daha sözlü olarak bildirilmiş, görüşmenin hangi şartlarda gerçekleştirileceği, nasıl analiz edileceği, toplanan verilerin nasıl kullanılacağı sözlü olarak belirtilmiştir. Ses kaydına başlarken yine sözlü olarak kayıt cihazının açıldığı belirtilmiştir. Görüşmeye başlandığında önce SES bilgi formu ve demografik formda istenen bilgiler toplanmış daha sonra görüşme sorularına geçilmiştir. Görüşmeler minimum 22 dakika

maksimum 120 dakika sürmüştür. Katılımcıların gizliliğini korumak adına, görüşmeler araştırmacı ve katılımcının yalnız olduğu bir zamanda teke tek olarak katılımcıların uygun gördükleri ve kendilerini rahat hissettikleri, sessiz ve mahremiyetin sağlanabileceği bir ortamda gerçekleştirilmiştir (örn., katılımcının evi veya katılımcının kendisini rahat hissettiği bir cafe/restoran). Yapılan görüşmeye kimsenin kulak misafiri olmaması hem etik açıdan hem de katılımcının açık konuşmasını teşvik etmesi açısından önem taşımaktadır. Araştırmacı, görüşmelerin mahremiyetini sağlamadan görüşmeye başlamamış, mahremiyeti ihlal edebilecek bir durum söz konusu olduğunda (örn., garsonun sipariş almak için gelmesi, evden birinin çay getirmek için odaya girmesi, vb.) görüşmeye üçüncü kişi gidene kadar ara verilmiştir.

Strauss ve Corbin'in (2003) yaklaşımına göre, gömülü teoride görüşmeler tek seferde yapılmaz. Her bir görüşme sonrası analiz gerçekleştirilir ve bu analiz sonucunda bir model oluşturulur ancak bundan sonra bir sonraki görüşmeye geçilir. Böylelikle ilk görüşme sonrasında bile araştırmacının elinde bir model vardır. Her yeni görüşmede analiz adeta ilk sefer yapılmış gibi gerçekleştirilir ancak sonuçta oluşturulan modelin bir önceki görüşmeyi de kapsamı gerekir. Böylelikle daha kapsayıcı bir model oluşturulur. Bu çalışmada da her bir görüşme sonrasında yapılan görüşmenin analizi gerçekleştirilmiş ve bir sonraki görüşmeye geçilmiştir. Dolayısıyla, aynı aileden de olsa her bir katılımcı ile yapılan görüşmeler farklı günlerde gerçekleştirilmiştir.

Her görüşme sonrasında analiz yapılması ve yapılan analizin bütün veriyi kapsamı amacı analiz esnasında araştırmacının görüşme sorularındaki eksikleri belirlemesine yardımcı olur ve bu bağlamda gerekirse yeni sorular ortaya çıkabilir, bir sonraki görüşmede sorulmak üzere bu sorular soru havuzuna eklenebilir ya da daha önceki katılımcılara yeni sorular sorulmak üzere geri dönüş yapılabilir (Çelik, 2017). Bu şekilde konuyla ilgili etraflı bir model oluşturmanın yolu açılır. Bu sebeple araştırmacı katılımcıların iletişim bilgilerini çalışma sonlanana kadar gizlilik içinde saklar. Bu çalışmada da her analiz sonrası sorular gözden geçirilmiştir.

Yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmış daha sonra bu görüşmeler yazıya dökülmüştür. Yazıya döküm esnasında katılımcıların isimleri ve görüşmelerde bahsettiği kişilerin isimleri değiştirilerek katılımcının kimlik bilgilerinin gizliliği sağlanmıştır. Çalışma sonunda ses kayıtları imha edilmiş, analizler yazıya dökülmüş metin üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.5. Pilot görüşmeler

Çalışmaya başlarken, Ek 4’de belirtilen görüşme soruları araştırmacı tarafından çalışmanın temel amaçlarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Kadın kimliğinin nasıl inşa edildiğini, annelik ve kadınlığın bir önceki nesilden nasıl aktarıldığını ve kadınlık ve anneliğin kesiştiği ve ayrıştığı noktaları sorgulamak amacıyla hazırlanan soruların amacına ulaşip ulaşmadığı pilot görüşmelerde test edilmiştir.

Toplamda iki pilot görüşme yapılmıştır. İlk görüşme 27 yaşında, A grubu, bekar, çocuksuz bir kadınla, yapılmış, 1 saat 50 dakika sürmüştür; ikinci görüşme 37 yaşında, B grubu, evli ve bir çocuğu olan bir kadınla gerçekleştirilmiştir ve 50 dakika sürmüştür.

İlk pilot görüşme, soruların kapsayıcılığı hakkında fikir almak için, araştırmacının bir meslektaşı ile yapılmıştır. Katılımcı ile araştırmacının yakın ve dürüst ilişkisi sayesinde, araştırmacı soruların ne şekilde sorulmasının katılımcı için netlik sağlayacağını görmüş ve görüşme esnasında da sorulabilecek farklı sorular hakkında fikir almıştır. Örneğin bu görüşmede ortaya çıkan ilk adet görme deneyiminin ve menopoz deneyiminin ve aile içinde erkek kardeşlerden farklı muamele görmeye ilgili deneyimin de sorulmasının önemli bilgiler verebileceği fikri katılımcı tarafından belirtilmiş böylece ikinci pilot görüşmede bu sorular eklenmiş, diğer bazı sorular da aynı kalmakla beraber soruluş şekli değiştirilmiştir. Böylece ikinci pilot görüşme için sorular yeniden yapılandırılmıştır (Bkz. Ek 5)

İkinci pilot görüşmede sorulan soruların hepsinin amacına uygun olduğu ancak birkaç ufak düzeltmeye ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Örneğin 9. soruda “Anneniz, aile içinde, sokakta ya da okulda kız olduğunuz için erkek

kardeşlerden/kuzenlerden/arkadaşlardan farklı olarak nasıl davranmanız, nasıl konuşmanız ya da nasıl giyinmeniz gerektiğine yönelik bir yönlendirmede bulundu mu?” sorusuna katılımcının “Bunları babam da yapıyordu.” diye cevap vermesi üzerine bu sorudan özne çıkarılmış, soru edilgen biçimde sorulacak şekilde değiştirilmiştir. Bu haliyle kadınlıkla ilgili aktarımı sadece annesinden almayan katılımcıların da cevaplarına ulaşılabilecektir. Bunun dışında 20. soruda sonda olarak kullanılan, “Bir kızınız varsa/olsa kızının sizi rol model olarak almasından ne derece memnun olursunuz?” sorusunun önemli bilgiler verdiği bu yüzden sonda soru olarak değil görüşme sorusu olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Pilot görüşme sonrası yapılan değişiklikler sonucu Ek 3’te belirtilen sorular ile asıl çalışmaya geçilmiştir.

2.6. Veri analizi

Gömülü teorinin en önemli ikinci özelliği olan sürekli karşılaştırma (Glaser ve Strauss, 1967), verilere gömülü olan modeli ortaya çıkarmak amacıyla analiz sürecinin her adımında uygulanır (Corbin ve Strauss, 2015). Sürekli karşılaştırma, yapılan kodlamanın içinde geçtiği ifade ile; kodlamadan dönüştürülen kavramın kodlama ve kodlamanın yapıldığı ifade ile, kavramın dahil olduğu kategorinin yine veri ile sürekli olarak karşılaştırılmasını ve bu şekilde sağlamasının yapılmasını; bununla birlikte, oluşturulan kategorilerin ve eksenlerin verinin bütünüyle karşılaştırılarak kapsayıcılığın kontrol edilmesi sürecidir. Bir başka deyişle, yapılan her kodlama ve oluşturulan her kavram katılımcının kast ettiği noktayı içermeli; analiz sürecinde oluşturulan kategorilerin hepsi görüşmenin içeriği ile uyumlu olmalı; nihayetinde oluşturulan model araştırmaya dahil edilen her görüşme için geçerli olmalıdır. Her adımda veriye dönülerek yapılan sürekli karşılaştırma ile hem analizin sağlaması yapılır hem de oluşturulan modelin kapsayıcılığı sağlanmış olur.

Analiz süreci açık kodlama (open coding), eksen kodlama (axial coding) ve seçici kodlama (integration) olmak üzere üç adımda gerçekleştirilir (Corbin ve Strauss, 2015).

1. Açık kodlama: Bu adımda veriler satır satır -gerektiğinde in-vivo olarak- kodlanır; metinde geçen her satır ve her cümle içerdiği anlamlar bakımından

işaretlenir. Bu kodlar; sebep, sonuç, ihtimaller, koşullar, bağlam sorgulanarak kavramlaştırılır. Kodlanan verinin nasıl bir kavrama işaret ettiği net biçimde ortaya konur. Kavramlaştırma, in-vivo olarak kodlardan da adını alabilir, araştırmacının isimlendirmesi ile de kullanılabilir.

Kavramlar ortaya çıktıktan sonra bu kavramların hangi kategorilerde birleştiği, nasıl örüntüler oluşturduğu gözlenerek kategoriler ve alt kategoriler oluşturulur. Kategoriler oluşturulurken, sürekli olarak veriye geri dönülüp, oluşturulan kategorinin sağlaması yapılır; kavramlara geri dönülüp kategorinin kapsayıcılığı kontrol edilir. Oluşturulan kategorinin, içerisindeki bütün kavramları kapsayıcı ve tutarlı biçimde açıklaması gereklidir.

Örneğin, aşağıda görülen alıntıda işaretlenmiş satır önce in-vivo olarak kodlanmış daha sonra araştırmacı tarafından kavramlaştırılmıştır.

Alıntı	İN-Vivo Kod	Kavramlaştırma	Alt Kategori
Melike: ... yani bir birey olarak görülmemesi var özünde bana göre. Ee yani kadını birey olarak değil tanımlamalarımızda bile var <u>filancanın karısı, ee işte filancanın kızı</u>	Filancanın karısı	Kadının ilişki üzerinden tanımlanması	İlişkisel

2. Eksen kodlama: Açık kodlama sonucunda oluşturulan her bir kategori kendi başına bir merkez olarak seçilir ve bunun etrafındaki olası eksenler kodlanır, açık kodlar detaylandırılır. Böylelikle kategoriler arasındaki ilişkiler tespit edilir. Bu kodlamalar sonucu hangi ilişki biçimi en kapsayıcı ise o seçilerek analize devam edilir.

3. Seçici kodlama: Eksen kodlamada oluşturulan eksenlerin kesişimleri seçici kodlamalar olarak adlandırılır ve teoriyi oluşturur. Bu kesişimler bir süreç ve hiyerarşik form ortaya koyabilir. Eksen kodlamada belirtilen bütün kategoriler ve bu kategorilerin ilişkileri seçici kodlama ile bütünleştirilir ve genel bir bakış sunacak hale getirilir. Böylelikle ulaşılan bütün kategorilerin birbirleri ile ilişkisini açıklayan bir

modele ulaşılır. Oluşturulan model ister hipotez formunda ister diyagram olarak sunulabilir.

Bu analiz adımları her görüşme sonrasında tekrarlanır ve birbiriyle kıyaslanır; veri toplandıkça ve her yeni gelen veri analiz edildikçe araştırmacı kendine notlar alır ve bu notlarla ilerleyen süreçte teoriyi yerli yerine oturtmaya başlar, ancak analiz edilen ilk görüşmede bile modelin parçaları oluşturulmaya başlanmıştır (Çelik ve Ekşi, 2015). Kategorilerde doyunluğa ulaşılan kadar veri toplama ve analiz etme süreci devam eder. En son ulaşılan modelin, bütün veriyi kapsayıcı şekilde açıklaması gerekmektedir. Bu üç adım ile yapılan ve her görüşme sonrasında tekrarlanan analiz ile sebep-sonuç ilişkisi verecek, tahmin edilebilirliği önceleyen bir model yerine davranış süreçlerinin anlaşıldığı betimleyici bir model üretilmektedir zira açık kodlama ve eksen kodlamada ortaya çıkan bütün değişkenler süreçlerin içinde kendilerine yer bulmakta ve böylelikle oldukça kapsamlı bir model elde edilmektedir (Strauss ve Corbin, 1990).

2.7. Refleksivite

Öncelikle, bir kadın olarak çalışmaya katılan kadınlarla farklı seviyelerde duygudaşlık kurduğumu belirmem gerekir. Katılımcılara yönelttiğim sorular, çocukluktan bugüne değin kadınlıkla ilgili deneyimlerini ortaya çıkaracak sorulardı. Bu soruların bazıları oldukça mahrem olayları ve durumları içeriyordu. Yetişme biçimleri, ailelerinin geçmişi ve hatta travmatik yaşam olaylarına dair oldukça özel deneyimlerini benimle paylaştılar. Onları dinlerken ister istemez kendi deneyimlerimi onların deneyimleri ile kıyasladığımı fark ettim. Farklı yetiştirilme biçimlerinin kadınların kendilerini ifade ediş şekillerine yansıdığı kanaatine ulaştım ve yine de bu kadar farklı biçimlerde yetişen, farklı kökenlere, dini inanç ve itikat seviyesine sahip kadınlar olarak ortaklaştığımız alanları görmek katılımcılarla aramda farklı bir bağ oluşturdu. Bu yüzden analizi yürütürken, taraf tutabileceğimi, görüşme yaptığım katılımcıların sözlerini, tıpkı insanın arkadaşına iltimas geçmesi gibi, olumlu yönde çarpıtabileceğimi düşündüm. Bu yüzden her bir görüşmeden sonra yazıya dökülmüş metinde gerekli yerlere memoları yazdıktan sonra analize geçmeden önce kendime biraz zaman verdim ve görüşmeden uzaklaşmaya çalıştım. Bununla birlikte araştırma

boyunca tuttuğum araştırma günlüğü ve kişisel günlüğümdeki notları veri ile arama bir mesafe koymam gereken noktaları belirlemede kullandım ve bu noktaları memo biçiminde analize ekledim. Böylelikle katılımcı ile aramda oluşan duygusal bağın analizime etki etmemesine çabaladım.

Bunun dışında, yine görüşmelerin oldukça mahrem detayları içermesi sebebiyle cinsiyetim ve yaşımın olumlu etkisini gördüğümü söyleyebilirim. Normal şartlar altında, tanımadığımız insanlara ilk adet deneyimleri, ilk cinsel deneyimleri gibi mahrem konularda sorular sorduğunuz takdirde çok dürüst cevaplar alma olasılığınız düşük olacaktır. Kadın olmam, bu görüşmelerin görece kolay geçmesini sağladı; erkek olsaydım asla anlatmayacakları detayları anlattılar. Bununla birlikte, yaşımdan dolayı, en küçük nesil kadınların ise beni neredeyse akranları gibi görerek daha dürüst olabildiklerini düşünüyorum. Görüşme yaptığım anneanne ve anneler de beni kızları ya da torunları gibi görüp bana sevgi ve ilgiyle yaklaştılar. Bu durumun katılımcılarla aramızda bir sıcaklık yarattığını ve katılımcıların zamanlarını severek bana ayırmalarını ve sorulara detaylı biçimde cevap vermelerini kolaylaştırdığını düşünüyorum. Ancak öte yandan özellikle yaşı benden oldukça büyük katılımcıların öğüt verme ve örnek olma isteklerinin de görüşmelere yansıdığını söyleyebilirim. Belki, daha yaşlı katılımcılarla görüşme yapmaya yaşı benden büyük ve evli bir görüşmeci gitseydi annelik, doğum ve cinsellik konularında daha farklı bilgiler alabilirdi zira yaşım genç olduğum ve evli olmadığım için bu konuları sansürleyerek konuşmuş olma ihtimallerinin kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Hatta birkaç görüşmede, cinsellikle ilgili sorularda katılımcıların mimiklerinin ciddileştiğini, utandıklarını ve soruları biraz yüzeysel cevapladıklarını net biçimde fark ettim. Bazı görüşmelerde de evlenince anlayacağım şeyler olabileceğini ima ettiler. Dolayısıyla cinselliğe dair verilen bilgilerin bazılarının katılımcıların otosansürüne uğramış olabileceğini belirtmekte fayda var.

Görüşmeleri benim için bir anlamda sekteye uğratan önemli bir durum ise, araştırma konuma dahil olmadığını düşündüğüm ve dolayısıyla kendimi hazırlamadığım bir konunun; cinsel taciz ve cinsel saldırı konusunun gündeme gelmesiydi. Travma konusunda çalışanların ikincil olarak travmadan etkilenebilirler

(Smith ve ark., 2007). Dolayısıyla, travma çalışacağını düşünerek yola çıkan bir psikolog bu duruma önceden kendisini hazırlayabilirdi ancak ben buna hazırlıksız yakalanmışım. Cinsel taciz ve cinsel saldırının aslında ne kadar yaygın olduğunu, bir sosyal psikolog olarak, elbette biliyordum. Ancak teorik ve politik olarak bunu erkekliğe dair bir sorun olarak kurgulamışım. Dolayısıyla bu konunun ortak bir kadınlık deneyimi olarak katılımcılar tarafından bu kadar yoğun biçimde aktarılacağını düşünmemişim. Dolayısıyla, böylesi paylaşımlar, özellikle çocuklukta yaşanan cinsel saldırı ya da taciz aktarımları ve bunun katılımcılar tarafından kadınlıkla ilişkilendirilmesi benim için beklenmedikti. Katılımcıların başlarına gelen bu mahrem ve travmatik olaylara karşı nasıl bir tepki vermem gerektiğini belirlemek benim için ilk başta zorlayıcı oldu. Araştırmacının, bir konuyla ilgili bilgisi olması ile konuyu sahada görmesinin arasındaki önemli bu pratik farkın, özellikle de klinik görüşme deneyimimin kısıtlı olması sebebiyle görüşmeleri sağlıklı biçimde yönetmeme engel teşkil edebileceğini düşündüm. Bu sebeple, klinik psikolog bir meslektaşımın destek alıp bu konular gündeme geldiğinde görüşmeyi nasıl yönetmem gerektiğine dair fikir aldım. Daha sonraki görüşmeleri de bu bilinçle sürdürdüm.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLIK İNŞASI VE ANNELİĞİN KADINLIK İNŞASINDAKİ YERİNE DAİR BULGULAR

3. BULGULAR

Yapılan araştırma dahilinde nesiller arası bir düzlemde kentli kadının kadınlık inşası, anneliğin kadınlık inşası dahilindeki yeri de göz önünde bulundurarak, incelenmiş ve gömülü teori vasıtasıyla bir kadın kimliği inşası modeli oluşturulmuştur. Bu model genel olarak kadınlık inşasının çok boyutlu bir süreç olduğunu, aile, sosyal çevre ve benlik tasarımlarının kimlik inşasında rol oynadığını göstermiş bununla beraber kadın kimliğini akışkan ve gün be gün deneyimlerle inşa edilen bir kurgu olarak tanımlamıştır. Kadınlık inşası dahilinde, annelik deneyimi de en az diğer yaşam olayları kadar etkili olduğu ve annelik deneyiminden ziyade anneliğe dair tasarımların kadın kimliğiyle ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Kadın kimliği çocukluktan başlayarak kurgulanan, sosyal olarak inşa edilen ve sürekli olarak bir devinim halinde değişip dönüşen bir kimliktir.

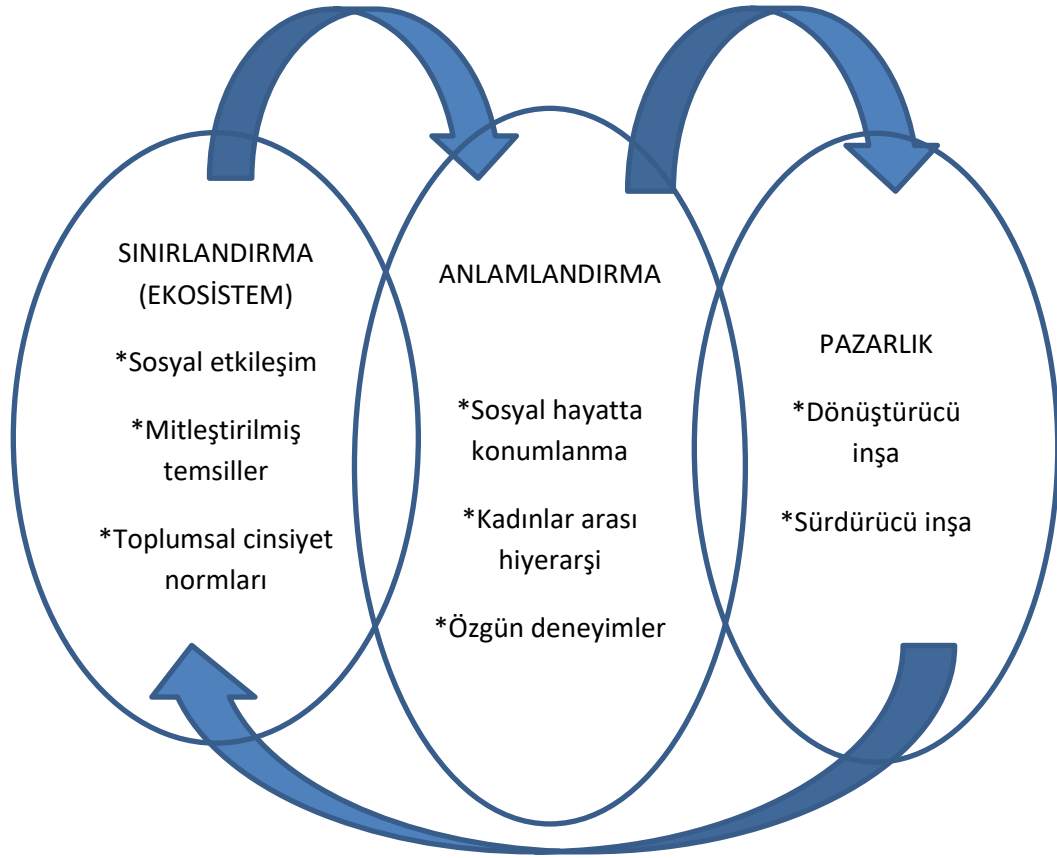
Analiz sürecinde ilk adımda açık kodlama yapılmıştır. Bu süreçte katılımcıların bütün konuşmaları satır satır kodlanmıştır. Bu kodlar kavramlaştırılarak hangi örüntüler dahilinde birleştiği ve ayrıştığı gözlenmiş böylece kategoriler ve alt kategoriler oluşturulur. Bu adımda kadınlık inşasına dair kategoriler ve alt kategoriler belirlenmiştir. Örneğin, modelde görülen, sosyal etkileşim, mitler, toplumsal cinsiyet rolleri gibi kategoriler ve bunların kapsadığı alt kategoriler belirlenmiş ve isimlendirilmiştir.

Eksen kodlama sürecinde, açık kodlama sonunda oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler birbirleri ile ilişkileri bağlamında düzenlenmiştir. Böylece her bir kategorinin etrafındaki olası eksenler kodlanarak kategorilerin birbiri ile ilişkisi ortaya konur. Bu adımda, kadınlık inşasına dair süreci etkileyen kategorilerin hangilerinin birbiri ile ilişkili olduğu, bu ilişkilerin ne kapsamda ve ne yönde olduğu belirlenmiştir.

Örneğin, modelde görülen sosyal etkileşim, mitler ve toplumsal cinsiyet rolleri kategorilerinin bir araya gelerek Ekosistemi oluşturduğu bu süreçte belirlenmiştir.

Seçici kodlama sürecinde de eksenler arasındaki ilişkilerin süreç içinde nasıl şekillendiği, birbirini nasıl ve ne yönde etkilediği netleştirilmiştir; sürece dair hiyerarşik, zamansal ya da nedensel ilişkiler varsa ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde, analiz sonucunda kadın kimliğinin inşasına dair süreçleri ele alan bir model oluşturulmuştur. Örneğin, bu modelde Ekosistem, anlamlandırma ve pazarlık eksenlerinin konumları ve birbirlerini etkileyişleri seçici kodlama sonucu belirlenmiştir.

Oluşturulan, kadınlık inşası süreci modeli, Sınırlandırma (Ekosistem) ve anlamlandırma ve pazarlık süreçlerini içermektedir. Bu üç süreç sürekli olarak birbirini beslemekte ve sürekli bir inşa sistemini ayakta tutmaktadır. Sınırlandırma (Ekosistem), Anlamlandırma ve Pazarlık süreçleri simultane olarak gerçekleşmekte ve birbirini etkilemektedir. Sınırlandırma (Ekosistem) süreci anlamlandırma sürecini mümkün kılmakta; anlamlandırma süreci ile birlikte pazarlık süreci işlemeye başlamaktadır. Pazarlık süreci dahilindeki dönüştürücü veya sürdürücü kimlik inşası, aynı zamanda sınıflandırma (Ekosistem) sürecini etkilemekte ve Sınırlandırma (Ekosistem) sürecindeki değişiklikler eş zamanlı olarak anlamlandırma sürecini ve yine dolaylı olarak pazarlık sürecini etkilemektedir. Bir başka deyişle bu süreçler eş zamanlı olarak birbirini var eder ve birbirini değiştirir. Oluşturulan model Şekil 3.1’de görülebilir.

Şekil 3.1 : Kadınlık inşası süreci modeli.

3.1. Sınırlandırma (Ekosistem)

Ekosistem, yani Sınırlandırma kadınlığa dair rollerin sınırlarının çizildiği alandır, içine doğduğumuz kültürü işaretleyen süreçtir. Konuşmalarla, gündelik hayatın sıradanlığında kadınların neyi yapıp neyi yapamayacağı, nelerin kadınsı olup nelerin olmadığı, anneliğin kadın kimliği içerisindeki konumu bu alanda ortaya çıkar. Kadın kimliğinin oluşumuna zemin hazırlayan ve kimliği şekillendirmek için gerekli hamuru oluşturan bu kültür, kadınlığının anlamını ve sınırlarını çizen yazısız kuralları içeren bir bütündür. Bu süreç, kişinin bir sonraki süreçte, anlamlandırma sürecinde, kendi konumunu anlamlandırması için gerekli olan arka planı oluşturur. Ekosistem kadınlığa dair sınırlamaları netleştirirken anneliği bir kadınlık rolünün ötesinde kadınlığın merkezi olarak kodlamıştır. Bu süreç, Ekosistem, mevcut kültürün nasıl kurulduğunu gözler önüne koyan deneyimleri içermektedir. Bu deneyimler üç kategori altında toplanmıştır: Sosyal etkileşim, mitler ve toplumsal cinsiyet rolleri.

Her bir kategori kadınlığın sınırlarının çizilmesinde önemli bir rol oynamaktadır ve kentli kadının habitusuna dair bilgiler içerir; kadınların ortak deneyimlerini yansıtır. Bu kategori ve alt kategoriler Tablo 3.1’de belirtilmiş kategorilerin içerikleri aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 3.1: Sınırlandırma (Ekosistem) kategorisi ve alt kategorileri

Sınırlandırma (Ekosistem)		
Sosyal etkileşim	Aile içi etkileşim	Anne-baba ilişkisi Aile bireyleri arası etkileşim
	Sosyal çevrede etkileşim	Sosyalleşme normları Cinsiyetli bedenler
Mitleştirilmiş temsiller		Anaçlık ve dişilik Güç Güzellik
Toplumsal cinsiyet normları	Erkekler için normlar	Yargıç Sevgili Avcı
	Kadınlar için normlar	Anaç Edepli Çilekeş Güzel

3.1.1. Sosyal etkileşim

Sınırlandırma (Ekosistem) kategorisi içindeki ilk alt kategori olan sosyal etkileşim mevcut kültürel Ekosistemin hangi yollar ve süreçlerle normları aşıladığını göstermektedir. Bu kategoride aile içi etkileşim ve sosyal çevrede etkileşim iki ayrı başlık olarak ele alınmıştır zira aile içi etkileşimler ile aile dışındaki sosyal çevre ile sürdürülen etkileşimlerde kadınlığa dair farklı süreçlere ilişkin normlara temasa geçilmektedir.

3.1.1.1. Aile içi etkileşim

Aile içi etkileşim süreçleri, kadının aile bireyleri ile birebir etkileşimini içerdiği gibi aile bireylerinin birbiri ile olan etkileşimini de içermektedir. Aile içi etkileşim sürecinde anne-babanın ve aile bireylerinin birbiri ile olan ilişkisi ile kadının aile içindeki konumuna dair ipuçları görünür hale gelir; normlar ve rollerin sınırları çizilir. Aşağıdaki alıntıda örneklendiği gibi sosyal ilişkiler içinde kişi için en önemli olanı aile içi etkileşimler olabilmektedir.

Meyra: ...ailenin bence büyütmesiyle çok büyük alakası var yani annemin hani beni büyütme şekli aslında benim evdeki rollerimi belirliyo bi yandan da çünkü ondan bi sürü şeyi öğreniyorum tamam dış toplum var ama ağırlıklı ailede gördüğümle büyüyorum ben.. büyüdüm ben en azından. Onları daha doğru kabul ederek büyüdüm. (33 yaşında, evli, kız)

3.1.1.1.1. Anne-baba ilişkisi

Aile içi etkileşimde önemli bir boyut olan anne ve babanın birbiri ile olan ilişkisi sayesinde içinde yaşanılan kültürün toplumsal cinsiyete dair kodları öğrenilmektedir. Örneğin, anne ve babasının birbiri ile olan ilişkisine tanıklık eden kişi evliliğin neleri içerdiğine ve içermesi gerektiğine dair bir kavrayış geliştirecek; kadınlardan ve erkeklerden beklentilerin neler olduğunu, hangi eylemlerin norm ve kabul edilebilir olduğunu görecektir.

Naz: ...ama tabi ki annemle babam benim mesela hala birbirlerine aşıktır, otuz beşinci seneleri olacak onlardan aşkı gördüm. Ne biliyim onların seks yapışını duymuşluğum vardır, seksi bi şekilde dans edişlerini yakalamışlığım vardır. Hani o konuda ben şanslı bir çocukluk geçirdim (30 yaşında, bekar, kız)

Saliha: Ne zaman çocuklarımız oldu tabii ki kadın olduğumuzu biliyoruz da ne bileyim, şimdi biz köyde büyüdük ya bir de benim babam yoktu. Evliliğin ne olduğunu bilmiyodum ben. Ee ablam evlendi sonra ben yeni yetişirken o evlendi ama o geldi İstanbul'a. Onun evlilik hayatını ben bilmiyorum nasıl olur. Hiç bilmiyodum ben evlilik nasıl olur, taa ki evlilik ee hani kısmet olup verilince evliliği o zaman gördüm. Hani evlilik buymuş. (76 yaşında, dul, anneanne)

Burada önemli olan bir nokta ise, bu tanıklıkların ve deneyimlerin sadece çocuklukta yaşanıp buna bağlı olarak bir öğrenme gerçekleştirilip bu kavrayışın sonlanmadığıdır. Kişi ailesiyle etkileşimi sürdürdüğü müddetçe aile içi etkileşimi sürekli olarak incelemeye ve farklı perspektiflerden kavramaya devam edecektir. Küçük bir çocuk belki anne ve babasının arasındaki ilişkiyi sadece kendine yansıyan noktalarından görebilecektir ancak kişi büyüdükçe annesi ya da babasıyla olan paylaşımlarının biçimi ve içeriği değiştikçe bu ilişkiyi değerlendirme biçimi de değişecektir.

Feriha: Yani gerek dertleştiğimiz zaman ortaya çıksın gerek kendi gözlemlediğim kadarıyla o anlatmasa bile bazı durumlarda yapamadığı birçok şey olduğunu düşünüyorum. Babam da çok fazla nasıl diyim eşiyile vakit geçirmeyi seven bi adam değildi gençken. (...). O yüzden annemin çok gezmeye meraklı bi kadın olduğunu ben ne zaman öğrendim? Üniversiteye... 20 yaşındayken öğrendim. 20 sene sonra. Annemi hep gezmez gitmez hoşlanmaz diye biliyordum aslında hoşlanıyormuş ama babam götürmüyormuş. Bunu fark ettiğim zaman zaten aradaki fark ortaya çıkıyo. Ben istediğim yere gidiyorum. Eş konusunda da eşlerimiz de farklı yani kocamla benim ilişkimle babamla annem arasındaki ilişki de farklı o yüzden annem kötü durumda diyemem ama çok özgür bi durumda değil. (30 yaşında, evli, kız)

Benzeri biçimde, bir kadın büyüdükçe, evlendikten ya da anne olduktan sonra kendi annesi ile paylaşımlarının içeriği değişebilir; belki önceden konuşulması bile ayıp karşılanan cinselliğe dair konular açılabilir, sözü edilebilir noktaya gelebilir. Kız çocuk, ailenin gözünde kadın olduktan sonra -ailenin yaklaşımına göre bunun zamanı ve koşulları değişebilir- bu konularda sohbet edilecek ve kadının kendi ebeveynlerine yönelik değerlendirmesi de buna bağlı olarak değişebilir.

Beyza: Ben kızım 18 yaşına bastığında aldım karşıma, o yaşında, dedim ki bu vücut senin, bu vücuttan sen sorumlusun. Beraber olursun, olmazsın, hamile kalırsın kürtaj olursun ben sadece çok üzülürüm. Benim kızıma tek söylediğim budur, bu vücuttan sen sorumlusun. Belki aynı cümleyi annem de sana kurmuştur. Bu vücut dedim senin. Benle hiçbir zaman annem öyle

konuşmadı, ben zaten on sekiz yaşında evlendim. (56 yaşında, evli, Naz'ın annesi)

Naz: Yani annem bana hep şunu söylerdi cinsellikle anlamında da bu vücut senin bunun şeyini sen vericeksin sorgu suallerini, hani istediğini yaşamakta özgürsün yeter ki üzülme. (30 yaşında, bekar, Beyza'nın kızı)

Veya çocukluktan yetişkinliğe doğru giden süreçte kadın aileye farklı perspektifle bakmaya başlayacak ve değerlendirmeleri değişecektir. Ancak ne olursa olsun anne ve babanın birbiri ile olan etkileşimi kadın için önemli bir referans noktasıdır; zaman zaman örnek almaya zaman zaman tam tersi eylemlere yönelik bir referans noktası.

Aylin: Annemle benim çok fazla bağdaşan bir tarafım yok. Onun yaşadığı hayatla, zorluklarla, tabi ki benim de yaşadığım zorluklar da var, çok farklı. Yani hiç bağdaşmıyoruz ama şey oluyor sadece, anne olduğum için, evli olduğum için onu anlıyorum, artık empati kurabiliyorum. Bazı şeylerini, aa annem demek ki bu yüzden böyle yapmış diyebiliyorum artık ama ben de kendimi artık kırk yaşında keşfediyorum. Ya ben kendimi iki üç senedir keşfediyorum açıkçası. Bu sene otuz dokuzumu bitiricem. Kendimi daha yeni keşfetmişken annemle yeni yeni empati kurmaya çalışıyorum ki kurduğumu da düşünüyorum ama bizim, ikimizin yaşantısı çok farklı. (39 yaşında, evli, anne)

Naz: Ya benim annem mesela aldatılmış bir kadın, hani ben bunu bazen yine lafi olur konuşuruz hani ben olsam bunlara muhtemelen katlanmazdım. (30 yaşında, bekar, kız)

Anneyle babanın birbirinden farklı olan konumları örneğin, annenin babanın elçisi olması, kadının aile içindeki konumuna dair önemli bir belirleyicidir.

Sena: İşte, sen kız çocuğusun daha usturuplu konuş, ondan sonra üstünün başına hep dikkat etmen lazım hani, o tayt yukarı çıkmasın çok. Eteğin açılmasın. Şu olmasın, bu olmasın. Bunları hatırlıyorum. Ee bunları dolaylı

olarak babam, ya babam doğrudan gelip bize böyle bir şey söylemezdi.
Annem kanalıyla iletildi. (29 yaşında, bekar, kız)

3.1.1.1.2. Aile bireyleri arası etkileşim

Kadınlığa dair sınırlandırmaları öğrenmenin en önemli yollarından biri aile bireyleri ile yaşanan etkileşimdir. Bir kadının annesiyle, babasıyla, kardeşleri ve akrabalarıyla yaşadığı etkileşimlerle birlikte aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerine tanıklık etmek de bu algıyı zenginleştirecektir. Çekirdek aile ve geniş aile içinde kadınların konumu, günlük hayata dair basit etkileşimlerle çok net biçimde açığa çıkmaktadır.

Melike: ya tabii ki o zamanlarda kadın çok o kapalı ailenin içinde olmasının dezavantajlarını yaşamadım ben. Ee hani alışverişiydi bi şeylere ulaşmaktı vesaire dediğinizde benim anneme göre avantajlarım çok daha fazlaydı sosyal anlamda da. İşte tatile gitmek, bi yerlere gitmek ya da istediğin bi giysiyi almak istediğin bi yiyeceğe ulaşmak. İ annemden dinlediğimde onlar evde yiyecek istedikleri canlarının istediği şeyleri bile zaman zaman yeri gelmiş yiyememişlerdir kayınvalide baskısı vesaire gibi şeylerden dolayı. çok kişi olmaktan kaynaklı. İ ben onları yaşamadım doğal olarak çekirdek aile yapısında bunlar da artılarımız. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Bu süreç ile mevcut Ekosistemde anneliğin kadınlıkla ilişkisi de net biçimde görülmektedir. Kadınlığın annelikle birebir ilişkilendirilmesini, annenin aile içindeki yerini ve diğer bireylere göre konumlanışına dair bilgileri bu süreçte edinmektedir.

Saliha: (kadın olmakla ilgili) Annemizden ne öğrendik, çocuk doğar işte, böyle büyür. Ee, işte yemezsin yedirirsin, giymezsın giydirirsin, hani hep çocuğunu düşünürsün anlamında. İşte böyle şeyler. Öğütler bunlardı. (76 yaşında, dul, anneanne)

Örneğin katılımcının annesi ile ilişkisi ona anne-kız ilişkisinin içeriğini ve sınırlarını göstermektedir. Annenin verdiği öğütler ve yönlendirmeler bir yandan annenin davranışları diğer yandan kadın için rol model olma özelliği taşır. Anne tarafından sevilme ve kabullenilmek bu süreçte önemli bir faktördür. Aşağıdaki

alıntıda görüldüğü üzere, katılımcı annesinin kendisine verdiği öğüt ile yetişkinlik zamanındaki yaşantısına dahi etki etmiştir.

Meryem: Bana annem bir kelime söyledi biliyo musun? Ben öksüz büyüdüm. Annem de kırk yaşında dul kaldı yavrum. Otuz altı yaşında annem dul kaldı, babam kırk yaşında öldü. Dedi ki, kızım dedi, sana bişey söyleyecem dedi. Ben seni bu gece gelin ediyorum dedi çıkacağı yarın evimizden dedi. Seni dedi alımlan gönderecem seni o evden salımlan çıkaracağı dedi. Eğer dedi başın kırılırsa yazmanın içinde kalacak dedi, kolun kırılırsa elbisenin içinde kalacak dedi. Bana hiçbir şey şikayet etmiycen dedi. Kadın demek kadınlık budur işte. Ben bunu ne zamana kadar taşıdım biliyo musun? Evlendim işte ailece biz on sekiz kişi olduk bi arada kaldık.(...) evimiz yetmedi. (...) Biz (eşi ve kendisi) ayrılmaya kalktık (evden ayrılıp kendi evlerine taşınmaya) ben nasıl ağlıyorum biliyo musun? Ben diyom alımlan girdim salımlan çıkıcam. Hâlâ ben alımlan girip salımlan çıkmanın derdini yaşıyorum. Annem öyle dedi diye. (81 yaşında, dul, anneanne)

Bununla birlikte babayla olan etkileşimler, babanın kadının hayatında nerede durduğunu netleştirecektir. Babanın takdiri kadının davranışlarını ve yaşayış şeklini belirlemede önem taşıyabilir.

Aylin: Bi akşam babam kuzenimin düğününden geldi, amcamın kızının düğününden. O da çok ağlamış düğünde, istemediği için. Babama, işte amca beni burdan götür, burda kalmak istemiyorum gibi sözler söylemiş. Ben de lise ikiye gidiyorum. Fatih Ticaret Lisesinde okuyordum. Babam, gece düğünden geldiler, beni uyandırdılar gevcenin bir vakti. Bana sarıldı ve dedi ki artık okula gitmeyeceksin. Ben böyle kaldım. Neden baba dedim. Okucaksın okucaksın dedi elin bilmem nesi gelip seni alıcak dedi. Benim yanımda dur, okumucaksın dedi ve benim okul hayatım bitti. Hiç sorgulayamadım bile. (39 yaşında, evli, anne)

Bir sonraki süreç olan Anlamlandırma sürecinde erkeklerin yargıçlığından bahsedilmesi ile paralel bir konumda baba evdeki en çok söz sahibi ve/veya en öncelikli kişiye bu çeşit bir aile hayatı kadına ailede erkeğin ve kadının konumlarını

öğretmede oldukça başarılıdır. Kadın, cinsiyete dayalı konumları kavrar ve kendi hayatını bu gerçeğe göre anlamlandırır.

Fatma: Ama şimdi annem şöyle bi eğitim verdi. Her zaman erkeklere, babaya, erkek kardeşlere veya ne bileyim gelen erkek misafire, ee iki tane düşüyosa, üç tane koyman gerekir eti. ee veya büyük parçayı babaya koyman gerekir. Eve bi şey alındığı zaman onu hemen sen yiyip bitiremezsin. Baba getirmiştir onu almıştır eve. Diyelim 2 kangal sucuk aldı. ee onu hemen yiyip sen bitiremezsin. Önce onu baba görücek onu. birkaç gün yicek onu. koyacaksın kahvaltıda şeyde. Sonra sen de yiceksin ama onla birlikte yiceksin tabii ki de. Büyük pay babanın, erkeğin.. (56 yaşında, evli, Feriha'nın annesi)

Feriha: Ben kendi maaşımı kendi paramı kendim kazanıyorum. 18 yaşından beri kazanıyorum dolayısıyla benim harcamak istediğim yerleri ben tayin ediyorum ama annemin öyle bi durumu yok annemin geliri yok babamın eline bakıyo dolayısıyla birçok yapmak istediği şeyi yapamadığını düşünüyorum. Annemden öğrenmemem gereken şeyleri öğrendiğimi düşünüyorum. Annem çok geysa ruhlu bi kadın. Ben kesinlikle onun gibi olmak istemiyodum. Onu sürekli eleştiriyodum ama fark ediyorum ki yaşlandıkça ona benziyorum. O da bunun farkında. İster istemez ona.....ondan erkeğe saygıyı öğrendim. Halbuki eşit konumdayız. Karşılıklı olmalı saygı. O erkek olduğu için sırf saygı duymayı maalesef ki öğrendim. Keşke insan olduğu için saygı duymayı öğrenseydim diyorum (30 yaşında, evli, Fatmanın kızı)

Aile içi etkileşimler vasıtasıyla kadınlık ile ev işi, bakım emeği gibi görevlerin ilişkisi adeta aralarında organik bir bağ varmışçasına kurgulanır. Bakım emeğinin kadınlardan beklenmesi annelik görevleriyle iç içe geçerek aile üyeleri için doğallaşır.

Aylin: ...dediğim gibi, bazı görevlerde mesela, evdeki kadın için, benim için mesela, anne olmanın verdiği şeyle de bu onun görevi. Bu zaten onun yapması gereken bir şeymiş gibi algılanıyor. Aslında öyle bir görevim yok. Öyle bir sorumluluğum da yok. Mesela dinen bunu yapmak istemesem yapmam ya da herkese diyebilirim, yani sen odandan sorumlusun, sen bundan sorumlusun ama yoo evdesin ya, sen annesin onlar senin görevlerin

*diye algılıyor herkes. Bunu sevmiyorum. Kadın oldun mu böyle bir şey var.
(39 yaşında, evli, anne)*

*Saliha: Ee işte, ne öğretirsin kız çocuğuna, kızın yapabileceği şeyleri, di mi?
Okutursun onu da, onu da bir meslek sahibi yaparsın ama gene de kadın
olduğu için işte ev şeylerini öğretirsin. Geleneği, göreneği öğretirsin. Ne
bileyim, hani yıkamasını, bazen dersin ki “gel kızım bak hani ben nasıl
yapıyosam sen de yaparsın”, şimdi bunlardan senden benden her şeyi iyi
biliyorsunuz da gerçi ama işte küçükken öyle öğretiyorsun. (76 yaşında, dul,
anneanne)*

Bununla birlikte domestik görevlerin kardeşler arasındaki cinsiyete dayalı iş bölümüne dair beklentilerle görünür hale gelir. Kız ve erkek kardeşler arasındaki farklılaşma, bir kardeşin diğerine göre avantajlı konumda oluşu, örneğin ailelerin kız çocuklarını erkek çocuklarına kıyasla daha fazla ev işine yönlendirmeleri, üstelik bunu erkek kardeşin büyük çocuk olduğu durumda bile yapmaları kız çocuğu için kendinden beklenen ev işlerinin kadınlığından ileri geldiğini anlaması için bir işarettir.

İrem: ama şöyle bi şey vardı mesela aile sofrasında oturuyoruz. Ondan sonra yemek yeniyo falan. Her gün evde yemeklere yardım eden birisi vardı ama hep yine de mesela şey derdi bazen dayım bana, hadi sen de kalk tabakları topl. Ondan sonra yani öğren yardım olsun diye falan işte kuzenim erkek ya abim otururdu o erkek olduğu için ben mesela kalkıp istemeye istemeye tabakların toplanmasına yardım ederdim. Mesela atıyorum böyle işte yazın beraber kalıyoruz sitede evde abim hiç yatağını toplamazdı. Onun yatağını hep başkası toplardı ama ben hep kendi yatağımı yapardım. (42 yaşında, evli, kız)

Bakım emeğinin kızlardan beklenmesinin yanı sıra aile içi etkileşimlerle, aile üyelerinin arasındaki cinsiyete dayalı hiyerarşik ilişki de gözlemlenebilir. Böylelikle bu Ekosistem içine doğan kız çocuğu kendisi ve örneğin, erkek kardeşleri arasındaki ilişkiyi gözlemleyerek öğrenir.

İnci: Tabi tabi, mutlaka. Erkek çocuğu her zaman, türk ailelerinde daha, nasıl diyim, daha böyle taçlandırılan bir çocuktur nedense, erkek çocukları. Ben hep

sorardım niye çünkü çok var etrafımda. Hep soyadımızı götürecek, hep soyumuzu devam ettirecek erkek çocuğu. Onun için erkeklerde erkek çocuk istiyorlar ki soyumuzu devam ettirecek. Yani bizde bu hâlâ devam ediyor bence bundan kurtulunmuş değil. Bunun için erkekler bence kızlardan hep bi tık daha (67 yaşında, boşanmış, anne)

Bu kadının dezavantajına olan hiyerarşik ilişki özellikle aile içinde doğal karşılanır ve hayatın normal işleyişinin bu olduğu düşünülür. Sınırlandırma (Ekosistem) sürecini takip eden anlamlandırma sürecinde kadının yeni deneyimleri sonucu, alıntıda görüldüğü gibi, bu ilişkinin niteliği anlaşılabilir.

*Büşra: Ailede erkek çocuklarıyla kız çocukları arasında ayırım olur muydu?
Asiye: Annem yapardı. Allah rahmet eylesin. Ama evlendikten sonra hep anladım, çocukken anlamıyordum. (62 yaşında, evli, anneanne)*

Benzeri biçimde erkek çocuğun romantik ilişkileri daha kabul edilebilirken, kız çocuğun sevgilisinden bahsedilememesi yine kadın için, romantik ilişkilerde sınırların neler olduğunu net biçimde çizmektedir. Romantik ilişkinin kadın için evlilikle meşrulaşacağına dair bilgi aile içi etkileşimler vasıtasıyla ortaya konmaktadır.

Melike: Benim öyle bi şansım yoktu. Yani, bekarken de bir erkek arkadaşım, sevgililik anlamındaki bi ilişkiyi aileyle paylaşmak ee onların bilmesi vesaire hiç mümkün olmayan şeylerdi. Bu kadın olmaktan dolayı. Çünkü ben şunu gözlemliyorum benden sonra erkek kardeşim için mesela aynı şeyler geçerli değildi. Erkek olmasından dolayı... çünkü arada çok büyük bi zaman ve değişim farkı yok. Sevgilisi, eve de getirdi, birlikte olduğunu da aile biliyordu, misafir de etti destekledi de. Yani çok şeyi bu toplumdaki o kadın ve erkek algısından kaynaklı. Yani, annem için, örneğin ben bekarken de olsa ki eşimle evlenmeden önce de biz belli dönem birlikte görüştüğümüz dönemler oldu ama bunu aileye söylemek... kaldı ki alıp götürmek falan hiç mümkün değildi. Kabul etmezlerdi. Ama erkek kardeşim için bu çok kolay, basit, sıradan... hani erkek çocuk yapar. Hakkı görünen bi şey. Yaşanırken de öyle yaşandı yani (2. Nesil, 59 yaşında, boşanmış, 1 çocuk annesi)

3.1.1.2. Sosyal çevrede etkileşim

Bu kategori dahilinde çekirdek aile dışındaki sosyal çevre ile etkileşimler sonucu kadınlığın Ekosistemine dair süreçlerin öğrenildiği etkileşimler yer almaktadır. Örneğin, iş ya da eğitim yaşamında karşılaşılan figürler, varsa yakın çevredeki farklı ailelerin de işleyişlerine tanıklıklar, romantik ilişkiler ve arkadaşlık ilişkileri aile kadar önemli bir bilgi kaynağıdır.

3.1.1.2.1. Sosyalleşme normları

Sosyal yaşamda, kadınlar birçok sınırla karşılaşmaktadır; kadın olmaları dolayısıyla yapabilecekleri ve yapamayacaklarını birinci elden deneyimleyerek öğrenirler.

Asiye: Toplumda kadın olarak kadınlar biraz geri biz de hele de bizim tarafta kadın hep arka plandadır. Yani kadın büyüğünün yanında çocuğunu sevemez, oğlum kızım diyemez saygı mıdır yeter batsın öyle saygı da ama saygıdır biz de kucağına alamazsın sevemezsin bir sorunun olsa anlatamazsın onlar ne derse o olur (62 yaşında, evli, anneanne)

Giyimlerinin kısıtlanması gerektiğini,

Sena: Yani mesela şeyler... yani ufak tefek şeyler ama mesela bunları hatırlıyorum. İşte, sen kız çocuğusun daha üstünlüklü konuş, ondan sonra üstünün başına hep dikkat etmen lazım hani, o tayt yukarı çıkmasın çok. Eteğin açılmasın. Şu olmasın, bu olmasın. Bunları hatırlıyorum. (...) Onun dışında mesela tatillerde akrabaların yanına gittiğimizde falan dedelerden genelde "çocuklar böyle dolaşmasın" şeklinde bazı uyarılar gelirdi. (29 yaşında, bekar, kız)

herkesle gülümseyerek konuşmamaları gerektiğini, hatta asık suratlı olmaları gerektiğini öğrenirler.

Beyza: Ne bileyim? "Bacağını kapatıp otur." veya "Gecelikle yatma". Babaannemle biz aynı odada yatıyorduk. " Gecelikle yatma.". Mutlaka altına bir şey giyerdin. "Gülme." Her türlü gülmek ayıp. Tabi erkeklerle

konuşmak ayıp. Yani ona göre güleceksin. Yani yetişkin hareket edeceksin.
(56 yaşında, evli, anne)

Zaman zaman kadın oldukları için ciddiye alınmadıkları olur.

Feriha: Toplumda maalesef ki ne kadar çabalarsak çabalayalım çabalarımızın yüzde 80'i boşa gidiyo yüzde 20'si anca görülüyo. Boşa gidiyo görmüyolar yani insanlar bunu fark etmiyo. Kendini ispat edebilmen için bi erkek olsam belki birkaç adımda kendimi ispat ederken kadın olduğum için 10 15 adım atmam gerekiyo ki beni görsünler fark etsinler tebrik etsinler. O yüzden daha dikenli yollardan gitmek zorundayız olumsuz yönü bu. (30 yaşında, evli, kız)

Gün içinde hizmet aldıkları insanlarla kadın olduklarının bilinci ile iletişim kurmaları gerekir. Aksi halde başlarına istemedikleri bir şey gelebilir ya da davranışları davetkar karşılanacağı için dışlanma ya da ayıplanma ihtimali ortaya çıkar.

Melike: Bunlar bi erkeğin yaşamacağı şeyler. Kadın olmaktan kaynaklı şeyler en azından. İşte elinizde bi şeyi onartmak, bozulan bi şeyi tamir ettirmek bile istediğinizde işte evde yalnızsanız tanıdık bildik birilerini çağırmanız güven sorunu devreye giriyo. Belki bu birçok şey de bizim yaşadığımız ülkeden kaynaklı. Ee örnek bi tesisatçı çağırcaksınız eve, işte bunu herhangi bir tesisatçıyı seçemiyosunuz ille de ilişkiyle güven duyduğunuz birisi olmak durumunda ya da evinizde yaptırcağınız herhangi bi işle de ilgili bu böyle. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Sosyalleşmek, kadınlar için belli kuralları olan bir eylem olarak işletilir. Kadınların kendi aralarındaki, aile içinde ve sosyal yaşamda erkeklerle sosyalleşmelerinden flört ve romantik ilişkiye kadar her alanda, kadınların sınırları toplumsal etkileşim yolu ile verilir. Örneğin, fiziksel temas, gülümseme, erkeklerle sohbet etme ve herhangi biriyle mahrem sayılan konuları konuşma kadınlar için kısıtlılığı olan eylemlerdir.

Melike: hani, ee sokakta oynadığımız dönemlerde, öyle söyliyim, sokakta oynama çağında, erkek arkadaşlarımız da kız arkadaşlarımız da vardı. Orda bi engelleme yoktu. Ama örnek, ben ortaokuldayken bir sınıf arkadaşına sokakta, diyelim çarşıya gidiyorum, erkek ark- okuldan bi sınıf arkadaşına rastladım merhaba deme şansım falan yoktu. Çünkü öyle bi iletişim biçimi yoktu. Bu da tümüyle ee şeyden kadın olmaktan kaynaklı. Cinsiyetten. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Filiz: ...öyle onlar ayıp diye bilmişler ama ben çocuklarıma öyle ypomadım hiç ama şunları söylerdi bir kız kısmı kendine sahip olması lazım yani erkeklerle falan beraber olmaz konuşmaz etmez böyle bunları çok anlatırdı işte erkeklerle falan gördüğümüz zaman katıyen konuşmazdık koşu evimize giderdik öyle o zamanlar. (79 yaşında, dul, anneanne)

Asiye: Asiye: Beş taş oynuyordum boyum çok uzundu. Zayıf boyum uzundu. Bir an affedersin altıma kaçırdım zannettim. Ablalarım var ama ayıp bir şey ya bize hiç kimse bir şey söylemezdi birbirine. 12 yaşındaydım ikinci ablam evliydi öbür ablam vardı evdeydik. Ona da söylememiştim. Sonra gittim bir şeyler buldum kullandım. Aradan birkaç ay geçti yıkanmam lazım ama nasıl yıkanacağımı da bilmiyorum. O ablam dedi ki bana 'niye yıkanmak istiyorsun, ne oldu?' dedi. Demek ki şüpheleniyor ama o da diyemiyor ayıp ya biz de o da söyleyemiyor. (62 yaşında, evli, anneanne)

Bununla birlikte anne olmaları ile kadınların sosyalleşme normlarında birtakım değişiklikler görülebilir. Anne olan ve olmayan kadınlar için dünya biraz daha farklıdır. Annelik toplumsal olarak kadınının statüsünü yükseltmektedir. Örneğin, anne olan bir kadınla konuşurken insanlar daha saygılı davranmaktadır.

Meyra: şöyle ee tek başınayken, ee çocukla gittiğinde daha bi genel olarak bi adam yerine koyma gibi bi durum var bizim ülkemizde maalesef belki daha yetişkin görüyolar hani halbuki ne alakası var hiç bağdaşmayan bişi ama toplum ben hani gördüğüm kadarıyla böyle bişi var sanki sadece bu çocukla gittiğinde de değil çocuğun olduğunu bildiğinde insanların konuşma şekli davranışı karşında oturuş şekli değişiyö ve bence çok rahatsız edici bişi ee örnek ben bi genç kız olarak gittiğimdeki oturuşuyla ee çocuklu bi anne

olarak gittimdeki oturuşu karşında değişmemeli sonuçta aynı kişi olarak gidiyorum ya da konuşması bakışları daha çok saygı mı oluyo anne olunca (33 yaşında, evli, kız)

Öte yandan, anne olduktan sonra kadının bedeni ve hayatı başkaları tarafından müdahale edilebilir olması bağlamında kamusal bir nesneye döner. Gerek tanıdık gerek yabancı birçok kişi anne olan kadının giyinişinden gündelik davranışlarına kadar kendisini doğrudan ilgilendirmeyen konulara karışmaya hak bulur.

Meyra: Çocuklu olunca bi de şöyle bişi oluyo ee herkes nedense hayatınla ilgili ee bi fikir sahibi bilgi sahibi durumu var. Hani bu da bizim çok ülkemize özgü diye düşünüyorum avrupada hiç böyle bişi görmedim ee burda çocukla gittiğinde herkes seninle ilgili çocukla ilgili çocukla alakasız ya da seninle ilgili de direkt bir fikir paylaşımında bilgi paylaşımı çok hani gerçekten çok hadsiz olarak da laflar da söyleyebiliyolar bu da çok değişiyoo hani insanın hayatında. (33 yaşında, evli, kız)

Aylin: Bi kesim sana, anne olduğun için daha bir şey davranyorlar, imm toleranslı ama bir kesim de direk artık anne oldun, hareketlerine dikkat et. İşte giyimine dikkat et. Artık anne oldun. Mesela ortalık yerde şarkı söyleme gibi şeyler duyuyorsun. (39 yaşında, evli, anne)

3.1.1.2.2. Cinsiyetli bedenler

Sosyal etkileşimler toplum nezdinde cinsiyetli bedenleri olan insanlar arasında gerçekleşmektedir. Bedenin etkisi çocukların, çocukluktan çıkıp ergenliğe yaklaşmasıyla daha da görünür olmaya başlar. Kız çocuklarının giyinmeleri, spor yapmaları, koşmaları vb. aktiviteler yaşla beraber cinsiyetlenen bedenle kısıtlanır. Aileler, bebeklerine ve çocukluklarına yönelik cinsiyetten ötürü beklentilerini yansıtabilir, buna göre çocuklarını farklı yetiştirebilir ancak burada bahsedilen toplumsal cinsiyetken, cinsiyetli bedenler kategorisinde bahsedilen doğrudan doğruya biyolojik cinsiyettir zira, buradaki kısıtlamalar, çocuklar ergenliğe yaklaştıkça ortaya çıkar ve cinselliğini yaşama ihtimali üzerinden şekillenir. Örneğin kız çocuğu sokakta arkadaşlarıyla koşup oynayabiliyorken birkaç sene içinde bu oyunlardan uzaklaşması

beklenir zira dişiliği görünür hale gelmiş bu beden saklanması ve korunması gereken bir varlık olarak kodlanmaktadır. Bu belki, düşme vb. durumlar ile bekaretin yanlışlıkla kaybedilmesi yüzünden yaşanabilir veya ergen kızın gelişen bedeninin artık kadınsı görünmeye başlaması ile kamusal alanda cinselliği çağrıştırmaması istenebilir. Erkek çocuğunun bedeni cinsel çağrışımlarda bulunmazken kız çocuğu erginleştikçe cinselliği çağrıştırmaya başlar zira Ekosistem içinde kadın cinsel bir nesne olarak tanımlanmaktadır, bir sonraki kategori olan mitleştirilmiş temsillerde de bu durum net biçimde görölmektedir.

Feriha: ... yalnız çocukluğumun travmasıdır. Teyzemin eşi eniştem ananeme ve anneme şikâyet etmiş beni askılı bluz ve şortla sokakta oynadığım için artık göze geldiğimi söylemişti o beni mesela çok yıpratmıştı. Niye ben de erkek çocuklar gibi şortla dışarı çıkmıyorum ki diye. (...) 14 15... 13 14 olabilir. 13'tü 13. Aynen 13'tü. 13 yaşındaydım. O beni çok sinirlendirmişti hatta ona ne ki onu ne ilgilendirir gibi karşı çıkmıştım. Zaten sağ olsun anne babam ananem gereken cevabı kendilerine verdi beni savunmuşlardı. Mesela benim hayatımın dönüm noktasıdır o benim özgüven sahibi olduğum yerdir. (30 yaşında, evli, kız)

3.1.2. Mitleştirilmiş temsiller

Bu süreç, çok çeşitli noktalarda kadınların kadınlığa dair mitleştirilmiş temsilleri kavrayışlarına işaret eder. Kadınlar, kimi davranışları için azarlanır, kimi davranışları için onaylanır ve yüreklendirilirken kadınlığın toplumun gözündeki çeşitli anlamlarını ve kadınlığın çeşitli veçhelerini görmektedir. Bu veçheler iki uçlu bir tasarımla karakterizedir. Katılımcıların kadınlığa dair ortaklaşan tasarımları anaçlıktan dişiliğe uzanan bir skalada anlamlandırılırken, kadınları erkeklerden ayırdığı düşünölen güç ve kadın için zorunlu olan bir unsur olarak görölen güzellik gibi özellikler varlıkları ve biçimleri üzerinden iki uçlu biçimde değerlendirilir.

Kadınlığa dair mitleştirilmiş temsiller de anneliğin esasında kadınlık için ne kadar merkezi olduğu bilgisini sürekli olarak yeniden üretmektedir. Kız çocuğu büyürken bu temsillere maruz kalır, kendisi anne olduğunda da anneliğin eksilerini ve artılarını birinci elden deneyimler, böylelikle bu mitleştirilmiş temsillerin kendisine

nasıl uygulandığını görür. Kadınlığa dair mitlerden en olumlu görülen mit anaçlık mitidir, anaçlığın karşı ucuna koyulan dişilik, erkekleri cezbetmek ve suiistimal etmek gibi potansiyellere işaret eder. Güç eksenindeki temsiller ise bir uçta kadının naif doğası ve erkeğe muhtaç konumu ile diğer uçta kendi yeten ve erkeğe ihtiyacı olmayan halleri arasında salınır. Ulaşılan bir diğer mit ise kadının güzelliği ile ilişkilidir ve güzelliğin farklı biçimlerine dair temsilleri içerir. Bu mitler Ekosistem süreci içinde bir sonraki kategoride değinilecek olan toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentiler ile de farklı biçimde onaylanır.

3.1.2.1. Anaçlık ve dişilik

Anaçlık kadınlığa dair en yaygın mitlerden biri olmuştur. Her kadının anne olmak istediğine dair yaygın bir inanç vardır. Bu inanç esasen yaşlı nesillerde daha yaygın görülmektedir. “Kadın olmak size ne demektir?” sorusu karşılığında verilen “Anne olmak” cevabı 1. nesil katılımcıların hepsinde ortaklaşmıştır.

Meryem: Kadın olmak mı yavrum? Annelik demek. (81 yaşında, dul, anneanne)

Büşra: yani böyle kadınlık deniyen kadın olmak deyince insanın aklına ne geliyor?

Asiye: Önce anne geliyor (62 yaşında, evli, anneanne)

Kadın bedeninin doğurganlık potansiyeli taşıması, kadını toplum gözünde şekillendiren en önemli mitlerden biridir. Kadın doğurgan bedenini, anaç eylemleri ile onurlandırmalıdır. Anaç ve sevgi dolu olmadığı takdirde bu kadının olumsuz yaftalanmasına yol açar. Kadınların, sahiplenici, kapsayıcı, affedici, vb. olmalarına dair beklentiler esasında kadınların doğurgan bedenlerinin onlara bahsettiği düşünülen özelliklerdir. Anne olduğunda bunları gerçekleştirebilen kadın, bu özellikleri içinde taşıyor olmalı şeklinde bir düşünce ile bu mit güçlendirilir. Dolayısıyla, kadının anaç olması yüreklendirilen bir durumdur. Örnekteki alıntıda da görüldüğü üzere, bir kadın annelik potansiyelini kadınlığından alır ancak eğer doğurganlık potansiyeline rağmen annelik etmiyorsa bu durum kadının hor görülmesine yol açabilir.

Büşra: Annelikle kadınlık arasında bi ilişki var mı?

Fatma: Ya genlerimizde var tabi yaani şimdi. Rabbim annelik duygusu farklı yoks a bu çocuklar çekilmez. Bebekken çekilmeez, hamilelik zoor, doğum çok zoor... hele de normal doğum yaptığın zaman, ben kızımı normal doğurdum. Ayy gittim geldim yani... hıh... Ama bi anlık oluyo tabi sezeryanın şeyi farklı o farklı da... Yaani hani evlat edinenler var, çocuğu olmayanlar, onlar da anne doğuran annelerden de anne. Bence kadınlıkla alakalı bu ya. Tamam mı? Doğumla falan alakalı diil. Bak düşün, ters köşe yap. Doğurmuş çöpe bırakıyo çocuğunu, anne! (memo: bu da güya anne demeye çalışıyor) Kendi taşımış kanı canı ama bi anne kanı canı değil ölüyo onun için evlat ediniyo. Ölüyo yaa. Deseler ki karaciğerini ver, verir. Bence kadınla annelik bir ya... Çok da bağlantısı var bana göre ben öyle düşünüyorum. (56 yaşında, evli, anne)

Anne olma potansiyeli kadınlığın en güzel tarafı olarak da nitelendirilir. Kadını çocuklarına yetebilecek özelliklerle donatan anaç özellikler kadınlığın bir parçası olarak görülür.

Semra: Kadın olmanın işte en büyük güzelliği anne olabilmek, çocuk doğurabilmek, doğurganlık özelliğine sahip olmak. Eee bence imm kadın olduğunda bilmiyorum bize verilen bi şey mi daha becerikli olduğumuzu düşünüyorum, daha kendi kendimize yetebildiğimizi düşünüyorum. Eee bi kadın yalnız başına da hem anne hem baba olup çocuklarını okutur, büyütür, evlendirir, ihtiyaç duymaz. Eee... Bunu nasıl anlatıyım bilmiyorum ki. Bu daha verici, daha sevgi dolu, daha hoşgörülü u yani benim gördüğüm, bildiğim, annemden gördüğüm, çocuklarıma yapmaya çalıştığım. Kadın olmanın güzel tarafları bunlar. (53 yaşında, boşanmış, anne)

Ancak zaman zaman kişi, kadınların sahip olduğu düşünülen bu anaç özellikler konusundaki yeterliliğini sorgulayabilir.

Feriha: Herkes öyle söylüyo yani o duygu, o his (annelikten bahsediyor) seni yeniden dünyaya getiriyo. Çocuğumla bir kere daha doğdum diyen çok anne tanıyorum. O yüzden şimdilik beni ürküten bi his. Bana sadece korku veriyo.

Acaba ona yetebilecek miyim, acaba onu istediğim gibi yetistirebilecek miyim? (30 yaşında, evli, kız)

Anne olmak istemeyen, anaçlıktan uzak kadınlar birçok farklı olumsuz özellikle tanımlanır ve kadınlığın en doğal parçası olarak görülen anneliği reddetmeleri için bir sebebin bulunması gerektiği düşünülür. Bu sebepler genellikle anne olmak istemeyen kadının kadınlığı ya da karakteriyle ilgili bir sorun olarak tanımlanır.

Suzan: Onlar (anne olmak istemeyen kadınlar) sorun var kendilerinde. ya kocasını paylaşamıyo... Sorun var. Kıskanç. İyi karakterli bi insan değil o. Kıskanç. (89 yaşında, dul, anneanne)

Büşra: Anne olmak istemeyen kadınlar var. Hiç anne olmak istemiyorlar.

Fatma: Gerçekten mi? Sorumluluk almak istemiyor. Çok enterasan var mı öyle? Düşünemiyorum. Hiç düşünemiyorum. Şu anda çok garibime gitti, çok üzüldüm çünkü baştan beri söylüyorum annelik çok güzel. (...) Çok üzüldüm şimdi bu kadınlar nasıl çocuk istemezler? Bak (benim çocuğum) olmasaydı ben çocukları sevmeye giderdim dedim sana. Ama ben şimdi onların kadınlıklarından şüphe ederim ya, çok benciller o zaman. Benciler benci bencil de değil benci. Benci benci. (56 yaşında, evli, anne)

Dişilik ise anaçlığın ve anaç özelliklerin karşısında konumlanmış kadınlığa dair önemli bir mittir. Her kadının, kadınsı bedeni ile baştan çıkarma potansiyeli toplum gözünde bakidir. Ancak, dişilik/baştan çıkarıcılık ve anaçlık birbiri ile yarış halindedir ve birbirini dışlayan iki mit olarak karşımıza çıkar.

Sena: annelik ve kadınlık arasında tabii yadsınamaz anatomik bir bağ var bence. Ama aslında sanırım farklı karakterler olarak düşünmek bunları beni daha çok mutlu eder. Yani bi bireyin iki farkı karakteri olarak ama öyle olması gerekir mi emin değilim. Yani, çünkü bu bence şundan kaynaklanıyo. Benim annem hep anneydi. Ama ben annemin kadın yanını çok az gördüm. ee, bizim evimizin içerisinde de kadın figürü çok azdı. hep bir anne figürü vardı. Ama bence bir kadının anne olduğunda bundan böyle vazgeçmemesi

gerekiyo. Bunu da yanında taşıyabilmesi gerekiyo. Onlar sanki içinde bulunduğumuz toplumda birbirlerini dışarı atıyolarmış gibi ama öyle olmaması gerektiğini düşünüyorum ben. Yani aralarında bir bağ var evet çünkü, doğuran kişi kadın cinsiyetine sahip kişi anne olabiliyo. Ama bunlar bir arada yaşanabilen karakter özellikleri olmalı. (...) sanki anne olunca kadınlığını bırakman gerekiyo gibi. Kadınlığını bırakmak istemiyorsan anne olmaman gerekiyo gibi bir algı var. (29 yaşında, bekar, kız)

Anaçlık bekar kadınlarda ve hatta küçük kız çocuklarında bile onaylanırken dişilik/baştan çıkarıcılık evli ve yetişkin kadınlarda bile özellikle kamusal alanda ise dışlanan, hor görülen bir özelliktir. Kadının dişiliğini kocasına saklaması sadece onunla paylaşması beklenir. Görüşmelerde buna yönelik çok net vurgular ortaklaşmadı ancak aşağıdaki alıntıda da görüldüğü üzere kadınların kocasıyla beraberken bile bu konuda kadınların arzusunu kısıtlı biçimde göstermeleri bekleniyor olabilir.

Fatma: Öyle yani kadınsı olamadım ama yerine göre de yaparım mesela. Yani eşime de böyle aşırı değildir yani. Ama böyle bi "ay, may" derim ama bana göre kadınsılıktır. Yani onun gönlünü almak ona mutlu olduğum zaman yaparım onu. (...) sadece eşine hayır. Kesinlikle eşe. (56 yaşında, evli, anne)

3.1.2.2. Güç

Kadının güçsüz, narin ve bakıma muhtaç olduğu miti de kültürde güçlü biçimde yerini bulan bir mittir.

Sena: Kadın olmak benim için acı, ızdırap ve güçsüzlük demek. ee aslında bu algı toplumdaki geliyo. (29 yaşında, bekar, kız)

Meyra: ...o kadın erkek toplumun kadına erkeğe yükledikleri ya da işte o kadın daha narindir işte daha süslüdür daha işte ne biliyim kırılındır o anlamda diyim. Bunlar benim fikrim değil toplumun yüklediği fikirler. işte erkekler güçlüdür daha serttir işte sert mizaçlıdır ya da erkek işte daha yıkılmazdır gibi şeyler... (33 yaşında, evli, kız)

Ancak bununla beraber kadınların çok dirayetli ve çok güçlü her şeye dayanabilen, her şeyin üstesinden gelebilen bir yapıda olduğuna dair de bir inanış bulunmaktadır.

Melike: Genel olarak gözlemediğimde de insan ilişkilerinde ee hani kadınların o yanının daha güçlü olduğunu düşünüyorum açıkçası. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Feriha: ...her şeye daha fazla hazırlıklıyız. En çok olumlu yanı bu bence. Her şeye ama başımıza gelecek her türlü felakete hazırlıklıyız bi nevi bağışıklık sistemimiz daha güçlü diyebilirim hayata karşı. (30 yaşında, evli, kız)

Bu iki algı birbiri ile çelişiyor gibi görünse de birbirini özellikle annelik kavramı üzerinden besleyen mitlerdir zira kadının güçlülüğü psikolojik özellikleri ile temellendirilir ve kadının narin ve korunmaya muhtaç yapısı özellikle anne olduktan sonra annelik sorumluluğu ile güçlenmektedir.

İrem: Erkek anne olamaz. (...) Yani şöyle çok hani mizaç olarak yani anneliği kaldıracak yürek kadında var öyle söylüyüm. (...) Bence Allah onu kadınlara vermiş. (42 yaşında, evli, kız)

Birisinin -özellikle bir erkeğin- kadına zarar verme potansiyeli olması kadının narin olduğu fikrini beslemektedir, anne olduktan sonra ise sanki erkekler aynı fiziksel gücü taşısa da annelik kadına bir dokunulmazlık sağladığı için artık kadınlara zarar verme potansiyelleri konuşulmaz anne olan kadınların ne kadar güçlü ve her şeyi çekip çevirebildiği konuşulur hale gelir. Uykusuz geceler, ağır ev işleri, hatta hem evde hem dışarıda çalışmanın getirdiği yorgunluk esasen fiziksel bir güçle ilişkili olsa da bu mitin temelinde sanki anne olmanın verdiği psikolojik güçlülük kadını güçlü yapmaktadır.

Melike: ...orda (boşanmadan sonra) Meyra'yı benim almış olmamın beni yaşamda kamçıladığını düşünüyorum açıkçası. Yani. Motivasyon, sorumluluk. Ya, o sorumluluk bana güç de verdi diye düşünüyorum. (...). O duygu haliyle ben savrulabilirdim örneğin, diye de bi yorumum var kendi

adıma ne kadar şey tabi bilemiyorum, gerçekçi. Ama Meyra'nın varlığı ve onu iyi yetiştirmek gibi bi şey bende motivasyon olmuştur açıkçası. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Saliha: Ama evlat olunca kadın olduğunu, yani kök saldığını, senin bir güvencen olduğunu, bir çocuğun olduğunu, onun sevgisi, sevgisine ermek, onu büyütmek, o meşgaleye katlanmak, onu oturtmak, onu ee bir yerden mezuniyeti bilmem nesi seni ne kadar sevindiriyor, güçlendiriyor hani. (76 yaşında, dul, anneanne)

3.1.2.3. Güzellik

Kadınlıkla ilgili en yaygın mitleşmiş temsillerden bir diğeri de güzelliştir. Kadının cinsiyetlenen bedeni güzellik ile tanımlanır dolayısıyla güzellik kadınlar için adeta zorunludur. Öyle ki kadınlar, bebekliklerinden itibaren güzel olmanın önemli bir olgu olduğu fikri ile yetiştirilirler.

Asiye: Yani böyle elinden tutup dışarıya çıktığım zaman hiç unutmuyorum iki üç yaşlarındaydı öbürü de kucağımda kardeşi de zaten araları da bir buçuk yaş böyle poposuna vurup ‘‘çok güzel kız olacak’’ derdi. Öyle güzel giydirirdim onu. (62 yaşında, evli, anneanne)

Meyra: kızıma dış görünüşüyle ilgili bişi diyeceği zaman çok yakınımızdaki insanlar uyarıyorum ee çünkü onlar sürekli görüştüğü insanlar dış görünüşüyle ilgili iltifat edilmemesi konusunda ee böyle bi olgusu olsun istemiyorum davranışlarıyla ilgili iltifat edin diyorum beyniyle ilgili düşünce tarzıyla bakış açısıyla ilgili. Benim çabam genelde bu yönde (33 yaşında, evli, kız)

Öte yandan, kadının çok güzel de olmaması arzulanır zira güzellik, erkeklere cinselliği çağrıştıracığı ve erkeklerin kadının peşine düşmesine sebep olabileceği için toplumsal hayatta kadına bela olabilmektedir. Dolayısıyla, güzel ama ulaşılamaz olmak bir kadın için en uygun pozisyonudur.

Itur: Arkadaşlarıma çıkma teklifi ediyorlar hep bana etmiyorlar ben çirkin miyim falan diye annemle babama sormuştum falan. İkisi de şey demişti,

babamın dediği daha çok aklımda. Imm işte yok canım işte çirkin değilsin ama sen böyle sert duruyorsun o yüzden erkekler cesaret edemiyordur. Ama böyle olmak daha iyidir falan gibi. Herkes yaşamasın. (27 yaşında, bekar, kız)

Bu durum iki tarafı keskin bir kılıç gibi düşünülmelidir: Güzellik bir kadını kadın yapan şeylerden biri olarak görülür ama bir yandan da kadınsı ve çekici bir kadın toplumdaki dışlanma ve yaftalanma (namussuz, aptal sarışın, femme fatale, vb. biçimlerde) potansiyelini taşır. Kadın, güzel bedenini korumalı ve saklamalıdır.

Aleyna: ...yani bi de sadece kadın olduğum için değil topluma göre yeterince güzel fizikli olan yeterince güzel bi kadın olamadığım için yeterince estetik gözükmeyişim için de giymiyorum aynı zamanda. En azından yani ne zaman mini etek giymeye kalksam ya da böyle kısa bi şey ya da böyle vücudumun bir kısmını gösterecek bir şey insanlardan sürekli tepki alıyorum hem namussuz olduğum konusunda hem de çirkin gözüktüğüm konusunda bir uyarı alıyorum (18 yaşında, bekar, kız)

Anne olduktan sonra ise kadının güzelliği konuşulan bir kavram olmaktan çıkar. Anne olan kadın artık güzelliği ve kadınsılığı ile değil anaçlığı ile toplum tarafından değerlendirilir.

3.1.3. Toplumsal cinsiyet normları

Toplumsal cinsiyet normları kadınların ve erkeklerin toplum içindeki konumlarını, sorumluluklarını ve rollerini belirleyen normlar bütünüdür. Erkeklerle ve kadınlara ayrı güçler ve sorumluluklar atamıştır. Bu kategori toplumsal cinsiyete dayalı olarak farklılaşan roller ve sorumlulukların temel ayrışma noktası erkeklerin ve kadınların normal ve sıradan görülen konumlarına dair bilgiler içerir. Toplumsal cinsiyet normları kadınların birey ve cinsel özne olmalarından ziyade, anne olmaları ve ilişkisel bir benlik üzerine kendilerini inşa etmelerini salık veren bir söylem temelinde şekillenmektedir. Bunun aksine erkekler irade sahibi kişiler olarak kurgulanır

3.1.3.1. Erkekler için normlar

Toplumun erkeklere verdiği güce dair kadınların deneyimleri bu kategori altında toplanmıştır. Bu kategori altındaki konular erkeklerin deneyimledikleri konular değil, kadınların dünyasındaki erkeklerin, kadınların gözündeki konumudur. Erkekler, kadınlar için iradenin temsilidir. İyi ya da kötü eylemi gerçekleştirecek ya da hüküm verecek kişiler erkeklerdir. Baba, koca, abi, amca ya da sokaktan geçen herhangi biri olabilir. Bir kadının güzel olup olmadığına erkek karar verir, kadının arzu nesnesi olması erkeğin onu beğenmesiyle ilişkilidir. Ancak erkek aynı zamanda zarar verebilecek potansiyele de sahiptir. Erkeğe ilişkin normlar yargıç, sevgili ve avcı kategorilerinde açıklanmıştır.

3.1.3.1.1. Yargıç

Kadının güzelliğinin, namusunun, sevebilirliğinin, vb. yargıçı olan kişi erkektir. Kadınları onaylayacak olan kişiler de erkeklerdir. Erkeklerin onayı, hele ki onay veren erkek kadının hayatında önemli bir kişiye, kadın için önemli bir başarıdır.

Meryem: babam işe gittiği zaman bana diyodu ki kızım diyodu ekin pazarında bulgur arpa alınacak diyodu. Ben bi ölçek arpayı ikiye bölüp evimize getiriyodum sırtımda. Ben gece uyurken böyle dinliyodum. Diyodu ki anneme şu kız var ya diyodu büyüse diyodu on tane erkeğe bedel olacak bana. O bana zevk veriyodu. (81 yaşında, dul, anneanne)

Kadın güzel olup olmadığını erkeklerin onunla ilgilenmesinden kavrayabilir.

Meyra: ...üniversiteye gittiğimde üniversite dağcılık kulübünde örnek o zaman çevremde işte kadın olup da hem biraz eli yüzü düzgün ilgi çekip ama kadın hem de bu işi iyi yapan insan sayısı az. Böyle insanlara da erkekler tarafından daha çok ilgi talep var hani bu avantaj görünürse toplum bunu böyle gördüğü için avantaj sayılabilir (33 yaşında, evli, kız)

Aynı zamanda yaptıkları bir şeyi kıyaslamak için erkekler referans noktası oluştururlar. Kendilerini uygun gördükleri bir davranışı meşrulaştırmak için erkeklerin de aynı davranışı yapıp yapmadıklarına bakarlar. Erkekler için uygunsa, erkekler

yaparken yadırganmayacaksa kendileri için de bir meşrulaştırma noktası olur. Bu erkekler, baba, kardeş, arkadaş, sevgili veya kişinin hayatındaki herhangi bir erkek örneğin iş arkadaşı ya da patronu olabilir.

İnci: Kadınların da şimdi bugün artık değişti. Kadınlar da artık sadece seks yapmak için yatıyor. O döneme de geldi. Eskiden sevdiğin için yapardın. Şimdi ihtiyaç olarak yapıyorsun. Eskiden erkek yapardı bunu. Bugün bakıyorum gençlere, gençler de yapıyorlar. İyi mi? bence iyi çünkü en azından hem tecrübeye sahip oluyor hem bilgiye sahip oluyor hem kendini tanıyor. O açıdan erkeklerle de eşitlenmiş oluyor. O açıdan ben yani bunun, her kadın için veyahut da yeni nesil gençler için daha avantaj olduğunu düşünüyorum (67 yaşında, boşanmış, anne)

3.1.3.1.2. Sevgili

Erkeklerin kadınlar için norm sayılan, kadınların gözünde beklendik konumlarından biri de sevgililiktir. Kadının kendisine yüklenen anaç ve güzel mitlerini gerçekleyebileceği bir arzu nesnesi olarak sevgili konumunda erkek vardır.

Feriha: Kadın olduğumu sevgilim olduğu gün hissettim. O benim ilk sevgilim. Evet kocam benim ilk sevgilim. O ilk elimi tuttuğunda hissettim. 20 yaşında ona aşık oldum ama aşık olduğumda zaman da kendimi kadın hissetmiyordum. Onun elini ilk tuttuğum zaman kendimi kadın hissettim. Ona güzel yani bir erkeğe güzel gözükmeye çalıştım ilk defa. Ondan önce de tabi yani sevgilim olmadı ama flört ettiğim ya da tanışma aşamasına geldiğim ya da benimle birliktelik kurmak isteyen insanlarla muhabbet ettiğim oldu ama hiçbirinde kendimi kadın olarak hissetmedim ama ilk defa hayatımda bir erkeğe güzel gözükmek istediğim yaşım 22 ve kocamla ilk ele ele tuttuğum zaman. (30 yaşında, evli, kız)

Erkeğin sevgili konumu çelişik bir durumdur, zira erkek hem zarar verme potansiyeli taşıyan hem de kadınların hayatında irade sahibi olan otorite konumlarında olabilir. Ancak erkeğin yargıç konumu, sevgililik konumu ile bir arada kadının avantajına olabilir; bir kadının sevgilisi olması/evlenmesi bir noktada bir erkeğin o

kadını onayladığı anlamına gelmekte ve dolayısıyla kadının konumu güçlendirmektedir.

Feriha: Çok samimi söylüyüm, sosyal hayatta arkadaşlar arasında bi basamak bi adım öne çıkartır, evli mutlu çocuklu iş hayatında başarılı. Sadece beni o konuma atlatır. (30 yaşında, evli, kız)

Ancak sevgilisi olması bir kadının aile tarafından engellenir zira, kadının bir erkekle cinsellik içerebilecek bir ilişki sürdürmesi evlilik dışında yasaktır. Aile kadının erkeklerle iletişim kurmaması için uç önlemler alabilir.

Asiye: Mesela ben okula alınmadım. Dedi ki gidip de sevgililerine mektup yazacak kızlar. Köyde de okulumuz yok idi biraz uzaktı. Beni ama babam gönderebilirdi mesela hani (..) gidip de napıcak sevgilisine mektup yazıcak diye göndermedi. (62 yaşında, evli, anneanne)

Ailelerin sevgililik ilişkisine karşı çıkması da sevgilinin kadının beden bütünlüğünü bozacağı düşüncesine dayanıyor olabilir, zira kadının bedenini kullandırması ile kadının toplumsal konumunu düşürecektir. Zira mitleştirilmiş temsiller kategorisinde de gördüğümüz üzere dişilik kadın için olumsuz anlamları çağırır bir mittir. Ve kadınlar bedenlerini korumakla yükümlüdür.

Asiye: Hatta ablam amcamın oğlu ile nişanlıydı o geldiği zaman bile ablam beni yanından ayırmazdı. Gece gelirdi o üniversite de okurdu akşamları hafta sonu gelirdi bize kimse yok diye. Ablam bana derdi ki sakın gitme yani ‘‘uykum geldi yatacağım derdim’’ ‘‘hayır’’ derdi. Yalnız kalmak istemezdi onunla amcamın oğlu olduğu halde nişanlısı olduğu halde beklerdik. O giderdi biz ondan sonra gider yatarız. Eve de almazdık onu ama. Kapının önünde serender vardı onun önünde dururlardı kimse görmesin diye oradan konuşup evine giderdik öyle yatarız. (62 yaşında, evli, anneanne)

Ancak erkek sevgili değil de koca olduğu takdirde toplum tarafından kuvvetle onaylanır.

Sena: Çünkü evlenmek bir, evlendiğinde bir tik atılıyo toplum olarak. Çünkü artık başı bağlı hani. "Bizim bununla ilgili dertlenmemize gerek yok. Kocası dertlensin" şeklinde. (29 yaşında, bekar, kız)

3.1.3.1.3. Avcı

Erkeğin avcı konumu halihazırda sahip olduğu yargıç konumunun getirdiği iradenin bir sonucudur. Güzel bulmak ve sahip olmak erkeğin tekelinde görüldüğü için kadının beğeniye karşılık vermesi önemli değildir. Erkekler avcı olarak kadınların hayatına girebilirler. Bu zaman zaman cinsel taciz hatta cinsel saldırı biçiminde zaman zaman da kadının hayatına müdahale etme biçiminde olabilir.

Aleyna: Peki u yani özellikle Türkiye’de kadın olmak bence hani Özgecan’dan örnek vericek olursak minibüste kalan son kişi olmak gibi bir şey, yani her zaman kurbanınız. Her zaman dışarı çıktığınızda korkuyla yaşıyorsunuz (18 yaşında, bekar, kız)

Özellikle aileler, kız çocuklarına karşı erkekleri canavarlaştıran tutumlar sergiler. Erkeklerle konuşmak dahi ayıplanır. Kız çocukları ve erkek çocukları beraber oynar ve büyürken bedensel olarak olgunlaşmaları ile birlikte artık ayrılmak zorunda kalırlar ve kız çocuklarına erkeklerden uzak durmaları öğütlenir.

Asiye: Hatta ablam amcamın oğlu ile nişanlıydı o geldiği zaman bile ablam beni yanından ayırmazdı. Gece gelirdi o üniversite de okurdu akşamları hafta sonu gelirdi bize kimse yok diye. Ablam bana derdi ki sakın gitme yani ‘uykum geldi yatacağım derdim’ ‘‘hayır’’ derdi. Yalnız kalmak istemezdi onunla amcamın oğlu olduğu halde nişanlısı olduğu halde bekledik. O giderdi biz ondan sonra gider yatarız. Eve de almazdık onu ama. (62 yaşında, evli, anneanne)

3.1.3.2. Kadınlar için normlar

Kadının konumunun toplum hayatı içindeki yansıması bu normları oluşturur. Kadınlığa ilişkin sınırlar burada çizilir. Kadının konumu esasen bir denge inşasına dayanır. Aşağıda bahsedilen konumlar kadınlar için en yaygın konumlardır ancak

bunlar arasında bir denge tutturulması kadının konumunu belirleyen faktördür. Kadın güzel olmalıdır ama güzelliğini kendi çıkarına kullanmamalıdır. Kadın kadınsı özellikleri içinden anaçlığa odaklanmalıdır ve diğer dışı özelliklerini vurgulamadan edepli bir hayat sürmelidir. Kadınlığa dair bütün roller kadınlığın bireyliğiyle değil, ilişkide olduğu kişilerce onaylanacak rollerdir: güzelliği erkekler tarafından, iyiliği yetiştirdiği çocuklar tarafından, namusluluğu dışarıdan yargılanır. Bu normlar yukarıda bahsedilen mitleştirilmiş temsillerde ulaşılan kategoriler ile paralel biçimde ilerlemektedir. Bir önceki kategori olan mitleştirilmiş temsiller kategorisi kadınların hangi alanlarda hangi uçları gidebileceğine dair bir sınır çizmekten toplumsal cinsiyet normları kategorisi bu sınırlar içinde kadınlar için normal ve sıradanın ne olduğunu açıklar. Anaçlık ve dişilik karşıtlığına dair ulaşılan dair mitleştirilmiş temsiller, normatif düzeyde hem anaçlık hem de kadınlığını kullanmayan/edepli kadın biçiminde kendine yer bulmuşken, güçlülük ve güçsüzlük kategorisi çilekeş kategorisi ile son olarak da güzellik kategorisi güzel kadın kategorisi ile paraleldir.

3.1.3.2.1. Anaç

Anaçlık, bakım verme davranışları her kadın için geçerli olduğu düşünülen bir normdur. Her kadının bir gün anne olacağı ve her kadının anne olmak isteyeceği varsayımı ile annelik kadınlığın temel parçası olarak kadınlara dayatılır.

Feriha: Anneysen eğer bi basamak öndesin, anne değilsen yarım kadınsın, eksik kadınsın gibi bi maalesef yargı var ülkede, toplumda. O yüzden anneysen tam oldun sen şimdi diyolar. (...) anne olmak istemeyenlere kesinlikle saygı duyuyorum. Beni bana bıraksalar ben de anne olmam. Ama toplum baskısı beni bunu düşünmeye zorluyo dolayısıyla iyi yönlerini ele almaya çalışıyorum. Böyle doğduk, böyle büyüdük. Dolayısıyla ister istemez mecbur hissediyoruz kendimizi. Evet anne olmalıyım, evet çocuk doğurmalıyım, evet birey yetiştirmeliyim. E acaba istiyo muyum? Kendi içimi dinlediğimde istemiyorum. Çünkü büyük sorumluluk, ağır sorumluluk. Kendimden büyük fedakarlıkta bulunmam gerekiyo. Kendimi bu kadar severken nasıl fedakarlıkta bulunabilecek miyim? Kaygılarım da var, korkularım da var. Ama bi yandan çocukluktan beri kafamızda yer etmiş, çocuk doğurmalısın ya da bi birey yetiştirmelisin. Bi de (...) eşim çok baba

olmak istiyo. (...). O yüzden herkes beni çocuğa itiyo. Mecbur doğurcaz (30 yaşında, evli, kız)

Dolayısıyla anaç tutumlar ve davranışların kadınların içinden geldiği düşünülmektedir; bunlar kadınlar için norm haline gelmektedir.

İnci: ...valla mesela, ne bileyim. Mesela eş olmak, annelik...cinsellik... merhamet veee fedakarlık, hoşgörü. Bunlar benim için kadınlık şeyi anlamı. Muhakkak.. böyle.(...) kadın daha ince, yani kadınlar daha ince düşünceli, daha dediğim gibi daha yumuşak, tanrının kadınlara verdiği, o farklı hisler diyelim, bence çok daha güzel yani. (67 yaşında, boşanmış, anne)

Kadınlar çocukluklarından itibaren analık görevlerine göre yetiştirilmelidir ve dolayısıyla bakım verme davranışlarını öğrenmeleri ve uygulamaları beklenir. Çocuklar büyüyünce anne olacakları bilinci ile yetiştirilir, aldıkları eğitim ve işleri bile bu bilinçle yönlendirilir.

Melike: hep şunu çok yaygın duydum yani kız çocuğu en ideal öğretmenlik en ideal meslektir. Ne güzel işte yarım gün gidersin okula 3 ay tatili var çocuğun yarın öbür gün evlenirsin çocuğunu büyütürsün bu kadın olmaktan kaynaklı bi baskı. (59 yaşında, boşanmış, anne)

3.1.3.2.2. Edepli

Mitleştirilmiş temsillerde anaçlığın karşı ucunda yer alan dişilik, normatif düzlemde kontrol altına alınması gereken bir durum olarak edepli olma kategorisi içinde kendini göstermektedir. Kadın için en önemli normlardan biri edepli olmaktır. Edepli olmak, kadınsı bedenini cinselliği çağrıştıracak şekilde sergilememek ve/veya kullanmamakla doğrudan ilişkilidir ve bununla birlikte kadının davranışlarını düzenleyen Ekosistemin kurallarını uygulanmasını da içerir. Edeplilik cinselliğini ulu orta yaşamamaktan tutun yolda sigara içmemeye kadar çok çeşitli davranışlarla değerlendirilebilir. Edepli olma normu kadın için o kadar kuvvetli olabilir ki aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere ciddi bir acı durumunda bile ayıplanmamak için kadının kendini kısıtlamasına sebep olabilir.

Asiye: Gece. Üşüyorum yine giriyorum eltimin kızlarının yanına. Eşim on ikiye kadar kahvede otururdu. Geldi yattı onun yanına da girmiyorum ki uyanmasın diye. Bir şeyler gelmeye başladı üstümden o bezleri yıkayıp soba var onun evinde de asıyorum onları kurutuyorum eltim kalktı kızları okula gönderecek. Demek ki bezi ben alamadım oradan onu gördü “ne oldu” dedi. Ben salondayım “yok bir şey yenge” dedim. “bunlar ne burada” dedi. Dedim “birazcık karnım ağrıyor.” Kızları okula yolladı gitti eşimi çağırmaya “kalk benim sancım çok var” artık sabah oldu çünkü sıkılaştı sancım. “Su ısıt saçımı yıkayacağım” dedi bana. Çaydanlıkta su ısıttım ama sancım var. Yani benimkisi de o kadar şeyde olmaması lazım ama işte diyorum ya öyle bir şeysin ki ne derse yapmak zorundasın. Demlikle saçına su döktüm saçını yıkadı gitti taksi çevirdi geldi biz eltimle eşim ben hastaneye gidiyoruz o kadar sancım sıkılaştı ki kıvraniyorum. Taksici de diyor ki “yok yok abi” diyor “bu kadarlıkla çocuk olmaz” yani bağırmam lazımmış. Bağırmamamın da sebebi ablamların da derler ki hastanede kadınlar doğum yaparken bağıryorlar doktorlar kızıyor. “Ne bağıryorsun zamanında yaparken hoşuna mı gitti şimdi niye bağıryorsun?” o hep benim kulağımda bir şey kaldı yani bağırsam ayıptır. Ben şimdi telaşlı böyle nasıl oluyorsa yüzüm gözüm eşim hani iniyor ki yolu açın diye pazartesi sabahu hiç unutmuyorum millet işe gidecek biz Bahçelievler’den Zeynep Kamil’e gidiyoruz. O taksici yine diyor “yok yok abi bir şey olmaz”. Hastaneye gittik böyle merdivenlerden çıktık ama kalkamadım arabadan suyum gelmiş eteklerim sıırıslam olmuş. Merdivenlerin başına kadar bir koluma eltim girdi bir koluma eşim dedi oradan bak bir tane temizlikçi kadın “erkek giremez buraya” dedi. Eşim bırakınca sancı vurunca ben dizlerimin üstüne kaldım orada eltim bağırdı “yardım edin” beni aldılar on dakika sonra kızım doğdu. (62 yaşında, evli, anneanne)

Edepli kadın, ev içinde bile olsa oturuşuyla bedenini saklamalıdır; cinselliği çağırıştırabilecek hiçbir şey yapmamalıdır. Bu konum gene erkeğin yargıç, sevgili ve avcı konumu ile paraleldir. Kadının bedenini koruması gerekmektedir. Sokakta gülümsememeli, sigara içmemeli, erişilmez olmalı, erkeklerle konuşmamalıdır. Kadın narinliğini ve saflığını bozacak her türlü davranıştan uzak durmalıdır.

Feriha: Annem çok derdi gecelikle falan oturuyorum evde bacaklarımı açarak oturuyomuşum sen kızsın böyle oturamazsın diye o söylerdi. Hatta bikaç elbisemi makasla yırttığı da oldu. Evet o kızıyodu. Valla bildiğin aldı mor çiçekli elbisem vardı hiç unutmuyorum askılı gecelik bildiğin gece elbisesi gibi. Çat çut onu kesti giymiceksin diye oturmayı bilmiyosan giymiceksin diye. (30 yaşında, evli, kız)

Kadını edepli yapan unsurlardan biri de kadınlığını kullanmamaktır. Anaçlık, güzellik, dişilik gibi kadınsı özellikler, kadına hem erkeklere hem de diğer kadınlara kıyasla bir güç katmaktadır. Ancak kadınlıktan ileri gelen gücünü kadının kullanmaması gerekmektedir. Bunu kullanan kadınlar ayıplanır.

Naz: mesela ben dişiliğimi kullanıp çok afedersin amiyene bi tabir kullanıcam hani daha zevki düşüncelerine yenilmiş bir adama istediğimi yaptırabilirim. Ne bilim kadını, duygusal yönümü kullanabilirim ağlayarak kendimi acındırarak bi şeyi yaptırabilirim. (30 yaşında, bekar, kız)

Diğer kategorilerde de görüldüğü üzere kadının güzel ve çekici olması kadınlar için istenir hatta neredeyse zorunlu bir şeydir. Ancak kadınlar güzelliklerini erkeklere karşı asla kullanmamalıdır. Bu hem güzelliğin bir güç olduğu fikrini yeniden üretmektedir hem de erkeklerin güzellikten etkilenecek kadar saf olduğu fikrini, kadınların kurnaz olduğu fikrini yeniden üretmektedir. Güzelliğin kullanılması adil görülmemektedir, güzelliğini kullanan kadın hak etmediği bir kazanç elde etmiş olmaktadır.

Meyra: genç kız çocuklarında o güzellik olgusunu kullanma kullandırtma farklı şey yapma ee artı günümüzde çok artıyo (...) işte karşı cinse karşı işe girirken o iş yerindekilere karşı girdiği bi ortamda ki ilgi çekmek için buna karşı her anlamda aslında bi bana göre bi kullandırtma yani sonuçta şey değil ki bu hani davete gidiyorsun güzel giyinirsin bu başka bişi ama işte sırf o görseelliği ve dişiliği örneğin bi iş görüşmesinde kullanmak çok başka bişi bundan bahsediyorum yani ya da örnek bi arkadaş ortamında sadece popüler olmak için ilgi çekmek için kullanmak başka bişi. (33 yaşında, evli, kız)

Bununla birlikte erkekler sevgili olma potansiyelinden dolayı ama daha ziyade avcı olma potansiyeli ile kadının beden bütünlüğüne zarar verebilir, en azından aile ve toplum bize bunu öğretir. Erkeklerin taciz etmesi bir doğa olayı gibi kabul edilmiştir bu yüzden kadının kendini koruması gerekli olduğu düşüncesi yaygındır. Yağmura yağma diyemezsin, şemsiye kullanmak senin görevindir. Bu yüzden kadınlar tacize uğradıklarında kendilerini suçlu hissederler. Taciz edilme ihtimali olduğunda yol değiştiren, üstünü değiştiren, yer değiştiren, taktik değiştiren taraf kadın olmalıdır çünkü kadının çevresinde kimse erkeğin taciz etmemesi yönünde bir beklenti içinde değildir hatta erkeğin taciz edeceği yönünde bir beklenti taşır.

Melike: Bi gün nası olduysa böyle o da örgü bi etek ve dizimde hani kalın kendi ördüğüm pembe bi etek altında da kalın çorap külotlu çorap bigün okula onu giyip gittim kış günü zaten bahara doğrudu ya da neyse. Teneffüslerde de bahçedeyiz hepimiz o günde karısı bişi olmuş da bi yere gitmiş yokmuş bilmiyodum. Bahçeye çıktım işte sohbet ediyoruz öylesine laf olsun diye etek de size ne kadar yakışmış dedi sen hep etek giysene falan. Böyle bana nasıl. Şey çok kötü bişi burdaki kendini suçlamak sanki ben etek giydiğim için bu lafi. Kaldı ki etek giymek kadar doğal bişi yok. Benim ordaki tepkim koşa koşa eve gittim ağladım ağladım ağladım sonra çıkardım eteği pantolon giydim geri okula geri gittim (59 yaşında, boşanmış, anne)

Asiye: Erkek çocuklarıyla fazla samimi olmaması. Samimi derken yani sana nereye dokunacağını nereye dokunmayacağını bilmesi lazım. Bizim apartmanda çok samimi komşularımız vardı. ... onun oğlu vardı bir kere bu (kızı) gitti dedi ki anne kimse yok evde X abi var. Sakın durma gel dedim. Aslında hiçbir ters bir şey gelmezdi onlardan ama yine onu oradan korumak istedim herhalde kendi aklımca. (62 yaşında, evli, anneanne)

3.1.3.2.3. Çilekeş

Bu norm, kadınların fiziksel olarak değil ancak psikolojik olarak güçlü olduğu ve erkeklerden bu konuda üstün olduğu konusundaki mitleştirilmiş güç temsili ile paralel bir konumdadır. Kadın kadınlık görevlerini yaparken, zorlansa bile şikâyet

etmemelidir, evliliği ve çocuklarıyla ilgili sorunları hakkında sızlanmamalı, kendi başına bunları halletmelidir.

Semra: Acı ama yani şöyle eeu ilk çok bunaldığım bi zamanda herhalde anneme evliliğimle ilgili bi şey söylemek istiyorum ama o cesareti bulamıyorum, söyleyemiyorum. Eeu uzatmadan giriyorum işe yaa işte diyorum yaa görümcelerim köye geliyorlar, kayınvalidemle bi odaya kapanyorlar, anlatıyorlar dertlerini kayınvalidem de onlara akıl veriyor dediğimde annemin cevabı şu oluyordu öyle anne babaya her şey söylenilmez, sen unuttur koynuna girersin ama biz nefret ederiz ve ben bi daha hiçbi şeyimi anlatmadım. Hiçbi şeyimi hiç kimseye anlatmadım. Ne kardeşime ne anneme ne konu komşuma her şeyi kendim yaşadım. İşte annemden bunu öğrendim hani öğrenmekse. (53 yaşında, boşanmış, anne)

Bu norm kadının anaç olması gerekliliği ile de desteklenir zira bir anne annelik görevlerini sızlanmadan ve bu emeğinin karşılığında ekstra bir şey istemeden gerçekleştirilmelidir. Çocuklarının ve ailesinin sevgisi ve mutluluğu kadının yaptığı fedakarlıkların yeterli karşılığıdır.

Asiye: tabi ki zor anne olarak Trabzonluyuz belki biliyorsundur duymuşundur bizim oralardaki insanlarla cebelleşiyorsun bir kadın olarak yani biraz zordur bizim oralarda insanları erkeği de yaşlı insanı da, güzel zamanlar olmadı mı oldu çocuklarımı biraz zor büyüttüm çünkü gidip geliyorduk ama yine de şükreliyordum bir yerlerini kırmadan yakmadan büyüttüm hepsi evlendi yani anneye anneyim gene ev hanımı olunca ev hanımı olunca nolur akşama kadar evde biliyorsun işte iş güç bir anne olarak mutluyum çocuklarımı büyüttüğüm için çocuklarım olduğu için bazen hep derim şimdiki aklım olsa 4 tane daha yaparım (62 yaşında, evli, anneanne)

Meyra: Yani insan istiyosa çocuk sahibi olmayı istenerek sahip olunan bi bebekse ee evet zorlukları var ama hani her şeye değdiğini düşünüyorum çünkü onla geçirilen vakit ee senin için ee bir şey olmuyo zorluk olmuyo. Keyif alıyosun (33 yaşında, evli, kız)

Bunun dışında kadınların psikolojik olarak güçlü olması gerekliliği dolayısıyla anneliğin ya da hamileliğin getirdiği kırılğan pozisyonun erkeklere ve hatta diğer kadınlara karşı isteklerini yaptırmak için araçsallaştırılması da adil görülmebilir. Kadınlıktan ileri gelen bu fizyolojik değişimlere verilen tepkiler naz yapma olarak değerlendirilebilir.

Melike: Aşermek menoz süreci gibi o kadınlıkla ilgili dönüşümlerin ben biçoğunun da psikolojik kökenli olduğunu düşünüyorum açıkçası yani. Yani ee benim bi parça ilgi görmekte ilintilendiriyorum. Ee yani işte o aşerme süreci u eşinden normal zamanlarda yaptıramıcağın şeyleri o şeyin arkasına saklanarak u yaptırmak u işte menozda çünkü ben fiziksel olarak gerçekten hani beynimde de çünkü öyle bişi taşıımıyodum o süreçlerin ii şöyle olacağı böyle olacağı gibi bişiler taşıımıyodum fiziksel olarak da yaşamadım, taşımadım ve birçok gözlemediğim insanda da u bunun psikolojik yanının olduğunu düşünüyorum (59 yaşında, boşanmış, anne)

3.1.3.2.4. Güzel

Kadınlığa dair mitleştirilmiş temsillerin güzelliği içerdiğinden bahsetmiştik buna paralel olarak kadın için norm olan şey güzelliktir ve kadın fiziken güzel olmalı göze hoş görünmelidir.

Naz: ...erkeklere göre daha güzel yaratıklarız bence. (30 yaşında, bekar, kız)

Kadınlar, bakımlı olmalı ve bedenine ihtimam göstermelidir. Ancak güzellihte bir denge tutturulmalıdır, güzel olmak önemlidir ancak bu güzelliğe içten gelen doğal bir güzelliğe olmalıdır. Çok fazla bakım yapmak, güzelliğe arzu duyduğunu çok belli etmek aşığılanır. Doğuştan güzel olan kadınlar ayrıcalıklıdır.

Feriha: Sarışın... Kadın dediğın zaman sarışın olacak. Aslında... Aynen sarışınlıktan kastım full makyajlı uzun uzun tırnaklar kıpkırmızı ojeler. Onlardan bahsediyorum. Yediğini içtiğini böyle gramla yiyen sporuna dikkat eden işte yüzünü gül suyuyla temizleyen falan filan. Onlardan bahsediyorum. Biz yüzümüze sabun sürüp yatıyoruz. (30 yaşında, evli, kız)

Bununla birlikte kadının güzel olan şeylerin olduğu yerde konumlanması da normatif bir gerekliliktir. Kadının konuşması ve davranışları da güzel olmalıdır. Bu kadının neredeyse görevidir.

Fatma: ha böyle küfür etm-küfürden nefret ederim. Pis ağızlı kadınlardan nefret ederim. Sokakta sigara içen kadınlardan ben sigara kullandığım halde, nefret ederim. Hiç yakıştırmıyorum böyle çok sakil duran şeyler var. Kadın. kadın kelimesine bi kere yakışmıyo. (56 yaşında, evli, anne)

Analiz sonucunda oluşturulan modelin diğer süreci olan Anlamlandırma süreci aşağıdaki bölümde detaylı olarak aktarılacaktır.

3.2. Anlamlandırma

Anlamlandırma süreci, önceki bölümde ele alınan Sınırlandırma (Ekosistem) sürecinde gözlemlenen sınırların öznel olarak anlamlandırılmasını ifade eder. Kişi kendi konumunu bu süreçte anlamlandırır. Yaşam olayları, aile içi ilişkiler, annelik deneyimleri, iş yaşamı, sevgililik ilişkisi, başka kadınlar ve erkeklerle arasında görülen ve deneyimlenen farklar bu alanda kişi için anlam kazanır. Kadın, kimliğinin sınırlarını bu süreçte anlamlandırmakta, kendisinin bir kadın olarak yerini bu süreçte bireysel düzlemde kavramaktadır. Bu süreç, Sınırlandırma (Ekosistem) süreci ile bağlantılı biçimde ele alınarak kişinin Ekosistem içinde kendi yerini kavrama sürecine işaret eder. Ekosistem içindeki her bir kategorinin bireydeki karşılığı üzerinden bir anlamlandırma süreci yaşanır. Anlamlandırma eksenindeki kategoriler ve alt kategoriler aşağıdaki Tablo 3.2’de belirtilmiştir.

Tablo 3.2: Anlamlandırma eksen ve dahilindeki kategoriler ve alt kategoriler

Anlamlandırma		
Sosyal hayatta konumlanma	Aile içinde konumlanma	Aile içi iş bölümü Anneyle kıyaslar Eşle ilişki
	Sosyal çevre içinde konumlanma	Sosyalleşme süreçleri Cinsiyetli bedenlerin etkileşimi
Kadınlar arası hiyerarşi		Annelik Kadınsılık Ev işleri Güzellik
		Kayıplar ve kazançlar Zorunluluklar Travmalar

3.2.1. Sosyal hayatta konumlanma

Anlamlandırma sürecinde kadın, kadın olarak toplumdaki konumunun ayırında varmaktadır. Bu kategori dahilinde kadın olarak kendi yerini anlamlandırmasında kendisine yol gösteren deneyimlere işaret eden kategorilere yer verilmiştir. Kadın, sosyal hayatta kendi konumunu kavrarırken, aile içinde ve aile dışındaki konumlanmalara dair süreçler iki ayrı alt kategori halinde incelenebilir.

3.2.1.1. Aile içinde konumlanma

Aile içinde kadının kendi konumunu anlamlandırma sürecinde aile içindeki iş bölümündeki yeri, annesi ve kendisinin konumlarına dair kıyasları ve eşiyile olan ilişkisini içeren kategoridir. Kadın, aile içindeki konumunu anlamlandırarak bir kadın olarak kimliğine dair çıkarımlar yapabilir. Bununla birlikte, aile içindeki konumlanmalar vasıtasıyla kadınlıkla anneliğin sıkı ilişkisi de anlam kazanır. Kadın, kendi annelik tasarımlarının ve/veya annelik deneyimlerinin ve aynı zamanda

annesinin annelik deneyimlerinin kendisi için ne anlama geldiğini; kendisine ne sunduğunu bu süreçte anlamlandırmaktadır

3.2.1.1.1. Aile içi iş bölümü

Bu süreçte, kadın olarak aile içinde nelere izni olduğunu nelere olmadığını deneyimleyerek görür. Zaman zaman kendine tanınan sınırları zorlayabilir. Kadın, aile içi iş bölümünde kadına, yani kendisine, yüklenen bazı sorumlulukların anneliğinden ya da annelik potansiyelinden kaynaklandığını birinci elden deneyimlemektedir. Örneğin, erkek kardeşleri ile arasındaki farklılaşmaya itiraz ettiği zaman karşılaştığı tepkilerle kendi konumu kavrar ve anlamlandırır. Burada gerçekleşen anlamlandırma sürecinin Sınırlandırma (Ekosistem) sürecindeki aile içi iş bölümünden farkı bu sürecin bir gözlemlene ya da deneyimleme süreci ile sınırlı olmaması kadınların aile içindeki iş bölümüne dair bir içselleştirme geliştiriyor olmalarıdır. Sınırlandırma (Ekosistem) sürecinde norm olarak belirtilenlerin bu süreçte norm olarak içselleştirilmesi, kadının kendini bu normlar dahilinde bir yere konumlandırmasıdır. Aile içindeki cinsiyetçi pratiklerin sorgulanmayışı bu normları artık içselleştirdiğinin göstergesidir. Kadın aile içindeki iş bölümünü ve kendisinin bu taksimdeki içinde yerini kavramıştır.

Melike: ev işlerinde (...) örneğin kardeşimden bu tip beklentiler yokken bizden vardı. Bu bi şey cinsiyetçi bir yetiştirme biçimi bana göre de hani kız çocuğu erkek çocuğu ayrımı orda vardı tabi (...) böyle çok doğrudan hani benim ee beynimde yer eden ee o ayrım yaşantımı etkiliyecek düzeyde bi şey yer etmiş bi şey yok ama onun yer etmemesinin nedeni de aslında o yıllarda onu çok doğal görmekten kaynaklı u zaten otomatik olarak kabul edilmiş bi şekilde yaşanıldı aynen öyle. Örnek ben ortaokula gidiyoken işte şey olarak işte köylerde çeyiz olarak yaptırılan şeyler vardı çey- işte sehpa örtüsü yok koltuk kırlenti yastığı vesaire biz örneğin ablam ben işte ücretli bi şekilde o tarz şeyler yapardık hani bu kız olmaktan kaynaklı bunlar ama erkek kardeşim için böyle bi şey söz konusu değildi. Hani ondan öyle bi beklenti oluşmuyodu. u dediğim gibi tümüyle o toplumun zaten otomatik oluşturduğu şeyler kurulu düzen bi anlamda yani sistem işliyodu zaten kendiliğinden (59 yaşında, boşanmış, anne)

3.2.1.1.2. Anneyle kıyaslar

Aile içi iş bölümüyle beraber kadın annesinin yaşadıklarını kendi deneyimleri ile kıyaslayarak kendi kadınlığını anlamlandırır. Kadın olarak yaşama biçimine, sergilemesine izin verilen davranışlara, annelik deneyimlerine annesi ile kıyaslayarak bakar.

Sena: bir kere onların o kapalı ve daha büyük bir aile hayatı var. Bizim hiç öyle bir aile hayatımız olmadı. Hep uzakta olduğumuz için, daha çekirdek aile şeklinde büyüdük. ee, onun dışında büyürken benden benim bildiğim, hissettiğim kadarıyla ailemin tek beklentisi okumamdı. Yani, oku, bir iş sahibi ol. Tek beklenti buydu. ee, annemde böyle olduğunu zannetmiyorum. Onların hayatı biraz daha, nasıl tarif ediyim bana şöyle geliyor ki, başımıza bir dert açmadan büyü, evlen, mutlu bir hayatın olsun. Tamam zaten evlenince onların olması zorunlu bir şey. Kadının sorumluluğunu babadan alıp bir kocaya verelim yeter (29 yaşında, bekar, kız)

Annelik deneyiminin -kendisi anne olmasa dahi- bir önceki nesle göre nasıl farklılaştığını görebilir zira anne olan ve olmayan kadınlar arasındaki farkı da kendi neslindeki anneleri kendi annesiyle kıyaslayarak anlamlandırır. Böylece annesinin -ya da başka annelerin- konumları ile kendini kıyaslayarak anne olan ve olmayan kadınların arasındaki farkları görür. Böylece, Ekosistem içindeki yerini kendine açıklayabilir. Annesinin yapıp yapamadıklarını kendi yaşam şartları ile kıyaslayarak Ekosistemin sınırlarının ne yönde genişleyip daraldığını kavrar.

Melike: Şimdi annem her şeyden önce annem evlendiğinde işte görücü usulü evlenmiş ben öyle evlenmedim. Kıyasladığım da o onun için eksi, benim için artı (59 yaşında, boşanmış, anne)

3.2.1.1.3. Eşle ilişki

Kadın, eşle ilişkilenmesi, flört ve sevgililik süreçlerinde kadın olarak kendi konumunu anlamlandırırken anneliğin yerini de anlamlandırmaktadır. Sevgilinin gözünde bir kadın olarak değerlendirilişini kendisi için anlamlı kılar. Katılımcılardan

birçoğu bir sevgilisi olduğunda ya da birinden ilk kez hoşlandığında kendini kadın gibi hissetmeye başladığını söylemiştir.

Aleyna: ...genel olarak aslında toplumun dayattığı bi şey bu karşı cinsten hoşlandım yani erkeklerden hoşlanmaya başladığımda kendimi kadın gibi hissettim yani genelde böyle bi algı vardır ya kadınlar erkeklerden hoşlanır aslında erkeklerden hoşlanmaya başladığımda ya ben kadınım filan gibi hissetmeye başladım (18 yaşında, bekar, kız)

Bu birçok katılımcı için tutarlı bir örüntüdür. Romantik bir ilişki kadın için olmazsa olmaz görülen, kişiyi doyuma ulaştıran bir deneyimdir. Üstelik kadının cinselliğinin eyleme geçmesi ile erkeklerle ilişki de başka bir boyuta taşıyabilir.

Meyra: Ama nolursa olsun biriyle yaşamı paylaşmak çok başka bişey onun (annesinin) bi kadın olarak buna imkânı olmadı ya da işte aynı şekilde bir belki evde paylaştığı bir erkek arkadaşı bir adam biri olmadığı için karşı cinsten ee bi kadının bu anlamda yaşayabileceği hiçbi şeyi yaşayamadı. Ona onu yemeğe çıkaran biri ya da ona yemek hazırlayan biri evinde hani ona bi meyve tabağı hazırlayan biri ya da gel film izleyelim diyeceği biri işte bunları yaşayamadı diye düşünüyorum. İı örnek benim şu an yaşadığım ki huzurlu aile ortamıma o sahip olamadı çünkü onun çocuğu benim çocuğum yaşındayken o boşanmıştı ve hayatta kalmaya çalışıyordu. (...) mesela ben çok isterdim ki keşke bir kadın olarak hayatında biri olsaydı uzun vadeli sevdiği ve sevildiği ve bi insanla hayatı paylaşabilseydi çünkü dünyaya bi kere geliyoruz. ha bu bi kişi de olmayabilirdi üç kişi de olabilirdi o önemli değil hani mutlu olabilmek biriyle paylaşabilmek insan olarak işte bi sohbet edebilmek seni anlayan seni tanıyan birinin hayatta hep yanında olması güzel bişey. (33 yaşında, evli, kız)

Kadının cinselliğinin ne demek olduğu en belirgin haliyle eşle ilişkide ortaya çıkar. Cinselliğin eşle etkileşim sürecinde şekillenmesi ve bu ilişki bağlamında anlam kazanması buna bir örnektir.

Fatma: (menopoz döneminde) O ter sıkıntı. Yoksa o... Kadın için tabii o çok minimuma iniyo artık kalmıyo o eski şeyi, anladın mı? İstek mistek hiçbişi.

O minimuma iniyo ama... Kocan istiyosa mecburen napıcaksın? Açık ve net. Sana açık açık konuşuyorum. İşkence gibi değil Yok o kadar da değil seviyosun. Sevmediğin, eşini sevmiyosan tabii ki işkence olur. Her zaman olur. O kadınlara Allah yardım etsin. (56 yaşında, evli, anne)

Beyza: Benim hiç cinselliğe arzum olmadı, yani ben hiçbir zaman cinselliği seven bir kadın olmadım, bilmiyorum. Belki yetiştiriliş tarzım? Sanmıyorum onunla hiç ilgisi yok. Ki benim eşim mükemmel bir insandı yani hamile olduktan sonra, ya bunları söylüyorum bir mahsuru var mı? (Büşra: hiç hiç mahsuru yok) Hamile kaldıktan sonra ben hiç hatırlamıyorum bana bir şeyler istediğini ettiğini, yani dokuz ay boyunca hiç bilmem. O konuda Allah bin kere razı olsun. O konuda muhteşem bir insandır. (56 yaşında, evli, anne)

Eşle ilişki bağlamında kendini anlamlandırma sürecinde ekonomik ilişkinin de büyük önemi vardır. Maddi olarak eşine bağımlı olan kadın, kendisini kocanın boyunduruğu altında hissedebilir. Böylesi bir ilişki elbette eşler arasında bir hiyerarşi yaratacaktır.

Saliha: (evlenince) Onun boyunduruğu altına girdik, bir daha yaşam böyle zannettik yani. e işte başta, hani çalışan değilsin, şey değilsin ya, onu bir ekmek ağacı gibi görünüyosun yani para getiren, sana bakan, öyle görüyosun. (evlenince) işte nasıl değişiyö. Ee kızken hürsün, kimsenin boyunduruk altında değilsin. Kimsenin dediğini yapmıyosun. İçinden ne geliyosa onu yaşıyosun. İstedığın yere gidiyorsun. Evlenince bir mesuliyetin var. Bir soruceğin şahıs var. Ee, izin vericek mi vermicek mi gideceğin yere gibi şeyler var. Tabii ki daha biraz boyunduruk altına giriyosun gibi oluyo yani.(...) kadın her zaman kadındır da onun şeyine giriyosun ya artık baskısından mı diyim veyahut saygından mı diyelim, ee kadın oluyosun artık onunla tabii oluyosun. Bizim zamanımızda öyleydi. Hani “git” derse bir yere gidersin, “hayır oraya gitmiceksin” derse oturursun. Ama şimdi öyle değil. “Ben arkadaşşıma gidiyorum” diyosun mesela. O erkek de o da “ben de arkadaşşıma gidiyorum” der veyahut ne bileyim kahveye gidicem, çarşıya gidicem diyebilirim. Biz öyle değildik. İşte, dediğin gibi erkeğe bağılydık yani. (76 yaşında, dul, anneanne)

3.2.1.2. Sosyal çevrede konumlanma

Kadınların sosyal çevreleri içinde, kadın olarak kendilerini konumlandıkları alanların toplandığı kategoridir. Bu süreçte kadın, aile dışı etkileşimler sonucu varılan çıkarımlar sonucu bir kadın olarak sosyal hayattaki yerine dair bir anlayış getirir.

3.2.1.2.1. Sosyalleşme süreçleri

Kadının sosyalleşme sürecinde kendisini konumlandığı alanı işaret eden bu kategori, özellikle aile dışındaki etkileşimlerle karakterizedir. Bir kadın olarak sosyalleşme süreçlerini anlamlandırarak kişi kendini değerlendirerek bu sosyal süreçlerde belli başlı konumlar alır. Erkeklerle iletişimde, iş yaşamında, hizmet alımında, üstü ve altıyla ilişkilene, sokaktaki etkileşimlerinde kadın olarak yerini bilen ve bu yere göre eylemlerini ve düşüncelerini kalibre eden kadın için anlamlandırma süreci gerçekleşir.

Naz: bazen şey diyorum gerçekten ben salağım galiba hani şirin davranırım samimi davranım bunu karşıdaki yanlış algılayabilir sonuçta karşı cinsi ele alacak olursak, genel aa bu hatun bana yürüyo modunda yaklaşır ama belki benim orda öyle bi niyetim olmaz gibi (30 yaşında, bekar, kız)

Aleyna: onun dışımda mesela metrobüs otobüs gibi toplu taşıma araçlarına taksiye binemiyorum neden? çünkü hep bi korku var anemin babamın içinde özellikle ve hani ya kızımıza bir şey olursa gibi şeylere takılıyorlar o yüzden ne zaman bi taksiye binsem mesela plakasını önceden alıyorum. (18 yaşında, bekar, kız)

3.2.1.2.2. Cinsiyetli bedenlerin etkileşimi

Bu süreç, kadının kendi biyolojik varlığını anlamlandırma sürecidir. Hem cinsel arzu ve eylem potansiyelini hem de dişil özelliklerini bir perspektife oturtması gerekir. Kadın için bedeninin ne zaman cinsiyetlendiğine dair bir kavrayış oluşmaktadır ve bu kavrayış dahilinde kendi bedenini anlamlandırır, konumlandırır, kendi sınırlarını deneyimler.

Meyra: Lisede regl oldum bi dağ faaliyeti dönüşünde regl oldum eve geldim ve regl olduğumu fark ettim. Hatta annemi aradım anneme söyledim sonra aynayla böyle bi şapşal bakışmam var o anı çok iyi hatırladığım için. O an büyüdüğümü ve artık bi kadın olduğumu düşündüğüm andı gerçekten dedim ki artık ben de bi kadınıim. Hani ne anlam ifade ediyodu kadın olmak o sırada dersin çok net hatırlamıyorum ama hoşuma giden böyle şapşal şapşal aynaya baktığım biraz da heralde a büyüdüüm artık yetişkin oldumların olduğu bi andı. Ondan önce hani kadın olmak hayatımda işte ben benim çok hani küçük yaşta da erkek arkadaşım oldu. (...) demek istediğim şey o zamandan önce de cinsiyetimin aslında farkındaydım ama hani işte erkek arkadaşlarımla bu seviyede yani böyle bişidi. Karşılıklı müzik dinliyoruz bizim eve geliyo biz de ona gidiyoruz. En fazla el ele tutuşuyoruz. Ha o noktadaydı yani. (33 yaşında, evli, kız)

3.2.2. Kadınlar arası hiyerarşi

Kadınların kendilerini ev işlerindeki performans, kadınsılık düzeyleri, anneliği gerçekleştirme tarzları ve güzellik bağlamında diğer kadınlarla kıyasladıkları görülmüştür. Bu sayılanlardan başka kıyas alanları da bulunmaktadır ancak ortaklaşan noktalar belirlendiği için burada bu dört alan kategorilendirilmiştir. Genel olarak kıyaslama yapılarak kadınlar kendilerini diğer kadınlardan daha iyi bir yere konumlandırırlar. Bunu çoğunlukla aşağıda bahsedilen alanlarda daha başarılı oluşları üzerinden yapsalar da bu kıyas alanları her zaman daha iyi olma yarışı ile karakterize değildir. Bazı konularda kötü olmak da kendini anlamlandırmanın bir yolu olabilir. Bu kategorideki fark yaratıcı nokta kadınların kendilerini başka kadınlarla kıyaslamaları ve bu kıyas sonucu kadınlar arasında bir hiyerarşi yaratılmasıdır.

Anneliğin kadınlar arası kurulan hiyerarşi için de önemli bir anlamı olduğu aşıkardır ancak kadınlık sadece annelikte değil kadınsı görülen her alanda sürekli bir yarış gibidir; kadınlar sürekli olarak birbiriyle kıyaslanır. O daha namuslu, o daha temiz, o daha iyi bir anne, vb. Ekosistem sürecindeki mitleştirilmiş temsillerle doğrudan ilintili olan bu hiyerarşik ilişkide annelerin eli çok kuvvetlidir zira annelik kurumu -en azından ilk bakışta- toplumun kadınlar için belirlediği denge sisteminde dengeyi bulmuş kişileri içermektedir. Hem bir erkeğin ilgisini çekecek kadar güzel,

evlenip cinselliğini bir erkeğe sunacak kadar edepli, bir erkekle cinsellik yaşayabilecek kadar şehvetli, bir evlat yetiştirebilecek kadar anaç hem de anneliğin zorluğunu göğüsleyebilecek kadar güçlü.

Aşağıda kadınlar arası hiyerarşi kurulan alanlardan bu çalışma özelinde ortaklaşan noktalar açıklanmıştır.

3.2.2.1. Annelik

Annelik kadınların kendilerini başka kadınlarla kıyaslayıp bir hiyerarşi kurarak kendi konumlarını anlamlandırdıkları alanlardan bir diğeridir ve katılımcıların kendini yermediği yegâne kadınlık rolüdür. Annelik, sadece çocuk doğurmakla alakalı değil, çocuğuna gerçekten iyi bakmakla, çocuğunu kendinden öne koymakla alakalı olarak kadının statüsünü yükseltir. Annelik erişilmesi gereken bir statüdür.

Fatma: Herkes anne olamaz ama! Dipnot. Her doğuran kadın anne değildir bana göre. Herkes doğurur. Bi anlık bişi. Bi anda bi erkekle yatarsın, bi saniyelik bişi, hamile kalırsın. Ha bankalardan bile şey yapıyorlar sperm bankalarından. Ama onu o... Oo-ho gerisi önemli (56 yaşında, evli, anne)

İşin ilginç kısmı anne olmak istemeyen kadınlar birçok katılımcı tarafından annelik normundan uzaklaştıkları için yerilse bile bazı katılımcılar anneliğin önemi ve çocuğun yüksek iyiliğinin önceliği sebebiyle bilinçsizce anne olmuş kadınlara kıyasla anneliği seçmeyen kadınları ahlaklı gördüğünü belirtmişlerdir.

İnci: bence (anneliği) istemeyen bir insanın içinde bir hissi olmadığı için bunu bunu tercih etmediği için yapmıyordur. Ben ona saygı duyuyorum. Yani yapıp, yapmış olmak için yapmaktansa kendini tanıyıp yapmıyorsa ben ona saygı duyuyorum öyle söylüyüm. Benim öyle tanıdıklarım var çünkü. (67 yaşında, boşanmış, anne)

Bununla birlikte katılımcılar, anne olduktan sonra kadınsılıklarının ikinci plana düştüğünden de bahsederler.

Meyra: ama kadınsa konu bence kadınlıktan rol çalıyo annelik o anlamda. Benim gözümde ya da benim yaşantımda birazcık öyle. (33 yaşında, evli, kız)

Beyza: (anne olunca) Eee daha sorumluluk sahibi oluyorsun yani kendini hep ikinci plana atıyorsun. İşte uykusu, yemeği, hani bir yere bile gitsen o hep önceliğin oluyor. (56 yaşında, evli, anne)

Ancak kadınsılığın ikinci plana düşmesi bir anlamda çocuğun esenliğini önceliklendirmekle ilgili olduğu için annelik bağlamında kadınlar arasında bir hiyerarşi kurulmasına hizmet edebilir.

Saliha: şimdi fiziğim bozulmasın diye istemeyenler de var. E bazı da kendilerine belki güvenemiyolar hani ee o sıkıntıya girmek istemiyolar. Onun şeyini biz bilemeyiz de görüşümüz yani. hıhı öyle. bazıları mesela doğ-hani bebeği oluyomuş da göğsüm bozulur diye başkasına emzirtip büyütüyomuş. Veyahut sütle besliyo, mamayla besliyo, göğsü bozulmasın. Bilmiyorum. Hani herkesin şeyi farklı. O ne düşünüyö da öyle yapıyo. Güzellik evet ama bir çocuğu yet- doğurmak yetiştirmek kadar güzel bir şey var mı, di mi? (76 yaşında, dul, anneanne)

3.2.2.2. Ev işleri

Katılımcıların ifadelerinde ev işlerinden kasıt, evi derli toplu tutmaktan, çocukların üstünü temiz tutmaya ya da evdekilere sağlıklı yemekler hazırlamaya uzanan bir aralıkta çeşitlenmektedir. Kimi kadın yemek saatlerine, kimi kadın her gün farklı yemek hazırlamaya odaklanır, kimisi de kendi yapmasa bile ev işlerinin organize edilmesini sağlamaktadır.

İnci: belki biraz ters olacak ama mesela ben de annem de biz domes tarzı bir kadın değilizdir. Yani domes derken kötü anlamda söylemedim. Hani eve yemek yapan, temizlik yapan, çocuğunun altını değiştiren, yemek yapan, ya işte giden gelen, ben, o da öyle olmadı, demek ki bakarak, annem de öyle değildi. Ben de öyle değilim mesela. O da bir başarıdır. O düzeni kurmak, onu yaptırmak, o sistem içinde her şeyi yerli yerinde organize etmek de bir

İştir. İlla benim onu gidip de o yemeği, soğanı, salçayı yapıp da yapmak zorunda değilim yani. Ama mecbur insan olursa tabii ki yapar yani, çocuğunu yedireceksen veya kocana yemek çıkaracaksan onu yapmak (67 yaşında, boşanmış, anne)

Bir şekilde evin ve ev halkının ihtiyaçlarının giderilmesi ve bunun düzgün biçimde yapılması kadının statüsü için çok önemlidir. Kadın, görevi olarak görülen bu işleri düzgünce yapmazsa çevreden eleştiri alabilir ve hiyerarşik konumu riske girebilir.

Asiye: Ufak oğlum çok yaramazdı inan günde iki üç kere üzerini değiştirdim. Komşu derdi ki ‘ya niye değişiyorsun yine çamurlanacak’ ne bilecekler ki yeni indi aşağıya üstü çamurlu böyle ne derler annesi yok çocuklarımı çok temiz giydirdim. Yıkadım temiz ütiledim bazen ben derim mesela gelinim okula gidiyor şimdi hatta diyorum ki ben ütülüyeyim kıyafetlerinizi. Akşamdan yıkar sobanın üzerine asardım onlar kalmadan okula gidecekler ütülerdim giydirir öyle yollardım okula. Yani çocuklarımı çok temiz giydirdim. Eşimi her zaman o pantolonunu ütülerdim, ayakkabılarını siler öyle çevirirdim, giydirir öyle yollardım. Yani ben kendimce çok temizdim. (62 yaşında, evli, anneanne)

Ev işleri ve temizlik kadınların hayatında önemli bir yer tutmaktadır zira bu iş oldukça zaman alan bir iştir. Kimi katılımcılar kendileri ya da çocukları için ev işlerine bu zamanı ayırmaktan daha önemli şeyler olduğunu vurgulamışlardır.

Semra: Ben görüyordum insanları yaz tatilinde (kızlarına) cam sildiren, kapı sildiren falan hiçbi şey yaptırmadım. Tatilde tatillerini yaşasınlar, kışın da ben onlara her türlü hizmeti yapıyordum. Onlar benden gördükleri kadarıyla evi temizlemeyi, yemeği, bulaşığı, çamaşırı öğrenmişlerdir. Benim ee onlara tek isteğim okuyun, meslek sahibi olun, kendi ayaklarınızın üzerinde durun, benim yaşadıklarımı yaşamayın, benden çok daha güzel bi hayatınız olsun ve onlar bunu örnek aldılar. (53 yaşında, boşanmış, anne)

Melike: ...şu anda benim evim işte 10 gün süpürülmeden de ben evimde oturabilirim. Ama eskiden olsa işte böyle bi süre şey yapmazdım... bunu göze

almazdım daha temiz olmalı, daha düzenli olmalı, daha şöyle olmalı, daha böyle olmalı, daha toplumdaki şeyle ilintili. Ha bi parça da tabii ki devamında... ki evli olduğum dönemde ekonomik anlamda da, örneğin, bir temizlik işlerini yaptırabilecek koşullarımız olmasına rağmen mesela böyle bi seçenek düşünmedim. Bu gene annemden aldığım bi şey diye düşünüyorum. Ha, sonrasında koşullarım elvermeye başladıktan sonra bizzürü şeyi değiştirdim. Hani, kendim o evle ilgili geçireceğim zamanları başkalarına devredebiliyosam parası karşılığında yaptırabileceğim şeyleri o şekilde dönüştürdüm. Ya o zamanı kendime ayırmaya o zamanı satın aldım aslında (59 yaşında, boşanmış, anne)

3.2.2.3. Kadınsılık

Kadınlar arası hiyerarşi düzeyleri açısından kadınsılıkta da belli bir hiyerarşi gözetilir ancak kadınsılıkta çok nadiren kişi kendini hiyerarşide üst konumda anlamlandırır. Kadınların kadınsı olanı tanımlayışları değişmektedir. Kimi katılımcılar kadınsılığı baştan çıkarıcı bir dişilikle, kimi bakımlı olmak bedenine özen göstermekle kimi de anaç davranışlar ve tutumlarla açıklamışlardır. Ancak katılımcıların kadınsılığı nasıl tanımladıklarından bağımsız olarak hepsinde ortak görülen şey kendilerini “o kadar kadınsı” bulmamalarıdır. “Kadınsılık” kadınlar için öyle bir seviyede anlam kazanmıştır ki kadınlar asla o kadar kadınsı olamayacaklarını düşünmektedirler.

Naz: ben daha çok erkek çocuk gibi bi şeyim bence. ya ben mesela kendimi kadınlar üçe ayrılıyor dersek sevimli çekici ve seksi olarak ele alırsak ben mesela daha çok sevimli yönde olduğumu düşünürüm hani kimi böyle vardır daha vamptir giyimi kuşamı davranışları bakışları mimikleri hareketleri ona göredir ben daha höt höt bi insamındır öyledir mesela işte de birine bi şey yaptırırken abicimn hadi gel şunu yapalım iki dakkada ya hallederiz ama kimi vardır işte beyefendi bunu böyle yapsak bu bu şekilde daha iyi olmaz mı modundadır ben kendimi çok dişi görmem o bağlamda ben mesela kendimi anaç bir kadın olarak görürüm, sevecen bir kadın olarak görürürüm mesela (30 yaşında, bekar, kız)

Fatma: ben aslında çok böyle cilveli, yani kadınsı deyince böyle cilve geliyo. aa giyininip süslenip benim aklıma gelen ilk şey şu kadınsı deyince, ee ne diyosunuz ona seksi mi diyosunuz? böyle ee bazı yerlerini belli eden yani onları biliyolar ama. makyajları, giyimleri, oturup kalkmaları, bi erkeğe bakışları, yürüyüşleri. bunlar hep kadınsı kavramının içine giriyö o geliyo aklıma. ben bunların içinde neresindeyim? ben hayatım boyunca çok öyle açık ve net sokak jargonuyla söylüyüm, kırıp sırtmadım hiç. kırıtan bi kız olmadım genç kızken de evlendikten sonra da (56 yaşında, evli, anne)

3.2.2.4. Güzellik

Kadınlar arasında hiyerarşi yaratan alanların sonuncusu güzelliştir. Güzel kadınlar hayatta hep önde olarak görülür ancak gerçekten önde olup olmadıkları şüphelidir zira güzel kadınlar, cinselliklerini ön plana çıkarmasalar bile birçok farklı yönden yerilirler. Güzel kadın erkekleri kullanmak amacını taşımasa bile güzelliği sebebiyle erkekler ona iltimas geçebileceğinden başarılarının meşruiyeti sorgulanır.

Melike: ...o kadınsı olmamak sosyal yaşamda iş yaşamında ee o yanını kullanmadan bişileri yaptığın anlamına geliyo o yanıyla daha avantaj. Ee hani kadınsı özellikleri kullanarak iş yapmak çok etik de gelmiyo bana ama o özellikleri taşıyorsanız fazlaca varsa bunu çoğu zaman da çok bilerek yapmazsınız hani orda bi artı oluşturur. Normal hali de o kişinin öyleyse iş yaparken de böyle olacak bu aslında kendisi istemeden bile kadınsı özelliğiyle o işi başarmış olmayı getiriyo o yanıyla bence benimkisi daha avantajlı diye düşünüyorum. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Güzel olmak için çaba sarf etmek kadının küçük görülmesine sebep olabilir. Çok bakım veya makyaj yapmak küçük görülür zira güzellik doğal olduğu zaman ve kozmetik bakım amacıyla kullanıldığı zaman makbuldür.

Meyra: tabii ki kendine baksın spor yapsın işte kozmetik ürünleri kullanabilir hani kendini nasıl iyi hissediyorsa onları yapabilir o başka ya kendine bakmala ilgili bişi değil ya da güzel olup olmamakla ilgili bişey değil değil değil tabii tabii değil. Güzel olabilir kendini güzel hissediyö.. Aynaya bakıyo çünkü hepimiz aynaya bakıyoruz kendini öyle güzel

hissediyodur öyle olabilir ki en önemlisi de güzellikten önce sağlıklı olmasıdır sağlık için yapmasıdır ee bunu yapsın çok güzel de olabilir çok çirkin de o da göreceli bi kavram tabi topluma göreden bahsediyorum ama onun ötesinde o bunu şey görmesin yani bunu kullanma gereği duymasın (...) Şöyle söyleyim mesela hayatım boyunca ben hiç kilolu bi insan olmadım fiziksel olarak da hep düzgün bi vücudum oldu ama bunu hep sağlığım için yaptım yani hiç zaman sağlığımdan ödün vererek bunu yapmadım ve hep önceliğim sağlıklı olmaktı (...)bu yani kozmetik de ilgili aynı şeyi düşünüyorum kimi kozmetik var başka şeye dönüştüyor kimi kozmetik var bakım amaçlı ikisi farklı benim için (33 yaşında, evli, kız)

3.2.3. Özgün deneyimler

Kendini anlamlandırma sürecinde genel olarak sosyal hayatta, özel olarak diğer kadınlara kıyasla konumlanmaların dışında bireysel olarak kendilik konumları da kadınlığa dair anlamlandırma sürecinde önem taşır. Kendilik konumuna dair anlamlandırmalarda aşağıda aktarılan üç temel faktör etkili olmaktadır.

3.2.3.1. Kayıplar ve kazançlar

Kadın olmaktan dolayı kişinin toplum ve aile içindeki konumu, kendisine yönelik beklentiler, uyması beklenen normlar bir kadına hem birtakım avantajlar sağlamakta hem de belli başlı kayıpları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, kişinin kadın olduğu için istediği okulda okuyamaması ve öğretmenlik yazması kadınlıktan ötürü yaşanan bir kayıptır.

Melike: hani isteyip örnek ben işte üniversite eğitimimde fen bilimleri tercihimdi örneğin ben öğretmen okuluna giderken u yatılı okula gittim ki orda ailenin herhangi bi baskısı vs yok. benim tercihimle gittim. u giderken ama u özellikle işte üniversitede okuycam diye gittim o sözü de aldım ama döndükten sonra okul bittikten sonra u o söz unutuldu öyle diyim. hayata geçmek noktasında o toplumsal şeyden dolayı işte kız çocuğusun öğretmenlik en iyi meslek üniversite okuyup napıcaksın? ee işte o dönemi düşünür isem u ben u o zamanlar gece bölümleri vardı uu üniversitelerin işte samsun u eğitim enstitüsünün gece bölümüne gidebiliyodum örneğin

gidemedim. tam işte 80 öncesi dönem ortam şey vs erkek olsaydım belki o konuda daha baskın ya da ailenin de tavrı daha şey olabilirdi (59 yaşında, boşanmış, anne)

Benzeri biçimde kişinin kadın olduğu için empatik olduğunu düşünmesi kişi için kadınlıktan gelen bir kazançtır. Bu noktada anneliğin de büyük yeri vardır ve sıklıkla kadınlıkla annelik özellikleri iç içe geçmiştir. Hatta bazı kadınlar anne olabiliyor olmayı kadınlığın getirdiği bir kazanç olarak nitelendirmektedirler.

Fatma: 55 yaşındayım hala bi şeyler öğreniyorum ve öğrenmeye de devam edicem ölene kadar. açım yani. olumlu yönleri bunlar yani. bi saçını kestiriyosun, bi giyiniyosun farklı. hani yaşlandın diyelim yüzünde çizgiler var ama gidip bi saçını boyatıyosun, ne bileyim bi rimel sürüyorsun veya bi yürüyüşe çıkıyorum. bir müzik dinliyorum. beni bunlar hep mutlu ediyö bi kadın olarak. erkekler bence bunun farkında değil çoğu. evet değiller bence. bizim yani kadınlar genelde kendilerini mutlu etmesini biliyo. erkekler nası diyim, farklı mutluluklar peşinde onlar ya biz çok farklıyız. (56 yaşında, evli, anne)

Kadının biyolojik yapısının, doğurganlık özelliğinin de bir kazanç olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Anne olmanın bir kadının hayatını zenginleştirdiğini, anneliğin kadını güçlendirdiğine ve kendini geliştirmesini sağladığına dair fikirler kadınlığın annelik rolü üzerinden sağladığı kazançlara işaret etmektedir.

Semra: Aslında kadın olmak çok güzel bi şey. Anne olabiliyosun, anne olmak çok güzel bi şey hani bu allahın bi lütfü bize, ayrıcalığımız belki (53 yaşında, boşanmış, anne)

Ancak annelik sadece kazanç sağlamaz, birtakım kayıplara da yol açar. Annelik, kadını kendi cinselliğinden ve kadınsılığından uzaklaştırabilir, kadına ağır bir sorumluluk yükleyebilir, ya da çocuklarını düşündüğü için yapmak istediği bazı şeylerden vazgeçmene sebep olabilir.

İnci: ee öncelikler değişiyor. Kendinize ayırcağınız zaman, imkân, maddi manevi hepsi daha çok sizin önünüze geçmiş olan çocuğa geçiyor. O

anlamda biz hep, kadınlık da seks dersin, evde çocuk var, istediğin yerde istediğin zaman, çocuk yokken istersen masada yap ister yerde yap ya da mutfakta. Şimdi çocuk varken oluyor mu böyle bir şey? Demek ki bir şeyler değişiyor. Bu bir hakikat. Ondan da fedakârlık ediyorsun. Çocuk uyucak çocuk evde olmayacak, çocuğun olmayacağı veya anlamayacağı bir zamana denk düşürceksin. Hem de sen de o zamanda isticeksin filan. Yani oralar hep böyle bir şey, oralarda o kadınlığın arkada kalmaya başlıyor. Çünkü anneliğin ona dikkat etmeye başlıyorsun. (67 yaşında, boşanmış, anne)

3.2.3.2. Zorunluluklar

Kadın olmakla ilgili anlamlandırmalar, bireyde zaman zaman zorunluluk olarak karşılık bulabilir. Bir kadın, kendi bedenini korumakla ilgili sorumluluğun kendisinde ve yalnızca kendisinde olduğunu kolaylıkla düşünebilir. Bunun temelinde Sınırlandırma (Ekosistem) sürecinde bahsedilen erkeklerin için avcı olmanın norm olması ve erkeklerin taciz etmeye dair potansiyelleri yatar.

Beyza: Bizler şanslıydık yani çocuklarımız sokakta büyüdü. Şimdi bırakır mısın çocuğunu öyle sokaklara? Kendini koruması kollaması lazım. Ben hep şey derdim "Hani amcanın oğlu da gelse, ilkokula başladığında, çünkü bizim sitenin okuluna gidiyordu onlar yani güvenli bir siteydi, amcanın oğlu da gelse beni veya babanı görmezsen kesinlikle gitmeyeceksin." veya "Biri sana dokunuyor, avazın çıktığı kadar bağır" veya "Pazara gidiyoruz, kayboldun bak beni bu köşede bekle.". Ben hep onlara öğretmişimdir. (56 yaşında, evli, anne)

Melike: İstanbul koşullarında u kız çocuğu büyütmeyen çünkü şu ikilemi çok yaşadım ben hem özgürlüklerini kısıtlamıyım hem de bi takım tehlikelerden korumak bu çok hassas bi nokta (59 yaşında, boşanmış, anne)

Kadın, ailesini alttan alması gerektiğini, eşini memnun etmesi gerektiğini, çocuklarını rahat ettirmesi gerektiğini düşünebilir. Bunlar elbette, evlat, eş ve anne rollerinin gerekleriyle iç içe geçmiştir.

İrem: Bir kere toplumun bence bel kemiği kadın ve ailenin de bel kemiği kadın. Bence tutkal demek. Her şeyi yapıştıran bir arada tutan bence kadın. Onun için tutkal. Onun dışında işte ne biliyim üretken, var eden, üreten işte aileyi genişleten hani çocuklara bakan yani başka da kariyer dışında ev dışında ek sorumlulukları olan bir varlık. (42 yaşında, evli, kız)

Saliha: (kadın) yapıcı. Ne bileyim, hani yetiştirici, yapıcı. Ee erkeğin getirdiğini tutmak, savurmak değil. Hani bir iyi yerlerde kullanmak veya biriktirip bir şeyler edinmek. Çocuklarını mükemmel yetiştirmek. Yani, evin hanımı olmak işte vazifelerini yapmak benim için. (76 yaşında, dul, anneanne)

Ancak kadınların deneyimleri, bu zorunlulukların erkek çocuklar, kocalar ve babalar için o kadar gerekli olmadığına işaret etmekte bu zorunlulukların kadınlar için geçerli olduğunu göstermektedir. Öyle ki aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere, bu zorunlulukların yükünü reddetmek için kadınsılık da reddedilebilir.

Sena: ...ben kendimi hiç kadınsı görmüyorum. Ben kendimi açıkçası çok kadın gibi de hissedemiyorum zaten. Ee... yani kadınsı olarak anlattığım şeylerin hiçbirini bi kere ben yapmıyorum. Ben sanki hep kendimi ee şöyle düşündüm. Ya çocukluğumdan beri etrafımda bazı kadınlar var. İşte annem var, teyzem var, ablam var, gördüğüm başka kadınlar var ve hepsi hep bana şu izlenimi verdi. Kadın olmak böyle böyle bazı eziyetler ve acılar içeriyo, ee, bizim gibi bi kadın olma. ama onlar gibi kadın olmamanın bedeli de bu kadınsılıklarını kaybetmek oluyo. Dolayısıyla bunların hepsini kaybettiğimi hissediyorum yani. Hiçbirini geliştiremediğimi, daha güçlü, kendi ayakları üzerinde duran bir birey olmanın beni kadınsı yanlarımdan uzaklaştırdığını, daha erkek gibi bir hale getirdiğini düşünüyorum. (29 yaşında, bekar, kız)

Kocalar eşlerini hoş tutsalar iyi olur ama kadınlar eşlerini pohpohlamak, onları dünyanın geri kalanından ayrı tutmak ve onlara özel muamele yapmak zorundadır. Bu durum, Sınırlandırma (Ekosistem) sürecindeki toplumsal cinsiyet normları ile paralel biçimde erkeklerin irade sahibi, yargıç olmaları anlayışı ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

Fatma: ... mesela o konu hakkında dibine kadar benim şeyim var. Ama ben diyorum ki "Kocacım, hayatım. Bu kahverengiyle sarı rengi karıştırırsak ne renk olur ben bilmiyorum hayatım ya." o bana başlıyo anlatmaya. Aslında biliyorum. Kendini önemli hissetsin, benden biraz yüksekte hissetsin. Tamam mı? eziklik duymasın diye, onun o kadar farklı bi etkisi var ki. O daha bi farklı oluyo eşler arasında. Bu çok önemli bi nokta. Bak bunu kenara yaz. (56 yaşında, evli, anne)

3.2.3.3. Yaşam olayları ve travmalar

Yaşam olayları ve travmalar insanın kendilik algısına dair süreçlerini en çok etkileyen faktörlerden biridir. Bu kategori ise kişinin kadın olarak kendi konumunu anlamlandırmasında etkisi olan yaşam olayları ve travmaları içermektedir. Yaşam olayları ve travmalar çok geniş bir çerçevede ele alınabilir, örneğin, ilk adet olma deneyiminden, zor bir gebelik ya da doğuma kadar farklı deneyimler, ailedeki doğum sırası (büyük, ortanca ya da küçük kardeş olmak), boşanma, aileden birinin ölümü gibi çeşitli dinamikler kişinin kendi konumunu anlamlandırmasında önemli rol oynayan faktörlerdir zira toplumsal olarak ortaklaşan kadınlık deneyimleri, çeşitli yaşam olaylarına yansımaları bakımından farklılaşabilir.

Aylin: (ilk adet olduğumda) çok korktum. Gece lavaboya kalktım ve çamaşırimda leke gördüm ve çok korktum hamileyim zannettim. Annemi çağırdım ve anne ben hamileyim dedim. Ne diyorsun sen dedi? İlk okul beşi bitirmişim. Anne çamaşırimda böyle böyle bir şey var dedim. Annem bana tokat attı ve kapıyı kapattı lavabonun kapısını. Şimdi babamı çağıracak ve beni öldürecekler dedim. Bi tane bez getirdi kapıyı açıp al bunu kullan dedi. Ben ağlamaya devam ediyorum bunu ne yapcam, bu ney? Yani çok büyük bir travmaydı benim için. (39 yaşında, evli, anne)

Bu örneklem içinde, özellikle göç, boşanma, aile üyelerinden birini kaybetme, savaş, cinsel taciz ve cinsel saldırı gibi çok çeşitli deneyimlerin kadınların kadınlıklarını anlamlandırmasında etkili olduğu görülmüştür. Ancak kişilerin deneyimleri tek tek kategorilendirilemeyecek kadar çeşitlidir bu sebeple, kadınlık konumunu anlamlandırmada etkin rol oynayabilecek yaşam olayları ve travmalar

olarak bir şemsiye altında toplanmıştır. Anlamlandırma sürecindeki diğer kategori ve alt kategoriler de yaşam olayları ve travmalarla sürekli olarak etkileşim halindedir. Burada bahsedilen üç kategorinin eş zamanlı etkileşimi ile kişi özgün deneyimlerine dayanarak hayattaki yerini anlamlandırmaktadır. Kadının sosyal olarak konumlanışı, kadınlar arası hiyerarşideki yeri ve içinde bulunduğu biricik koşullardan oluşun özgün deneyimlerin bir araya gelmesi sonucu kadın, Ekosistem içindeki varlığını bir perspektife oturtmakta böylece kadın olarak inşa ettiği kimlik için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Saliha: (annem) çok zor büyütmüş. Tabii ki o zamanlar bir de ben doğduğumda ikinci alman savaşından hani çıkmış. Fakirlik varmış, yokluk varmış. Hani duyarsın Çanakkale harbinde askerler ee kızılık hoşafınlan mesela çarpışmış. Sabah çay değil de onu içirirlermiş. Ee biz o şeylerde işte dünyaya gelmişim ben ikinci alman harbinde. Ne kadar yokluk, insanlar otlar yemişler işte neler kaynatmışlar. Annem işte bizi öyle bakmış, büyütmüş. Ee sonra ben tabii ki evlenince daha varlıklı daha şey yere gelince daha mutlu oldum. Daha hani her şeyi orda gördüm. Onun için yani evlendiğim yeri ben iyi bulurum. (76 yaşında, dul, anneanne)

Bu modelin üçüncü ve son süreci olan Pazarlık süreci aşağıda detaylı biçimde aktarılmıştır.

3.3. Pazarlık

Bu süreç, diğer süreçler gibi öznel bir süreçtir ancak bu süreç içinde birebir kadın kimliğinin inşası sürdürülmekte; bu süreç toplumsal cinsiyet icrası ile gerçekleştirilen deneyimleri içermektedir. Pazarlık süreci, farkında olunan Ekosistemin içinde kendi varlığını anlamlandıran kadının bu anlamı nasıl performe ettiği, bu anlamlandırma sürecinden ne çıkardığı, neleri eyleme koyduğu şeklinde değerlendirilebilir. Pazarlık sürecinin, anlamlandırma süreci ile iç içeliği dolayısıyla farkını net olarak çizmek gerekir. Bu kategori, Anlamlandırma sürecinden farklı olarak kimliğe dair süreçlerin icra edilmesini ve bir anlamda somut olarak hayata geçirilmesini anlatmaktadır.

Bu süreçte kadın belli başlı boyutlarda, Ekosistemle pazarlık içindedir; arzunun öznesi ve kendi bedeninin sahibi olma konusunda, iş bölümü normları, doğurganlığın yükü, kadınsılığa dair çelişik fikirler ile kayıplar ve kazançlar hakkında süregiden bir pazarlıktır. Bu pazarlığın sonucunda ulaşılan noktada kimlik iki biçimde, dönüştürücü ya da sürdürücü biçimde inşa edilmektedir. Buradaki kimlik inşası biçimi, yeniden Ekosistemi etkileyerek Ekosistem içindeki sınırları an be an yeniden çizer. Sürdürücü inşa, mevcut Ekosistemin sınırlarını kabul eden ve güçlendiren bir inşa iken dönüştürücü inşa mevcut Ekosistemi sorgulayıp değiştirebilir; Ekosistemin sınırlarını yeniden çizebilir Pazarlık süreci içerdiği inşa boyutları ve inşa biçimlerini gösteren kategoriler ile birlikte Tablo 3.3'te belirtilmiştir.

Tablo 3.3: Pazarlık eksenindeki kategoriler ve alt kategoriler

Pazarlık		
İnşa Boyutları	İnşa Biçimleri	
	Dönüştürücü inşa	Sürdürücü inşa
Arzunun öznesi	Cinselliğin sahiplenilmesi	Cinselliğin araçsallaştırılması
Kendi bedeninin sahibi	Bedenin özgürlüğü	Bedenin saklanması
İş bölümü normları	İş bölümünde eşitlik arayışı	İş bölümünde cinsiyetlendirme
Doğurganlığın yükü	Analığın tercihleştirilmesi	Analığın içselleştirilmesi
Çelişik kadınsılık	Kadınsının içselleştirilmesi	Kadınsının dışlanması
Kayıplar ve kazançlar	Kayıpların tanzimine odaklanma	Kayıplardan sağlanan kazançlara odaklanma

Pazarlık süreci bir noktada yapılan tercihi yansıtmaktadır. Esasında bu tercih her zaman özgür irade sonucu olmak zorunda değildir, bazen kişinin başka şansı olmadığı için yapılan tercihlerden de bahsedilebilir ancak nihayetinde yapılan kadınlık icrası Ekosistemin çizdiği sınırların sürdürülmesini ya da dönüştürülmesine hizmet eder.

Dönüştürücü kimlik inşası kadın kimliğini Kağıtçıbaşı'nın (1996) ifadesine benzer biçimde daha özerk bir kurgu olarak ele alırken sürdürücü inşa daha ilişkisel bir kimlik kurgusuna yakındır. Dönüştürücü kimlik inşasında arzu ön plandadır ve kadınsılıktan çekinilmez. Dolayısıyla dönüştürücü kimlik inşasının kadınsıyı

olumsuz yaftalarla tanımlayan Ekosisteme gedikler açan dönüştürücü gücü de buradan gelir. Sürdürücü inşa biçimi, Ekosistemde hali hazırda tanımlanmış kadın kimliğini sürdürerek kadını konumlandırır; Ekosistemin sınırları içindeki kadın kimliği ise özerk bir benlikten ziyade başkalarının düşüncesi ile şekillenen ilişkiler yumağı üzerine kurulu bir kimliktir ve başkalarının düşüncesi üzerinden kendini tanımlar.

Bu iki inşa biçiminde de kimlik inşası aşağıda belirtilen belli boyutlar üzerinden gerçekleştirilir. Her inşa biçiminde bu boyutlar farklı biçimde görülür. Burada dikkat edilmesi gereken husus, inşa biçimlerinde farklılaşan inşa boyutlarının katılımcılar için kategorik tercihler olmadığıdır. Kişi bu boyutlar içinde kendine bir spektrumda yer bulabilmektedir. Örneğin, kişi bir boyutta dönüştürücü inşaya daha yakinken başka bir boyutta sürdürücü inşa sınırları içinde kalabilmektedir.

3.3.1. Arzunun öznesi: Cinselliğin sahiplenilmesi veya araçsallaştırılması

Bu süreçte arzunun asıl öznesinin kim olduğuna dair bir pazarlık yürütülür. Kadın cinselliğini sahiplenebilir veya araçsallaştırabilir. Kadının erkeğin arzusunu ve mutluluğunu hedef alarak cinselliğine yaklaşması cinselliğin araçsallaştırılması demektir. Ancak kendi cinselliğine sahip çıkıp kendi mutluluğu için icra etmesi kadın açısından cinselliğin sahiplenilmesi anlamına gelmektedir. Ekosistem içinde tanımlanan kadın cinselliğini saklayan, sadece kocasının hizmetine sunan ve kendi arzusunu yaşadığında, kadınsı yönlerini vurguladığında en hafifinden ayıplanan bir eksende var olmaktadır. Dolayısıyla, cinselliğini sahiplenen, kendi arzusu ve partneri ile paylaşımı doğrultusunda yaşayan kadın, dönüştürücü bir kimlik inşa etmektedir.

Semra: ...İkisi de ergenliğe geçiyor. Erkek ergenlikten sonra cinsel hayatında istediği kişiyle istediği şekilde birlikte oluyor, ihtiyaçlarını gideriyor ama kız işte bekareti bozulmasın ee evlenemez evde kalır gibi düşüncelerle cinsel hayatını bastırıyor taa ki evlenene kadar işte bunu yaparsa toplum yadırgıyor falan. Bunun çok büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum ve bunu geçen gün komşularıyla da konuştuğumda bikaç tanesi kabul etti ama diğerleri karşı çıktı. (53 yaşında, boşanmış, anne)

3.3.2. Kendi bedeninin sahibi: Bedenin özgürleşmesi veya saklanması

Bu kategori, arzunun öznesine dair pazarlıkla paralel ilerlemektedir. Bu kategori dahilinde bedenün özgür bırakılması veya saklanacak bir sermaye olarak görülmesi ekseninde bir değerlendirme gerçekleştirilir. Arzunun öznesi olmakla ilgili kategoriden farkı, doğrudan cinselliği içermeyen ancak bedeni ilgilendiren konuların bu kategoriye girmesidir. Ekosistemde görülen cinsiyetlendirilmiş bedenler kategorisi ile yakından ilintili bir pazarlık sürecidir. Örneğin, makyaj yapmak, saçını boyamak, giyim kuşam, kamusal alanda fiziken bulunmak gibi eylemler bu kategoriye girer. Bedenin özgürleştirilmesi, bedenle ilgili kararlar cinselliğin ağırlığından kurtulması ile karakterizeyken bedenün saklanması ise bedenün birincil olarak cinsellikle ilişkili görülmesi sebebiyle cinselliği çağrıştıracak eylemlerden sakınılması ile karakterizedir. Dönüştürücü kimlik inşası ile dışı bedenün her an cinsel bir nesne olmadığı ve kendi başına var olduğu bir düzlem kurulabilir. Buna bağlı olarak kadın kendi bedeniyle ilgili her türlü kararını (örn., giyim, spor, sokağa çıkma, vb.) kendi tasarrufu ile verir ve bedenini cinsellik için bir araca dönüştürmek amacıyla kullandığını düşünmez.

Meyra: ...bi dönem saçlarım sapsarıydı çok üzün bi süre her renge boyadım hiçbi zaman hiçbirine bişi demedi (annesinden bahsediyor) ki hiç hoşlanmaz bu tarz şeylerden. ee belki de ben hala baktığımda doğru. Çünkü o anlamda söz sahibi de görmüyodu kendini ya da söylemiyodu ama yani o şekliyle işte. Babamınsa o şeyi beni rahatsız etmişti ordaki bi de kıyafet şey değil bu kıyafet çirkin değil sen kadınsın ve bunu giyemezsin bu uygun değil. Yani kadın olduğum için o uygun değil o mesela rahatsız etmişti hala hatırladığım bir şeydir (33 yaşında, evli, kız)

Melike: Ha tabii ki ona (toplumdaki kurallara) uygun davranmak zorunda olduğunuz için öyle davrandığınız zamanlar yok mu var illa ki. Ama biçoğuna çok da uymam. Kendi yaşamımda da uymam. Eğer örnek ben gece 2'de de işte Maltepe'de gidip bi yerde arkadaşlarımla oturup içip, çıkıp yürüyerek de evime gelirim. Hani yaşamımda tümüyle de o toplumdaki algıya uygun, beklentiye uygun yaşamam. (59 yaşında, boşanmış, anne)

Sürdürücü kimlik inşası, dışı bedenün saklanacak ve bağlama göre kullanılacak adeta bir araç olarak değerlendirildiği Ekosistemi güçlendirir zira bu kimlik inşası

bedeni cinselliğinden arınmış biçimde değerlendirmez, bedeninin dahil olduğu her eylemi (örn., giyim, spor, sokağa çıkma, vb.) kadınlıkla ve kadınsılığın gösterilmesiyle ilişkilendirilir, dolayısıyla tacize ve tehlikeye açık olabilir, korunmaya muhtaç olabilir.

Saliha: ...akşamları, gece hiç gitmem bir yere hiç gitmem. Çünkü biraz korkağım ben. Öyle gece sokağa çıkamam alışmadım. Hep evde oturduk biz eşimle. Hani o gündüz işte, ben evde, öyle. Şimdi kendi kendime çıkamam sokağa. Akşamları evdeyim ama gündüz gezerim. (76 yaşında, dul, anneanne)

3.3.3. İş bölümü normları: İş bölümünde eşitlik anlayışı veya iş bölümünün cinsiyetlendirilmesi

İş bölümü normlarına dair bu pazarlık süreci hem kamusal hem özel alandaki iş bölümünün cinsiyetler arası eşit biçimde paylaşılmasına dair istekleri içerir. Kimlik inşası sürecindeki kadın, kendi konumunun iş bölümünün cinsiyetlendirilmiş yapısı içindeki yerini kavramıştır. Bununla ilgili eşitsizlik algısı olduğu takdirde bir eşitlik arayışı içine girebilir. Bu arayış her zaman başarıyla sonuçlanmayabilir ancak buna yönelik bir tercih belirtmekle bile Ekosistem içindeki cinsiyetlendirilmiş iş bölümünün sınırlarına penetre etmektedir.

Fatma: ...hani ""erkeğim ben, böyle yaparım" vardı ama o yıkılmış gibi görünüyo benim jenerasyonumda öyleydi. şimdi benim çocuklarıma (oğullarından bahsediyor) ben asla öyle bişi demedim asla. yani onları eğitirken de yarın evlendiğiniz zaman, yuva kurduğunuz zaman, eşim yapar ben yapmam diye bişi yok her şeyi birlikte yapın dedim. (56 yaşında, evli, anne)

Özellikle aile içindeki iş bölümünün dağılımına yönelik bu süreçte sadece fiziksel işlerin cinsiyetler arası dağılımı tartışmaya açılmaz aynı zamanda duygusal iş yükü de tartışmaya açılır. Özellikle genç nesillerde bakım emeğinin sorgulanması yönünde tezahür eden duygusal iş yüküne dair değerlendirmeler aile içinde cinsiyetlendirilmiş iş bölümüne dair çatışmalara sebep olmaktadır. Burada doğrudan eylem olarak aile içinde eşit iş bölümü talebi icra edilebilir.

Feriha: Evet doğru farkına vardığım zaman durduruyorum. Farkına varmadan mesela kocamla yemek hazırlıyoruz, ben yemek yapmışım, tabakları da oraya koymuşum. Gidip yemeğini kendisi alması gerekiyo mantıksal olarak. Ama fark etmeden onun tabağını alıp yemek koymaya götürdüğümü fark ediyorum ve diyorum ki hayır bunu yapmıcağın sen annen değilsin yemeğini kendisi alıcak diyorum. Tabağı boş geri koyuyorum yani kendimi frenlemeye çalışıyorum. (30 yaşında, evli, kız)

Dönüştürücü kimlik inşası ile anneliğe özgü sayılan duygusal emek ve çocuğa rol model olmaya dair görevler artık babalardan da eşit derecede beklenir hale gelmekte; dönüştürücü inşa ile kadın kimliği kendini duygusal emeğin ve domestik görevlerin uygulayıcısı biçiminde tanımlamaktan giderek uzaklaşır. Sürdürücü inşa ise duygusal emeğin ve domestik görevlerin en iyi kadın tarafından karşılanabileceği varsayımı ile yola çıkar; annenin yerinin babadan ayrı olduğunu düşünür ve bu düşünceyi destekleyecek biçimde eylemleri icra eder.

Meyra: eşimi de evet seviyodum ama onunla çocuk sahibi olmak istememin en önemli nedeni onun iyi bi baba olacağını düşünmemdi yani benim sevgim (çocuk için) bence yeterli değil. (33 yaşında, evli, kız)

Meryem: Kadın olmak mı yavrum? Annelik demek. Annelik de çok fedakârlık etmek. Evladı yetiştirirken babadan çok anne fedakarlık etmesi lazım. (...) Hah en güzeli budur anneliğin işte. Babanın edeceği fedakarlık kazanıp getirmektir. Tamam babanın da vardır amma anne ayrıdır. Annenin sütünü emzirdikten sonra şu kalbindeki o sızı o sevgi ayrıdır. Her anne öyle olmasını isterim ben. (81 yaşında, dul, anneanne)

3.3.4. Doğurganlığın yükü: Anneliğin tercihleştirilmesi veya içselleştirilmesi

Doğurganlık, kadın için zorunlu görünen ya da tercih meselesi olan bir kavram olabilir. Anneliğin içten geldiğini düşünmek anneliği içselleştirmek anlamına gelmektedir ve anneliği bir bakıma kadın için zorunlu kılmaktadır. Anneliğin tercihleştirilmesi ise anne olmak istememenin kişinin kendisi veya başka kadınlar için mümkün ve doğal olabileceğine dair düşüncelere ihtimal tanımakla ilişkilidir. Bu

boyuttaki dönüştürücü inşa ile anneliğin tercihleştirilmesi, kadınlık ve anneliğin simbiyotik ilişkisini kırarak bir icradır. Kadın kimliğini anneliğin dışında bir kurgu ile kurgulamayı mümkün kılacak sisteme doğru bir adım sayılabilir. Bu bağlamda Ekosistem eksenindeki mitleştirilmiş temsiller, aile içi iş bölümü ve kadınlara dair toplumsal cinsiyet normlarının yeniden tanımlanması ihtimal dahilindedir.

Feriha: Kesinlikle saygı duyuyorum. Beni bana bıraksalar ben de anne olmam. Ama toplum baskısı beni bunu düşünmeye zorluyo dolayısıyla iyi yönlerini ele almaya çalışıyorum. İşte iyi yönlerini ele almaya çalışıyorum. Bunu doğurmak zorundayım bari yani bana şu getirisi olur anlamında hani kendimi görmüş olurum, test etmiş olurum diye kendimi birazcık pohpohluyorum o konuda. Bana kalsa ben de çocuk sahibi olmam çünkü büyük sorumluluk, çok büyük sorumluluk. Bu benim için ikilem ya gerçekten. (30 yaşında, evli, kız)

3.3.5. Çelişik kadınsılık: Kadınsı olanın içselleştirilmesi veya dışlanması

“Kadınsı” olan katılımcılar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Kimi kadınsılığı bakımlılık, sarışınlık, makyaj yapmak, cilvelilik ekseninde tanımlarken kimi de koruyan kollayan, anaç, fedakâr ve kapsayıcı anne modeli üzerinden tanımlamıştır.

Naz: himm kadınsı olan şeyler.. kadınsı ne demek u yani ben bi tık göğüs dekoltesi yaparsam kendimi daha dişi hissedirim, elimde ne bilim pembe değil de kırmızı oje varsa makyajım ona göre yapıldıysa kendimi daha im bakımla belki ben bunu eşleştiriyorum daha bakımlıysam elim saçım başım fönlüyse kendimi daha kadınsı hissedirim (30 yaşında, bekar, kız)

Filiz: (kadınsılık) çocuğuna evine beyine bağlı olmak bence bunu ifade ediyö (79 yaşında, dul, anneanne)

Katılımcıların kadınsı olanı nasıl tanımladığından bağımsız olarak kendilerini kadınsı olarak tanımlamakta zorluk çektikleri ve kadınsı olan her ne ise kendilerini o bağlamda kadınsı olarak tanımlayamadıkları görülmüştür. Hatta görüşmeleri yaparken katılımcıların çoğunun yüzündeki ifade başaramadıkları bir statüden bahsettikleri

izlenimi vermiştir. Kadınsılık, kadına dair birden çok özelliği içerebilir; kimine göre feminen özellikler kimine göre anaç özellikler kadınsıdır ancak neredeyse bütün katılımcıların kendilerini pek kadınsı bulmadıklarını söylemeleri oldukça etkileyicidir. Kadınsılık her ne ise ulaşılması pek güç, katılımcıların yanına yanaşmadığı seviyede bir statüdür. Hatta katılımcılardan sadece sosyoekonomik seviyesi en yüksek olan iki katılımcının kendi kadınsılığını kabul etmesi dikkati çekmelidir.

Feriha: Kendimi hiç kadınsı olarak tanımlamadığım için açıkçası benim olmadığım bişidir diye söyleyebilirim. (30 yaşında, evli, kız)

İrem: Ben kendimi kadınsı buluyorum. Feminen buluyorum kendimi. (42 yaşında, evli, kız)

3.3.6. Kayıplar ve kazançlar: Kayıpların tanzimine veya kayıplardan sağlanan kazançlara odaklanma

Bu boyutta kadının kadın olmaktan dolayı yaşanan kayıplarla ilgili tutumlar kimlik inşasının biçimini belirlemektedir. Bir başka deyişle eğer kadın, Ekosistem içinde tanımlanan kadın konumunu kendisi için eşitsiz veya adaletsiz olarak anlamlandırmışsa, kimlik inşası sürecinde deneyimlediği eşitsizliği gidermek amacıyla kadınlık icrasını gerçekleştirebilir veya bu eşitsizliği gidermeye çalışmak yerine kadın olmaktan kaynaklı kayıplarının getirilerine, bir anlamıyla kayıplarının ikincil faydalarına odaklanarak kimliğini kurgulayabilir.

İnci: kadınların da şimdi bugün artık değişti. Kadınlar da artık sadece seks yapmak için yatıyor. O döneme de geldi. Eskiden sevdiğin için yapardın. Şimdi ihtiyaç olarak yapıyorsun. Eskiden erkek yapardı bunu. Bugün bakıyorum gençlere, gençler de yapıyorlar. İyi mi? bence iyi çünkü en azından hem tecrübeye sahip oluyor hem bilgiye sahip oluyor hem kendini tanıyor. O açıdan (67 yaşında, boşanmış, anne)

Dönüştürücü bir kimlik inşası ile kadınlar sıklıkla kendilerini erkeklerle kıyaslayarak aksiyon alır, sürdürücü kimlik inşasında ise kendilerini diğer kadınlarla kıyaslayarak durumlarını değerlendirirler. Dolayısıyla, kayıpların tanzimine

odaklanan ve erkeklerle eşit konumda olmak isteyen kadınlar ile diğer kadınlara kıyasla iyi durumda oluşuna şükrederek, yaşadığı zorlukların getirdiği ikincil faydalara odaklanan kadınların kimlik inşasının Ekosisteme etkileri farklı olacaktır.

Semra: ...ama çocuklarıma her zaman dediğim şey siz de bi anne-babadan doğmanız erkekler de bi anne-babadan doğma, eğitimse eğitim, işse iş, paraysa para hiçbi şeyiniz yok, eksiğiniz yok o yüzden kendinizi ezdirmeyin, dik durun, hakkınızı arayın. (53 yaşında, boşanmış, anne)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARIN TOPLUMSAL CİNSİYET LİTERATÜRÜ IŞIĞINDA İNCELENMESİ

4. TARTIŞMA

Yapılan analiz sonucunda, kadınlık inşasının sürecine dair bir model oluşturulmuştur. Bu model, hem nesiller arası kadınlık inşasını tek seferde açıklama imkanına sahiptir hem de kadın kimliği için önemli bir yeri olan anneliğin bu inşadaki yerini de açıklamaktadır. Bu bağlamda, yola çıkarken araştırmanın temel soruları olan kadın kimliği inşasının nesiller arası düzlemde nasıl kurulduğu ve anneliğin kadın kimliği ile ilişkisinin nasıl kurgulandığı sorularına cevap veren tatmin edici bir modele ulaşılmıştır. Bu model kadın kimliğine dair inşa sürecini açıklarken aynı zamanda kadının üst ve alt nesille de nasıl ilişkilendiğini açıklaması bağlamından büyük önem taşımaktadır.

Öncelikle modele genel çerçeveden bakıldığında, bu modelin hem şimdiyi hem de geçmiş ve geleceği birbirine bağlayan zamansal bir döngüyü ele aldığı görülmektedir. Ekosistem süreci, içine doğduğumuz kültürü bugüne kadar toplumsal cinsiyet bağlamında aileden alınan eğitimi ve sosyal çevreyi kapsarken, anlamlandırma süreci kişinin Ekosistemi kendine has biçimde anlamlandığı, kendini bu sistemin içinde konumlandırma sürecini açıklamaktadır. Pazarlık süreci ise ihtimallerin değerlendirildiği, anlamlandırma sürecindeki kişisel analiz sonucunda Ekosistemle kişisel olarak deneyimler bazında girilen pazarlığın sonucundaki eylemler ve düşüncelerle nihayetinde yine Ekosistemi ve Anlamlandırma sürecini etkileyeceği döngüsel süreci aktarmaktadır. Bir kadının Ekosistemi, annesinin Pazarlık sürecinin etkisiyle gün be gün değişebilmekte, buna bağlı olarak kendi Anlamlandırma süreci de farklılaşmakta ve aynı zamanda kendi Pazarlık sürecini de şekillendirmektedir. Pazarlık sürecindeki kimlik inşası ise sadece kimliği inşa etmekle kalmamakta aynı zamanda bir önceki neslin yarattığı Ekosistemi de hem kendisi ve gelecek nesiller için hem de üst nesiller için değiştirmektedir.

Elbette farklı sosyoekonomik sınıflardan, geçmişlerden, siyasi yönelim, yaş ve kültürlerden kadınların kadınlığa dair deneyimleri farklılaşacaktır ancak bu çalışma ile elde edilen model, farklı yaşantılara sahip kadınlarda dahi ortaklaşan ve kadın kimliğinin inşa edilmesi hususunda birçok kadın için önemi olan noktalarıdır. Dolayısıyla, elimizdeki çalışma kentli kadınların yaşadığı her deneyimi içermez ancak bu modelde bahsi geçen deneyimler neredeyse her kentli kadın için bir seviyede ortaktır denilebilir.

Modelde görüldüğü üzere kadınlık çocukluktan itibaren içinde bulunulan sosyalizasyon süreçleri ile deneyimlenmekte ve anlamlandırılmaktadır. Kadınlar, toplumun dengelerini gözlemlemekte, kadınların toplum içindeki yerini anlamakta ve bununla beraber kendilerinin de bir kadın olarak toplum içindeki yerini kavrayarak kendilerine bir kimlik alanı açmaya çalışmaktadırlar. Böylece kendi kadın kimliklerini kurgulayabilmektedirler. Bu modeli açıklarken tartışılması gereken üç önemli nokta vardır: Birincisi, kadınlığın dengeyle ilişkisi; ikincisi, kadınlığın doğurgan bedenle ilişkisi; üçüncüsü ise kadın kimliğinin inşasında kadınlar arası etkileşimin yeridir.

4.1. Kadınlık ve denge

Birçok kültürde, çocukluktan erkeklığe geçerken bir cesaret eylemi, yetişkinliğin kanıtı olacak tehlikeli bir test söz konusuysen çocukluktan kadınlığa geçişte böyle bir eylemin görülmediği dolayısıyla erkeklik başarılan; başarı sonucu ulaşılan bir statüysen kadınlığın atanan bir statü olduğu iddia edilmektedir (Gilmore, 1990). Bu görüşe göre erkeklik, eylemlerle kazanılmalı ve her daim korunmalıdır; bu başarıyı gerçekleştiremeyenler yetişkin olsalar da başkalarının gözünde gerçek erkek olma ayrıcalığına kavuşamayacaklardır. Bununla birlikte, erkeklik çok kolay kaybedilebilir, tek bir yanlış hareket sonucu kişi toplumun gözündeki saygın erkekliğini yitirebilir (Türkoğlu, 2014). Erkeklik sosyal olarak atandığı için başkalarının görüşüne bağlıdır dolayısıyla koşullu ve kırılımandır (Berdahl, Cooper, Glick, Livingston ve Williams, 2018). Kadınlık ise aksine, başarılan bir statü olarak değil, atanan bir statü olarak değerlendirilmektedir (West ve Zimmerman, 1987). Ancak yapılan çalışmada ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde bu durumun en azından bir kısmının doğru olmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada, genç kızlıktan kadınlığa geçişin, erkeklik gibi cesaret gerektiren bir eylemle gerçekleştirildiğine dair bir emareye rastlanmamakla beraber, kadınlığın da tıpkı erkeklik gibi başkalarının değerlendirmesine tabii olduğunu ve dolayısıyla kadınların da toplumun gözünde kadınlık değerini kaybetme potansiyeline işaret eden bulgulara rastlanmıştır; bir başka deyişle kadınlar doğuştan kadınlık statüsüne atansalar bile gerçek bir kadın olabilmeleri için hala kanıtlamaları gereken şeyler vardır. Kadınlığın kanıtlanması süreci de erkeklikten farklılaşır. Erkeklik, sürekli olarak daha iyi, daha güçlü, daha cesur olunması gereken bir yarışken (Türkoğlu, 2013) kadınlık sürekli olarak kadınsı özelliklerin dengede tutulmasını gerektiren bir oyun gibidir. Bir erkeğin, erkeksi özelliklerden birinde aşırıya kaçması onu daha az erkek yapmaz; örneğin, bir erkek şiddet göstermeye varacak derecede agresif olabilir ancak bu yine de onun erkekliğini zedelemeyiz (Türkoğlu, 2013) zira erkeklerin erkeklikte aşırıya kaçma lüksü vardır ancak kadınlar, kadınsı özelliklerini tam ayarında yaşamak durumundadırlar. Kadınlar adeta bir salıncak üzerinde salınır ne o tarafa ne bu tarafa çok gitmemesi gerekir. Erkeklik, düz bir çizgi ise kadınlık bir dairedir.

4.1.1. Makbul kadınlar

Özellikle Ekosistem ve anlamlandırma kategorilerinde görünür olan denge unsuru makbul kadın örneği üzerinden anlaşılabilir. Makbul kadın kavramı çeşitli biçimlerde kullanılmış bir kavramdır, kimi zaman devlet söyleminde kimi zaman ise kültürel söylem dahilinde idealize edilen, beklentilere uygun davranan kadınları işaret etmektedir (Kartal, 2008; Sever, 2005; Şenel, 2017). Bu çalışmadaki bulguların ortaya koyduğu şekilde makbul kadının konumu özellikle aile içi ilişkilerde kadının konumu sıklıkla arayış bulan, idare eden, organize eden, herkesi aynı anda makul derecede memnun etmesi gereken bir konumdur. Benzer biçimde sosyal etkileşimlerde kadın güleç sevecen olmalı ancak çok fazla da davetkar olmamalıdır. Kadınlığa dair mitlerde de kadınsı özellikleri içeren kategoriler ortaya konmuş ve kadınsı özelliklerin dengede olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Kadınlar anaç olmalıdır ancak fazla anaç olurlarsa “Kezban” olarak yaftalanırlar; güzellik kadın için önemli ve gerekli görülür ancak çok güzel ya da çok bakımlı olmak hor görülmektedir; kadınlar dişi ve baştan çıkarıcı olabilir ancak bunu asla kamusal alanda göstermemelidir. Kadın kendi

konumunu anlamlandırırken de bu dengeyi deneyimleme şansı olur. Ev işlerinde, aile için ilişkilerde, eşle ve diğer sosyal etkileşimler esnasında ne zaman aşırıya kaçtığını ne zaman kabullenildiğini davranışlarının ve düşüncelerinin ne zaman onaylandığını yaşayarak anlar ve anlamlandırır. Örneğin, kardeşler arası etkileşimde doğum sırası da önem kazanabilmektedir (Koçkar, 2019). Büyük kardeşin ağırlığının daha çok olması kültürel olarak desteklenen bir durumdur ama büyük kardeş kız olmasına rağmen erkek kardeşe iltimas geçiliyorsa burada kız çocuk erkeğin daha avantajlı bir konumda olduğunu net biçimde anlar.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki mevcut Ekosistem, içinde bulunduğumuz patriarkal düzen kadınlar için dört tarafından kapatılmış bir kale inşa etmiştir, kadın bu kalenin içinde durmalı hiçbir kapıya çok fazla yanaşmamalıdır. Kadınların konumları da bu kale içinde tanımlanmıştır, güzel, anaç, edepli ve kadınlığını kullanmayan; yani kadınsı olanların dengeli dağılımı.

Kadınlar kendilerini anlamlandırırken bu dengeyi koruyabilen ve koruyamayan kadınların arasında bir hiyerarşi olduğunu gözleyerek kadınlığa dair dengenin kurulduğu ve yaşatıldığı bir alan olarak kadınlar arası hiyerarşik yapılanmayı deneyimlerler. Bu hiyerarşiyi kadınlar zaman zaman kendileri yaşarlar, zaman zaman kendileri kurarlar. Kadınlar arası hiyerarşi patriarkal sistemi yaşatan ve yeniden üreten kategorilerden biridir (Bora, 2010) zira hegemonya, baskı altındakinin kendini baskı altına alan kuralları uygulamaya başladığında en iyi biçimde çalışır (Tardy, 2000). Belki de cadıların yakılmasına iyi aile kadınları Ekosistem içindeki ikincil faydalar bağlamında avantajlı konumlarını korumak için izin vermiştir. Bu hiyerarşi içinde avantajlı olanlar, bu hiyerarşiyi kendi elleriyle sürdürdüklerinde Ekosistemdeki yerlerini korumakta ve Ekosistemin sınırlandırmalarının devamını kendi kimliklerini ortaya koyarak gerçekleştirmektedirler.

Kadınlar arası hiyerarşinin kurulduğu alanlardan biri evdir. Ev, birçok insan için en güzel ve sıcak duyguları ifade eden mekân olsa da “içinde çalışan insanlar için bir liman değildir” (Oakley, 2002, s. 100). Zira ev işleri, temel halk sağlığı görevlerini de içeren oldukça ciddi ve sorumluluk gerektiren işlerdir ve kadınların ev işine dair deneyimleri bu işin en belirgin yanının fiziksel ve psikolojik zorluklar ile ağır

sorumluluk olduğunu ortaya koymaktadır (Oakley, 2002). Dolayısıyla zor ancak takdir görmeyen bir işle yüklenmiş olan kadınların bu konuda bir şekilde takdir bekleme ve yaptıkları işle kendilerini tanımlamaya dair bir eğilim içinde olmaları anlaşılabilir. Eğer bir kadının içinde rahatça kendi kurallarını koyacağı ve kararlarını alacağı tek mekân ev ise, ev kadın için kendi iktidarını kuracağı alan haline gelecektir. Burada da erkeklerce hor görülen ev işleri onun kendini ifade edebileceği, kişisel zevk ve tercihlerini, yeterliğini, becerisini sergileyebileceği bir alan haline gelir. Üstelik bu işler için erkeklerle yarışmak zorunda değildir. Bazı katılımcıların kendi evi olduğunda, kendi mutfağı olduğunda kendini kadın gibi hissetmeye başladığını söylemesi de bu durumla ilişkilidir. Aynı zamanda bazı katılımcılar da annelerinden kadın olmakla ilgili öğrendikleri şeyleri aktarırken ev düzeni, ev işleri, yemek yapma becerisi gibi domestik işlerden örnek vermişlerdir. Dolayısıyla, ev ve ev işleri kadının kendini anlamlandırmasında önemli bir rol oynar ve kendisi gibi ev işlerinden sorumlu olan kadınlarla kendini kıyaslayarak kadınlar arasındaki konumunu kavrama motivasyonu ile bir hiyerarşi kurulmasına katkıda bulunur. Ev işlerini en güzel ve en doğru yapan kadın, patriarkal Ekosistemi yaşatması ile makul kadın olarak görülür.

Kadınlar arası hiyerarşinin kurulduğu bir diğer alan kadınsı özelliklerdir; güzellik ve dişilik. Bu çalışmada da görüldüğü üzere, kadınların güzel olması çok önemli görülür ancak fazla güzel ve bakımıyla fazla ilgilenen kadınlar olumsuz olarak yaftalanır. Kadınlar kendilerinden kadınsı olmalarının beklendiğini bilirler ancak fazla kadınsının yine olumsuz yaftalarla sonuçlanacağını da farkındadırlar. Dolayısıyla makbul kadın, kadınsı özelliklerini de dengede tutmasını bilen kadındır. Kadınsı özelliklerin her birine sahip olabilir ancak bunları toplumun hassas terazisinin uygun gördüğü biçimde kullanmalıdır. Bu bağlamda bulgularda karşılaşılan çelişik kadınsılık kategorisi de bu denge prensibi ile açıklanabilir. Kadınların, kadınsılığı kendilerine pek yakıştıramamasının arkasında denge arayışı olması muhtemeldir. Zira, kadınsı özelliklerin toplum tarafından eleştirileceğine dair bilinç, kadınların bir savunma mekanizması geliştirmesine sebep olmuş olabilir.

Öte yandan, bu durum kadınsılığın toplumda ulaşılmaz biçimde tanımlanması ile de ilişkili olabilir. Kadınlar için gerek güzellik ve dişilik gibi özellikler (Wolf,

2008) gerekse iyi anne rolünden türetilen anaç karakteristikler (Sever, 2015), kadınlar için ulaşılması imkânsız bir mükemmellikte tanımlanmıştır. Dolayısıyla, kadınlar asla o kadar mükemmel olmadıklarını hissediyor olabilirler. Makbul kadın belki de hep bir şeyin özlemi, hasreti ve gerçek kadınlığa ulaşma çabasıyla karakterizedir

Makbul kadına dair tanımlamalar, kadınsı özelliklerin dengesinin korunması aynı zamanda kadının cinselliğe yaklaşımının temelini oluşturur. Bulgularda görüldüğü üzere kadının bedeni çok küçük yaşlardan itibaren cinselliği çağrıştırma potansiyeli üzerinden tanımlanır ve kadına cinselliğini hizada tutması için görevler yüklenir. Zira kadının cinselliği hem yargıç ve sevgili olan erkeklerce arzulanmalıdır hem de cinselliğin diğer ucu olan doğurganlığı yerine getirmelidir. Dolayısıyla kadının cinsel varlığı da bir denge içinde tutulmalıdır: bir ucu dışı bir ucu ana olan bir ikilik içinde tanımlanır. Kadının arzusu kimliğini kendinden menkul biçimde kurgularken, istediğini alan kendini düşünen bencil bir şehvetin doyurulması ile ilişkiliyken, kadının doğurgan tarafı bireysel değil ilişkiseldir; çocuğuyla ve çocuğunun refahıyla ilişkilidir. Dolayısıyla bu konuda da ikilemde kalan kadın cinselliği ve analığı arasında bir denge kurmalıdır.

4.1.2. Anneliğin dengeyle ilişkisi

Annelik de bu dengede durma işi içinde yer alır. Annelik bazen hiyerarşi kurmanın, bazen kadınlığının içten geldiğini göstermenin, bazen kişinin kadınlığının kusursuzluğunu göstermenin aracı olur. Annelik zorunluluğu kavramı (Russo, 1976) her kadının bir şekilde anne olacağı ve anne olmak isteyeceğine dair fikirleri temsil eder. Bu bağlamda araştırmacılar, annelik zorunluluğunu gerçekleştirilmeyen veya gerçekleştirilmeyen kadınların gerçek kadın olarak görülmeyeceğine dair varsayımlarını test etmişlerdir ve bulguların ortaya koyduğu durum annelik zorunluluğunu yerine getirmeyen kadınların eksik ve kadınlıkta düşük hiyerarşide (örn. güzel olmayan) görüldükleridir (Vandello, Bosson, Cohen, Burnaford ve Weaver, 2008). Bu da demek oluyor ki annelik zorunluluğu kadınların kıymetini artıran faktörlerden biridir ve hatta bir kadının anne olması onun diğer konularda da daha olumlu görülmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, kadınların anneliği

sahiplenmeleri toplum gözünde kıymetlerini artıracaktır ve kadınlar için anneliğin çok önemli olması kaçınılmazdır.

Bulgular, kadınların annelik konusunda kendilerini hiyerarşik olarak üstün bir konuma yerleştirdiklerini göstermiştir. Güzellik, ev işleri gibi kadınsı görülen özelliklerde kendilerini yerseler de annelik konusunda kendisini yeren katılımcı olmamıştır. İyi anne olmaya dair tasarımların ve annelik üzerinden kurgulanan hiyerarşinin stratejik bir önemi olabilir. Zira, patriarkal kapitalist toplumda sağlıklı bir bebek, bir potansiyeldir ve onu sağlıklı yetiştiren anneden çok daha kıymetli görülür (Rothman, 1989 akt. Holmes, 2006) dolayısıyla kadınlar annelik etmedeki başarısının çocuğun sağlığını mümkün kılacağı fikrini besleyerek toplumda en az çocuk kadar değerli görülmeyle sağlama çalışıyor olabilirler. Bununla birlikte, kadınlar arası hiyerarşinin annelik üzerinden de kurulabiliyor oluşu çocuğun yüksek iyiliği ve iyi anne kavramlarının toplumda oldukça ciddi yer etmiş olduğunu göstermektedir. Çalışmada yer alan katılımcıların her biri anneliğin çocuğun refahı ile ölçülmesi konusunda hemfikirdir; iyi anne çocuğunu en iyi biçimde yetiştirendir. Çocuğu için gerekli fedakarlığı yapmayan kadınlar olumsuz yaftalarla karşılaşır. Öte yandan çocuk sahibi olmak için kendinden vazgeçmeyen kadınların olumlu ya da olumsuz yargılanması bağlama göre değişmektedir. Eğer kadın, bencil olarak algılanan bir sebepten anneliği reddediyorsa annelik zorunluluğu prensibi bağlamında kötülenirken, çocuğa iyi bir hayat veremeyeceğini düşündüğü için anneliği reddediyorsa, yani çocuğun iyiliğini düşünüyorsa, yüceltilir. Bir annenin iyi anne olması sadece çocuklarının fiziksel sağlığını karşılamasına bağlı değildir, aynı zamanda psikolojik sağlığını da güçlendirmelidir (Sever, 2015). Dolayısıyla, bu çalışmada da bulguların üzere anne olan kadın aynı zamanda iyi bir rol model olmalı, sevecen, kabullenici, affedici ve kapsayıcı da olmalıdır. Ekosistem sürecinde ortaya çıkan anneliğin kadınların içinden geldiği miti ile kendi deneyimini kıyaslayan kadın, bu miti anlamlandırmaya çalışacaktır. Kendi deneyimi ile mevcut mitler ortaklaştığında mit onaylanmış olur ancak kendi deneyimi farklılaştığında mevcut mitleri sorgulayacaktır. Anlamlandırma sürecinden Pazarlık sürecine geçişte bu sorgulama rol oynar.

Anneliğin çocuklarını etkileyebilme bağlamındaki önemi kadınların benlik kavramlarında önemli etkileri olmuştur (Tunaboşlu İkiz, 2005) Benlik kavramı, otonomluk ve yeterlik anlamında kişi için merkezi kavramlardandır; otonomluk kişinin kendi eylemlerine karar verebilmesi, yeterlikse kişinin bir kararı verirken benliğinin yeterli olduğuna dair inancıdır (Gecas and Schwalbe 1983:81). Annelerin çocuklarına dair seçimlerinde, ebeveynlik tercihlerinde otonom ve yeterli olduğuna dair bir inanç vardır ancak böylesi bir otonomluk ve yeterlik sıklıkla üst-orta sınıf kadınlara ait bir lükstür (Collet, 2005). Uzmanların çocukların ihtiyacı olduğunu söylediği şeyler ve annelerin çocuklarına sunmak istedikleri imkanlar sıklıkla maddi kaynakların sağlayacağı zaman ve imkanlarla ilişkilidir (Collet, 2005). Ancak bulguların gösterdiği üzere, anneliğin içselleştirilmesi Ekosistem içinde oldukça yaygındır. Bu içselleştirme ile çocuğun ihtiyacını en iyi annenin karşılayacağı düşüncesi kadının kendini annelik arzusu ve annelik becerisi konusunda sürekli olarak baskı altında hissetmesine sebep olabilir. Dolayısıyla, anne olmak istemeyen kadınlarda bir sorun olduğu düşüncesi ve katılımcıların kendilerini bu konuda yoğun biçimde olumlamaları şaşırtıcı değildir.

Bununla birlikte anneliklerin çeşitliliği de göz önünde bulundurulmalıdır zira annelik deneyiminin ne kadar kişiye özel olduğunun atlanması ve anneliğin bir deneyimden ziyade bir kurum haline gelmesinin kadınları hizaya getiren bir hal alması kadınlar için baskılayıcı Ekosistemin sürekliliğini sağlamaktadır (Rich, 1976). Birçok kadın için kötü anne olmak kadar korkunç bir durum yoktur; bu hem literatürde hem de mevcut çalışmada bu durum ortaya konmuştur. Kötü annelik konusunda bütün toplum kadınlara karşı yargıç konumunda olabilmektedir. Kötü bir anne olmak kadını, kadınlık hiyerarşisinde en dibe gönderebilir. Bu sebeple yani anneliğin yüksek standartlarını karşılamaktan çekindiği için anne olmamayı tercih eden ve anne olmaktan kaçınan kadınlar bile mevcuttur (Badinter, 2010). Dolayısıyla, kadınların yaşayabileceği güçlendirici deneyimlerden biri olan ve istenilerek yaşandığında gerçekten de çok özel olan annelik, bu şekilde kadınlara yönelik bir baskı aracına dönüşmektedir (Rich, 1976).

Annelik bağlamında, babadan ziyade anneye rol düşmesi Ekosistem içinde kurulan düzenle sağlanır ancak anlamlandırma sürecinde kadın çocuğun birincil bakımvereni olarak kurgulanan yerini kendisi için anlamlandırmaya çalışacaktır. Annelik ve kadınlık ilişkisi de bu anlamlandırma sürecinde şekil değiştirebilir. Anneliğin getirdiği yükleri sorgulayabilir ve kadın olmakla annelik görevlerinin ilişkisini anlamlandırmaya çalışır. Bir çocuğa bakım vermek esasen birinin kadın olmaktan gelen özellikleriyle birebir ilişkili değildir (Mitchell ve Green, 2006) ancak kadının çocuğu ile olan ilişkisi, hamilelik ve sonrasında emzirme süreçleri ile farklı bir boyuta ulaşır; erkeklerin asla deneyimleyemeyeceği bir boyuta. Dolayısıyla annelik rolü ve annelik görevleri bu süreçte birbiri içine geçen bir simbiyotik bir hal alabilir; anneliğin tüm gerekleri kadınlara özgü özellikler bütünü gibi algılanabilir.

4.1.3. Bozulan denge ve kimlik inşası

Araştırma sonuçları kadınlığın zıtlıkları içinde barındıran bir kimlik olduğunu, kadınların her zaman tam ortada durmayı doğru dengeyi korumayı bilmesi gerektiğini göstermiştir. Erkekler için gücün bir sınırı yoktur, fiziksel, maddi ve psikolojik olarak ne kadar güçlü ise o kadar iyidir (Türkoğlu, 2013). Ancak kadının çok güçlü olması da çok zayıf olması da arzulanmaz; kadın kendini ezdirmemeli ve kendini korumalıdır ancak erkeğinin yanında çok bilmiş ve çok güçlü de olmamalıdır. Kırılgan erkeklik ilerlemeyle ve sürekli başarılı olma kaygısıyla tanımlanıyorsa, kadınlık dengeyle, salınımla tanımlanabilir. Kadınların kendilerine dair kimliklerini inşa edişleri de bu salınımin içinde hapsolmuştur.

Kadın, kimliğini bu dengeyi bozmayacak şekilde sürdürücü biçimde kurdukça annelik de kadın için o kadar merkezi kalmaya devam edecektir. Özellikle yaşlı nesillerde kadının bu dengeyi bozmamak için çaba sarf etmesi biraz da dönüştürücü bir kimlik kurma imkanının olmamasıyla açıklanabilir çünkü sosyal şartlar, geniş aile ile birlikte yaşama, kuvvetli kadınlık mitleri ve bu mitleri yıkabilecek örneklerin ulaşılabilir olmayışı kadınların rol modellerinin yalnızca anneleri ve yakın çevresindeki kadınlar olması sonucunu getiriyordu. Günümüzde ise yetişen genç nesiller beraber bu durum artık değişmektedir.

Son dönemde feminist araştırmacılar ve aktivistler annelik (motherhood) ve annelik etmek (mothering) arasındaki ayrıma dikkat çekmişlerdir, annelik bir kadınlık rolüdür ancak herkes annelik edebilir (Mitchell ve Green, 2006). Bunun gibi feminist görüşlerin daha ulaşılabilir olması, değişen ekonomik koşullar, babalık hakkına dair tartışmalar ve internet sayesinde birçok farklı yaşam biçimiyle tanışan kadınlar birçok alanda dengeyi bozma ve dönüştürücü bir kimlikle kendilerini inşa etme imkanına kavuşmaktadır. Bu bağlamda dengenin bozulmasından fayda gördükçe dönüştürücü bir kimlik inşası kadın için daha pragmatik hale gelmektedir. Ancak sürdürücü kimlik inşası ile kadın özellikle ikincil faydaları yüksek bir hayata uyum sağlarsa, kadının dönüştürücü kimlik inşası ile baş edemeyeceği krizleri mevcut Ekosistemin sınırlarını sürdüren bir kimlik inşası ile çözmesi kolaylaşır. Dolayısıyla Pazarlık sürecinde mevcut ilişkiselliği sürdürmektense daha bireysel arzusuna ve değerlendirmesine yönelik kararlar alma eğilimi gösteren dönüştürücü kimlik inşası ödüllendirilen kadınlar kadınlığını daha otonom, daha az ilişkiyel kurma eğilimi gösterebilir.

Çekirdek ailenin güçlenmesi, şehirleşmenin de artması ile birlikte kadınları ev işleri ve çocuk bakımı alanında yalnızlaştırmış ancak geniş ailenin baskılarını da ortadan kaldırarak kadınlara başka bir özgürlük alanı sağlamıştır (Rubin, 1984). Çalışmada da görüldüğü üzere, kadınların çekirdek aile ile ya da kendi başlarına geniş aile olmadan kendi başlarına yaşamaları da dönüştürücü bir kimlik inşasına katkıda bulunabilmektedir. Sürdürücü bir inşa özellikle kadınlara karar alma, irade vb. konularda değil ama kabullenilme ve sevilme gibi konularda ciddi anlamda fayda sağlar. Dolayısıyla sürdürücü inşaya yönelik toplumsal cinsiyet icraları özellikle geniş aile ile bağları kuvvetli kadınlar için oldukça faydalı olabilmektedir. Bir başka deyişle dönüştürücü inşanın kadınların avantajına olması için, geniş ailenin beklentileri ve kadının kendi beklentileri arasında kurulacak dengenin kadının gündelik yaşamına etki edecek büyüklükte olmaması gerekmektedir. Çalışmada da kadınlar kendilerini anneleri ile kıyaslarken annelerinin geniş aile ile olan bağlarından ve bu bağların annelerinin yaşamlarını zora soktuğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla, kadın kimliğinin üzerine kurulduğu dengenin şehirleşme ve çekirdek ailenin güçlenmesi gibi toplumsal dönüşümlerden de etkilendiği görülmektedir.

Bu denge içinde sürdürücü veya dönüştürücü bir inşadan bahsederken Kandiyoti'nin patriakal pazarlık kavramından da bahsetmek gerekir (1988). Bu kavram, sınıf ve etnisiteye göre değişiklikler gösterse de birçok toplumda görülür ve kadınların baskı altında nasıl bir strateji kurduğunu açıklar. Çeşitli patriarkal pazarlıklar kadınların cinsiyetlendirilmiş öznelliklerini şekillendirmede ve toplumsal cinsiyet ideolojisinde etkilidir. Aynı zamanda kadınların aktif ve pasif olarak kadın direnişini de etkileme potansiyeline sahiptir. Zamanın etkisinden muaf değildir, yeni mücadele alanları açar ve cinsiyetler arası pazarlıkların sürekli değişmesine yol açar (Kandiyoti, 1988). Bu çalışmada ortaya koyulan sonuçlar da Kandiyoti'nin toplumsal seviyede açıkladığı bu direniş ile paraleldir. Ancak unutulmamalıdır ki bu çalışmada ortaya konulan pazarlık süreci oldukça bireysel seviyede, kadının kendi Ekosistemi ile olan pazarlığına işaret etmektedir hem de bu pazarlık her zaman direnişi içermez. Sürdürücü inşa ile kadınlar mevcut Ekosistemi devam ettirmeyi de seçebilirler zira böylesi bir seçim kadın baskı altında olduğunda dahi kadın için pragmatik sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla, bu çalışmadaki pazarlık kadınların kimlik kuruluşlarına dair bir pazarlıktır ve kurulan kimliğe yer bulmak ve kabullenilmekle ilişkilidir.

4.2. Kadınlık ve doğurganlık

Toplumsal cinsiyet her ne kadar biyolojik cinsiyetten ayrılrsa ve toplumsal olarak inşa edilse de bu çalışmanın da gösterdiği üzere toplumsal cinsiyetin sınırları biyolojik cinsiyetin gereklilikleri ile örülmektedir. Birçok ebeveyn, çocukları doğmadan çocuğun cinsiyetini öğrenebilmektedir ve dolayısıyla çocuklar cinsiyetlendirme sürecine daha doğmadan girmektedir zira ebeveynler daha hamilelik süreci tamamlanmadan bir kız ya da erkek çocuk sahibi olmanın nasıl bir şey olduğunu düşünüp, hayal kurarlar ve çocuk büyütülürken cinsiyetlendirilmiş bir biçimde yetiştirilir (Gansen ve Martin, 2018). Dolayısıyla, kadınlar büyürken çok küçük yaşlardan itibaren toplumsal cinsiyet rollerine uygun biçimde yetiştirilir ve üstelik kadın genitalleri ile doğmaları sebebiyle annelik zorunluluğu prensibi ile çok küçük yaşlarda tanışır. Küçük bir kızken bile doğurganlığa dair beklentilerle yetiştirilir ve bir gün anne olacakları fikri ile hayatlarına yöne verilir. Öyle ki alacakları eğitim ve yapacakları mesleğin annelik göreviyle çatışmaması için aileler sıklıkla çocuklarını

yönlendirirler. Benzer biçimde ev içindeki iş bölümü, kız çocuklarının bir gün anne olup kendi evlerini yönetecekleri düşüncesi ile kız çocuğuna iş öğretmek düsturu ile gerçekleştirilir. Sosyoekonomik seviyesi daha yüksek bir aile ev işlerinin nasıl organize edileceğini öğretirken sosyoekonomik seviyesi daha düşük bir aile el ile bazı temizliğin nasıl yapılacağını öğretiyor olabilir ancak değişen formlar ve çeşitli varyasyonların hepsinin arkasında büyüyen kız çocuğunun bir gün anne olacağı fikri yatmaktadır.

4.2.1. Doğurgan beden

Annelik zorunluluğu ve kadının dünyaya doğurgan olduğu varsayılan bir bedenle gelmesi kadınların toplum içindeki konumunu belirleyen önemli faktörlerden bir tanesidir ancak aynı zamanda kadınların bedenlerine yönelik baskı ve kısıtlamaların da arkasında yatan bir sebeptir. Çalışma bulgularında doğurganlığın yükü olarak nitelenen kategori de budur. Kadınlar doğurgan bedenlerinin bedelini kadınlara yönelik sınırlara uyarak ödemek durumundadır. Bu sınırlara uymadıklarında, bedenlerini doğurganlığın adeta kutsallığına yönelik biçimde korumadıklarında toplumdan dışlanarak ve yaftalanarak cezalandırılırlar (Badinter, 2010; Russo, 1976; Sever, 2015) zira bu kadınlar doğurganlığın yükünü taşımayı reddederler. Çalışmada da bulgulandığı üzere anne olmak istemeyen kadınlar bencil olarak yaftalanır ve anneliğin sağlayacağı konforları nasıl ve ne için terk ettikleri anlamlandırılmaya çalışılır. Anneliğin artıları kadının hayatında o kadar merkeze yerleştirilmiştir ki annelik olmadan kadınlara kendilik kurma imkânı tanınmaz. Anne olmadan bir kadının bir yanının hep eksik olacağı düşünülür ve annelik zorunluluğu Ekosistem içinde dayatılır. Bu sebeple de çalışmada da çocuk sahibi olamayanlara acıma ile bakıldığına ve/veya kendisi çocuk sahibi olmadığı takdirde şefkatini verebileceği bir nesne arayacağına dair görüşlere ulaşılmıştır. Öte yandan doğurganlığın yükü kendisine ağır gelen bir kadın infertilite durumunda bu seçimin seçim olmaktan çıkmasından rahatlama duyabileceğine dair görüş bildiren katılımcılar da olmuştur zira kadın, doğurganlıkla ilgili zaman baskısının kalkmasından ve doğurmak elindeyken doğurmamış, bunu seçmemiş olmaktan yani annelik

zorunluluğunu reddetme eyleminin faili olmamaktan mutluluk duyabilir. Buradan da anlaşıldığı üzere doğurma potansiyeli kadının sırtına bir yük olarak indirilmiştir

Doğurmanın merkezinde şekillenen kadınlık algısı da bebeğin olduğu yerde, evde ve çekirdek aile içinde inşa edilir. Doğum kontrolü, 1960'lı yıllardan itibaren yavaş yavaş ulaşılabilir olmaya başlamış ve kadınların cinsellikleri üzerinde ciddi bir tasarruf sahibi olmalarını sağlamıştır (Badinter, 2010; Tardy, 2000). Böylece artık hamilelik riski olmadan cinselliğini yaşayabilen kadınların, seçim şansı ile özgürleşmesi söz konusu hale gelmiştir. Böylelikle kadınlığın tercihleştirilmesi ile gönüllü çocuksuzluk için bir alan açılmıştır. Ancak öte yandan, doğum kontrolünün kolay ulaşılabilir olması kadınları özgürleştirmekten ziyade kadınları birbirine düşüren bir araç haline geldiği söylenebilir (O'Reilly, 2004; Rich, 1976). Zira doğum kontrolünün üretiliyor oluşu her hamileliğin istenen bir hamilelik olduğuna dair bir illüzyon yaratmıştı. Dolayısıyla, istenmeyen gebeliklerin de dikkatsizlik ve ihmal sonucu olduğu düşüncesi kuvvetlenmiş ve kadınların isteyerek doğurdukları çocuklara bakma ve iyi anne olma baskısında ciddi bir artış görülmüştü. Ancak, doğum kontrolünün eczanelerde satılıyor olması her kadının doğum kontrolüne istediği an ulaşabildiği anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte, eşler arasındaki eşitsiz ilişki göz ardı edilmekte ve hamileliğin sorumluluğu sadece kadına yıkılmaktadır. Nihayetinde kadınların, kadın olarak inşa edecekleri kimlik doğurgan bedenlerinin etkisinde kalmaktadır. Bu da birçok başka ayrımcılık ve baskıyı beraberinde getirmektedir.

4.2.2. Cinsel özne olarak beden

Kadına doğurganlığın yükünü yükleyen Ekosistem, kadın bedenini aynı zamanda cinsel bir nesne olarak görerek kadınlara bedenlerini korumakla ilgili görevler de tanımlamaktaydı. Bu bağlamda hem kadınlığa dair kurulan dengeler hem de doğurgan beden cinselleştirme ilişkisi kadının bedenini cinselleştirme potansiyeline göre kadını belli sınırların içine yerleştirmekte ve kadın kendini bedeninin beraberinde getirdiği ve kendinden bağımsız olarak tanımlanan yükümlülükleri ile birlikte değerlendirmektedir. Bedenin kullanımına, örneğin giyinilen kıyafetle sergilenmesine, herhangi bir şekilde cinselliğin çağrıştırılmasına bağlı olarak kadınlara yapılandırılan

yaftalar çeşitlenir. Bu yaftalar beden kullanımının kamusal alanda ya da eşle olan ilişkideki konumuna göre farklılaşır. Kamusal alanda kadın bedeni cinselliğinden arındırılmalı ancak eşle ilişkide cinsel bir nesne olarak eşe sunulmalıdır. Burada gene kadın sosyal ilişkilerinin cinsel bir nesne olan bedeni yüzünden sınırlandırılmasına dair deneyimler yaşar ve bedeninin cinsel yönünü anlamlandırmaya çalışır. Cinsel özne olmanın bedelinin neler olabileceğini gözlemleyerek bazen de yaşayarak öğrenir. Yargıç ve avcı erkeklerin karşısında cinsel bir nesne iken, sevgili olan erkeklerin karşısında cinsel özne olma potansiyeli taşır. Bu iki farklı ilişkilene biçimi kendi bedeninin cinsel yönlerini ve sınırlarını keşfetme imkânı tanır.

Kadın için cinsel bedeni ve doğurgan bedeni arasında bir çekişme vardır. Burada yine bir dengeden bahsedilebilir. Azize-Fahişe sendromu (Wade ve Tavis, 1994) burada kendini gösterir ve bu değerlendirme sadece yargıç erkeklerce değil, diğer kadınlarca da yapılmaktadır. Doğurganlık ve anaçlıkla ilişkilendirilen iyi bir ev hanımı ve annenin taşıyacağı özellikler ile cinsel özne olan, arzusunu yaşayan bir kadının özellikleri birbiri ile çakışmaktadır. Toplumda bu çatışmadan sıklıkla anaçlık galip çıkar. Ama kadınsılık da abject bir hedef olarak var olmaya devam eder. Hem anaç hem dişi olmak kişiye mümkün gelmez. Özetle, doğurganlığın yükü cinsellik alanında da kadının karşısına çıkar.

Kadının doğurma potansiyeli, kadını cinsel sınırlandırmanın hedefine koymaktadır. Öte yandan, örneğin kız çocukları, yaşlı kadınlar, infertil kadınlar ve trans kadınlar doğurma potansiyeline sahip değilken yine de arzunun nesnesi olma potansiyeline sahiptir (örn., kız çocukları bir gün büyüyecektir ve yaşlı kadınlar bir zamanlar geçti, infertil ve trans kadınlar doğurgan olmasalar bile cinsellik yaşayabilirler) ve bu durum onların bedenlerini de bu sınırlandırmaya tabi tutar.

4.2.3. Beden ve kimlik

Çalışmanın bulguları gözönüne alındığında, toplumsal cinsiyet çalışmalarının ikili biyolojik cinsiyeti de yeniden ürettiğine dair eleştiriler (Wodak, 1997) bir bakıma doğruluk payı taşımaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyete dair beklentiler ve sınırlandırmalar, kadının biyolojik gerçeklerinden türetilmiştir. Unutulmamalıdır ki

kimlik anlaşılabilir ve muğlak bir kavramdır dolayısıyla gerçekliğin ve insanların “yerlerinin” nasıl oluştuğunun sürekli olarak teyit edilmesini gerektirir (Bauman, 2000). Belli bir özelliğe bağlı olarak bir arada duran kişilerin bir aradalığından kimlik çıkarmak insani olarak düştüğümüz bir hata, bir eğilimdir ancak kişi için o kimlik kader olmadıkça “kimlik sahibi” olmak kişinin aklına gelmeyecektir (Bauman, 2004, s.12). Kadınlık da bu bağlamda sosyal sınıf, etnisite, yaşam tarzı gibi faktörlerden bağımsız biçimde bedenlerinin üzerinde kurulan tahakküm üzerinden paylaştıkları ortak deneyimlerle örülü olduğu için kadın kimliğinin bedenin tanımlanması üzerinden inşa edilmesi bu bağlamda zaruridir. Zira kadınlar, kadın olarak doğdukları bu dünyada bir Ekosistemin içinde kendilerini anlamlandırmaya çalışırlar. Kadın olmaktan ötürü, dişi bedene sahip olmaktan ötürü kendilerinden çok farklı hayatlara sahip kadınlarla böyle ortaklaşan deneyimleri olması, bedene dair baskının kadın kimliği için belirleyici olduğunu göstermektedir. Ancak yine bu çalışmanın gösterdiği üzere, dönüştürücü bir kimlik inşası ile kadınların biyolojik zorunlulukları ve ihtimalleri kadınların toplumdaki zorunlulukları ve ihtimalleri haline gelmek zorunda değildir; anatomi kader olmak zorunda değildir. Zira dönüştürücü kimlik inşası tam da bu noktada özellikle beden, annelik ve güzellikle ilgili Ekosistem içinde dayatılan baskıları bertaraf etmenin yollarını arayan bir inşadır. Dolayısıyla, biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete temel oluşturmasının kendisi; anatominin kader olarak görülmesi sorgulanmalıdır ve dönüştürücü inşanın kadın bedenine dair Sınırlandırmaları (Ekosistemi) dönüştürme potansiyeli ve gücü bu sorgulamaya kapı açmaktadır.

Kadınlar, doğurganlıkları ve cinselliğe dair potansiyelleri sebebiyle ayrıma ve baskıya maruz kalıyorlarsa, kimliklerini burada kurmaları anlaşılır olmakla beraber, sosyal psikolojinin bu mekanizmaları incelemesi de elzemdir ve baskıya yönelik stratejiler geliştirilecekse de bu mekanizmalar incelenerek geliştirilebilir.

Kimlikler, kimlikten ötürü bir sorun ortaya çıkana kadar, kanıtlanması gereken bir meseleye dönüşene kadar farkına varılan bir mesele olmayacaktır (Bauman, 2004, s12). Araştırmada görüldüğü üzere, kardeşler arası eşitsizlik gibi konularla çok küçük yaşlarda yüzeye çıkan toplumsal cinsiyet farkı kadınlığı belirgin hale getirmektedir. Kadınlar, hayatlarının çeşitli dönemlerinde doğum, evlilik, cinsellik gibi doğrudan

bedenlerini ilgililendiren konularla ilgili olarak yüzeye çıkan ve görünür olan bir kimliktir. Kadınlar özellikle böylesi anlarda, kadınlığını icra etmek ve kadın kimliğine uygun eylemlerde bulunmak durumundadır. Bu eylemler, yolda sigara içmemekten, doğum sancısı çekerken çığlık atmaya utanmaya kadar geniş bir ranjda görülebilir. Bir kadın Ekosistemin sınırları içinde kadınlığını icra edemez veya etmemeyi seçerse, eksik görülebilir, ayıplanıp dışlanabilir; bunun toplumsal bedelleri olabilir. Ancak bir yandan da bu itaatsizliğin Ekosistemin sınırlarını değiştirmek gibi bir gücü vardır. Dönüştürücü bir kimlik inşası toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten türetilen sınırlandırmalarına karşı kadınlar için farklı dünyaların kapılarını açabilir. Çünkü “hepimiz, içimize inşa edilmiş olan, eski beklenti ve tepkilerin şablonlarını, tahakkümün eski yapılarını taşıyoruz ve biz bu yapıların sonuçları olan yaşam koşullarımızı değiştirirken bu yapılar da beraberinde değişmelidir” zira “efendinin aletleri asla efendinin evini parçalamaz” (Lorde, 1984, s.28).

4.3. Kadınlık inşasında anne-kız ilişkisinin yeri

Mevcut alışma kadınlığa dair Ekosistemin, kadınların konumunun anlamlandırılması ve kişinin kendini toplum içinde konumlandırıp kimlik inşası süreçlerini ele almakta bunu gerçekleştirirken de bireye ve bireysel seviyede kurduğu ilişkilere odaklanmaktadır. Çalışma sonuçları kadınların anneleriyle olan ilişkilerinin kadınlığa dair fikirlerini geliştirmelerinde önemli bir rol oynadığı fikrini (Tunaboşlu İkiş, 2005) güçlendirmektedir. Araştırma dahilinde kadınlara aileleri ve kendi anneleri ile ilgili sorular sorulmuştur ancak katılımcıların anneleri ile ilişkileri güçlü olmasaydı bu sorular muhtemelen cevapsız ya da dayanaksız kalırdı. Ancak sorulan sorular her katılımcı tarafında arkası dolu biçimde ve birçok anekdot paylaşılarak cevaplanmıştır. Bu bağlamda anne-kız etkileşiminin toplumsal cinsiyet kimliği inşasında önemli olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Gelişim teorileri de anne-ocuk ilişkisinin öneminden bahsetmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinden aile içinde rol model olan kadının, yani annenin önemi büyüktür (Tunaboşlu İkiş, 2005). Küçük kız ocuk başta anneyi rol model olarak görürse onu taklit edecek ve kadın rollerini annesinden öğrenecektir ancak kız ocuk büyüdüķçe ve kendisi bir kadına dönüřtüķçe artık kadınlığa dair kendi

fikirlerini oluşturmaya başlayacaktır (Burr, 2002). Biraz da çocuğun annesinden ayrışıp ve bireyleştiği Mahler'in ayrışma-bireyleşme sürecine (Blum, 2004) paralel ilerleyen bu süreçte kadın annenin kadınlık kurşunu kabul etmekten ziyade anneden alacağını alır (bu bazen rol model almak bazen ders almak şeklinde görülebilir) ve yetişen kadın nihayetinde kendisine yeni bir kadınlık kurgular. Bununla birlikte, çocukların toplumsal cinsiyete dair herhangi bir bilgi edindikleri ilk yer elbette ailedir. İki yaş civarında bile çocukların cinsiyeti ayırabildikleri bilinmekte ve toplumsal cinsiyete göre beklenen davranışları ayırt edebildikleri araştırmalarca gösterilmektedir (Fine, 2010). Dolayısıyla kadınların kimlik inşası sürecinde anneyle ilişki büyük önem taşımaktadır ve bulgularla da bu duruma rastlanmıştır.

4.4.Kadınların konuşmaları

Toplumsal cinsiyete özgü dil davranışına dair çalışmalar sıklıkla çelişkili sonuçlar sunar ve araştırmacının toplumsal cinsiyete dair varsayımları, metodolojisi ve örneklemine bağlı olarak farklılaşabilir (Wodak, 1997). Eski araştırmalar toplumsal cinsiyete özgü konuşmalarda kadınların tutuculuklarını, prestij bilinçlerini, üst sınıfa geçiş arzusunu, güvensizliğini, bakım verme duygularını, duygusal ifadelendirmeyi, bağlantılığı, başkalarına karşı hassasiyeti ve dayanışmayı içerdiğini; erkeklerin konuşmaları ise sertliklerini vurgulamakta, duygu içermemekte, yarışçılık, bağımsızlık, yeterlik, hiyerarşi ve kontrol içermektedir (Eckert ve McConnell-Ginet,1992 akt. Wodak, 1997). Ancak, mevcut çalışmada kadınların erkeklere atfedilen birçok konuşma özelliğini de (yarışçılık, yeterlik, hiyerarşi ve kontrol içeren örnekler bulgulardaki alıntılarda görülebilir) sergiledikleri görülmüştür.

Bununla birlikte kadınların paylaşımlarının, özellikle de yalnızlarken, erkeklerin paylaşımlarından farklı olduğu; kadınlar “kadın olmaktan gelen ortak deneyimlerinden dolayı birbirlerine bağlandığı ve bir arada kurdukları dünyada kadınlık deneyimlerini paylaşarak adeta sözlü tarih paylaşımı gibi insan hikayelerinin esaslarını” paylaştıkları düşünülmektedir (De Beauvoir, 1953, s.542). Goffman, bu çeşit kadın kadına konuşmaları sahne arkası konuşmaları olarak tanımlamıştır (Goffman, 1959). Simone de Beauvoir (1953), erkeklerin olmadığı durumları tarifleyerek bu sahne arkası eylemlerinin net bir resmini sunmuştur. Kadınlar arasında

paylaşılan bu konuşmalar, erkeklerin olmadığı alanlarda sahne önüne uygun olmayan ve daha dürüst konuşmalardır (Goffman, 1959). Kadınların sosyalleşmesine atıfla bu sahne arkası konuşmalarının bu çalışma açısından da önemli bir rolü olduğu düşünülebilir. Kadınların anneleriyle ve diğer kız arkadaşlarıyla konuşmaları Ekosistemin sınırlarını bir ders gibi öğretmekle kalmaz aynı zamanda anlamlandırma sürecinin kendisine de katkısı bulunur. Üstelik Pazarlık sürecinde, kimlik inşası için cesaretlendirici olabilir. Bu çalışma dahilinde de sahne arkası konuşması olarak nitelenebilecek birçok paylaşıma rastlanmıştır. Hem annelerin kızları ile yaptıkları paylaşımlar hem de katılımcıların araştırmacı ile yaptıkları paylaşımlar bu çeşit bir ilişkilenenin olduğunu göstermektedir.

Asiye: Yani benim bulduğum önemli bi şey diyorum ya inşallah evlenirsin ve en önce çocuk yap. Sonra onu annene mi teslim edersin babaanneye mi teslim edersin et. Gene ama mesela hani bırakma yani kimseye bağımlı olma. Kendi kendinize sözünüzü hani dinlensin konuşabilin ama çocuk çok önemli. Yok ben evlendim ama tanıyım adamı da bi sene sonra o zaman zaten ayrılcaksan zaten ayrıl yani çocuk çok önemli evlendi mi hemen çocuğunu yap ondan sonra ... Yani benim diyeceğim annelik çok güzel yani kocandan annenden babandan kardeşinden en ileri çocuk gelir. ... Çünkü çocuk yani her şeyden önce o geliyo inşallah rabbim eli ağayı düzgün hayırlı evlat sana da nasip eder. inşallah beni de hatırlarsın dediğim sözleri de (62 yaşında, evli, anneanne)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın en önemli kısıtları katılımcı çeşitliliğidir. Bu çalışmada farklı geçmişlerden ve yaşantılardan gelen kadınların ortaklaşan yanları araştırılmıştır bu sebeple katılımcıların çeşitliliğinin artması çalışmanın inanırlığı (trustworthiness) açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada literatürde önemli olduğu işaret edilen, yaş, medeni durum, sosyoekonomik statü ve dini inanç gibi faktörlerde çeşitlik sağlanmış olsa da etnik köken, siyasal yönelim, cinsel yönelim, infertilite, gönüllü çocuksuzluk gibi faktörler eksik kalmıştır. Örneğin, çalışmada anne olmaya dair kararsızlığını belirten sadece bir katılımcı olmuştur ve bu katılımcı da bu çalışma tez

haline getirilmeden önce hamile kalmıştır. Dolayısıyla gelecek çalışmaların anne olmak istemeyen kadınların temsiline daha çok ağırlık vermesi önemli olabilir. Bununla birlikte katılımcıların cinsellik, beden, aşk, evlilik gibi konulardaki sorulara verdiği cevaplar katılımcılar heteroseksüel olduğu için heteronormatif alanın dışına çıkamamıştır. Sadece bir katılımcı biseksüeldir ve bu katılımcının aktardıkları da heteronormatif sınırların dışına çıkmamıştır. Bu durum, toplumun yoğun heteronormatif kültüründen kaynaklı olabilir. Ancak cinsel yönelim bağlamında çeşitlilik sağlandığı takdirde gelecek çalışmaların inanırlığı artacaktır.

Gelecek çalışmaların bu çalışmanın ulaşamadığı çaprazlanmış kategorilere ulaşması dışında erkekler ve trans kadınlara odaklanması da bu modelin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Nesiller arası düzlemde erkeklerle yapılacak yeni çalışmalar kadınlık ve erkeklik inşasına dair bir kıyaslama yolunu açabilir. Bu gibi bir çalışma, aile içinde kız ve erkek çocuklarına yönelik ayrımcılığa karşı önleme programları oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Dahası, trans kadınların kadınlık inşasına dair yapılacak çalışmalar, çocukluklarında aileleri tarafından kız çocuğu olarak yetiştirilmemiş kişilerin kadınlık tasarımlarını da inceleme şansı bulacağından kadınlık inşasının annelik, doğurganlık ve bedenle nasıl ilişkilendiğini daha net biçimde ortaya koyabilir.

Bu çalışmanın, konusu ve konuya yaklaşımı, kullandığı yöntem ve çıktılarıyla yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öncelikle, psikoloji alanında kadınlıkla ilgili çalışmalarda ayrımcılık, toplumsal cinsiyet rolleri, çeşitli psikolojik değişkenlerin cinsiyetler arası farkları, kadın cinselliğine yönelik tutumlar, namus gibi konulara yönelmekte; annelikle ilgili çalışmalar annelik biçimleri, annelerin iyi oluşları, annelik rolleri gibi, annelik ideolojileri kavramlarına (örn., Buldur, 2009; Sakallı-Uğurlu ve ark., 2018) odaklanmaktadır. Kadınlık inşasına ve bu inşada anneliğin konumlanışına ilişkin çalışmalar çoğunlukla sosyoloji, iletişim, gibi psikoloji dışı alanlarda gerçekleştirilmektedir. Halbuki kimlik önemli psikolojik süreçleri içeren bir kavramdır. Dolayısıyla, kadınlık ve anneliğe ilişkin bu çalışmanın sosyal psikolojik bir bakış açısıyla yürütülmesi alana önemli bir katkı sunacaktır. Dahası, bu çalışmada, kadınlık ve anneliğin ilişkisi nesiller arası düzlemde incelenmiş

olması Türkiye’de yapılacak benzer sosyal psikolojik çalışmalar için önemli bir rehber niteliği taşıyacaktır zira bu konu özelinde nesiller arası düzlemde bir çalışma bilindiği kadarıyla henüz yayınlanmamıştır.

Bunların dışında, akademinin yayın baskısıyla hızlı veri toplanan çalışmalara yöneldiği bir zamanda gömülü teori, uzun sürmesi ve toplama/analiz sürecinin oldukça zahmetli olması sebebiyle metodolojik yaklaşım olarak değil ancak analiz yöntemi olarak tercih edilmekte veya yanlış biçimlerde kullanılmaktadır (Suddaby, 2006). Ancak, belli bir deneyimi yaşayan insanlardan derinlemesine veri toplama ve sürece dair bir analiz yapma imkânı vermesiyle kimlik, dayanışma, sağaltım, travma vb. konularda psikoloji alanı için oldukça verimli bir araştırma yöntemidir. Bu çalışma, gömülü teorinin örneklenmesi açısından yeni araştırmacılara yol gösterici olacaktır.

Araştırmanın çıktılarının da yazına birtakım katkılar sunacağı düşünülmektedir. Örneğin, kadın kimliği üzerine yapılan araştırmalar, anneliğin sıklıkla kadın kimliğinin merkezi bir parçası olarak görüldüğünü (Mortimor, 2004) ve bu merkezliyetin birçok toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa önyak olduğunu ortaya koymaktadır (Dudu Karaman ve Doğan, 2018; Hançer, 2018). Dolayısıyla, bu sistemin iskeletini ortaya çıkarmak, annelik temelinde kurulan birçok tahakküm mekanizmasını açığa çıkarmaya yardımcı olacaktır. Mevcut bulguların ışığında, kadınlık inşasına dair niceliksel çalışmalarda kullanılmak üzere ölçekler oluşturulabilir, bulguların değişkenlerin arasındaki ilişkilere dair çeşitli hipotezler geliştirilebilir. Dolayısıyla bu çalışma, kadın kimliği, toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlarda infertilite, gönüllü çocuksuzluk, iyi annelik gibi konularda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, B.: “Sojourner Truth'un Mirası: Ben Kadın Değil Miyim?” **Mor Psikoloji**, **3**, 4-16. Erişim Adresi: <http://morpsikolojidergisi.org/wp-content/uploads/2019/11/morpsikoloji03.pdf>
- ARMAN, A.: 19 “Gebelik Testi Yaptıran Kadınlar Fişleniyor!”, **Hürriyet**, Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gebelik-testi-yaptiran-kadınlar-fisleniyor-20790599>
- AYDEMİR, A.: 2015 “Yaşlı İhmal ve İstismarında Bakım Veren Gelinler”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- BADİNTER, E.: 2010 **Kadınlık Mı Annelik Mi?** (Çev. A. Ekmekçi) (3. Baskı), İstanbul, İletişim.
- BAHTİYAR-SAYGAN, B., “Development of Attitudes Toward Voluntary Childlessness Scale and Its Associations With Ambivalent Sexism in Turkey”, **Journal of Family Issues**, **40**, Sayı 17, 2499–2527.
- SAKALLI-UĞURLU, N.: 2019
- BANDURA, A., **Social Learning and Personality**, New York, WATERS, R.: 1963 Holt, Rinehart and Winston.
- BARRETT, R.: 2016 **Female Erasure**, California, Tidal Time.
- BASTEN, S.: 2009 **Voluntary Childlessness and Being Childfree** (The Future of Reproduction: Working Paper #5), Oxford, Vienna Institute of Demography.
- BAYHAN, V.: 2013 “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet” **Doğu Batı: Toplumsal Cinsiyet**, Sayı 63, 147-164.
- BAYKAL BÜYÜKSARAÇ, G.: 2017 “Kalıntıların Yanıbaşında Etnografik Gezintiler: Sahayı Dinlemek ve Yazmak Üzerine Bir Alıştırma”, Sözlü Sunum, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar Sempozyumu**, İstanbul.
- BENWELL, B., **Discourse and Identity**, Edinburgh, Edinburg University Press. STOKOE, E.: 2006

- BERDAHL, J. L., “Work As A Masculinity Contest”, **Journal of Social Issues**, **74**, 422-448.
COOPER, M.,
GLİCK, P.,
LİVİNGSTON,
R.W., WİLLİAMS,
J.C.: 2018
- BERGER, P., **Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi**
LUCKMANN, T.: **İncelemesi** (Çev. V. S. Öğütler), İstanbul,
2008 Paradigma Yayıncılık.
- BERKTAY, F.: **Türkiye’de Kadın Hareketi. Kadın Hareketinin**
1994 **Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar**,
İstanbul, Metis Yayınları.
- BLACKSTONE, “Doing Family Without Having Kids”, **Sociology**
A.: 2014 **Compass**, **8**, Sayı 1, 52-62.
- BLUM, H. P.: 2004 “Separation-Individuation Theory and Attachment
Theory”, **Journal of The American**
Psychoanalytic Association, **52**, Sayı 2, 535–553.
- BORA, A.: 2010 **Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın**
Özelliklerinin İnşası (3. Baskı), İstanbul, İletişim.
- BROWN, R.: 2000 “Social Identity Theory: Past Achievements,
Current Problems and Future Challenges”,
European Journal of Social Psychology, **30**, 745-
778.
- BULDUR, A. N.: “A Qualitative Investigation of Maternal
2009 Representations in Pregnancy and Early
Motherhood”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans**
Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul
- BURR, V.: 2002 **Gender and Social Psychology**, E-Kitap, Taylor
and Francis
- CHODOROW, N.: **The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis**
1978 **and The Sociology of Gender**, London, University
of California Press.
- COLLETT, J. L.: “What Kind of Mother Am I? Impression
2005 Management and The Social Construction of
Motherhood” **Symbolic Interaction**, **28**, Sayı 3,
327–347.

- CORBİN, J. M., STRAUSS, A. L.: **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory** (4. Baskı), Boston, Sage. 2015
- CRENSHAW, K.: “Demarginalizing The Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics”, **University of Chicago Legal Forum**, **1**, Sayı 8, 139-167. 1989
- ÇELİK, H.: 2016 **İçimizdeki Psikolojik Kayıplar: Belirsiz Kayıp Babalar**, İstanbul, Nobel.
- ÇELİK, H.: 2017 “Türkiye’de Belirsiz Kayıp Babalar ve Aile İçi Dinamikler: Bir Gömülü Teori Araştırması”, Sözlü Sunum, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar Sempozyumu**, İstanbul.
- ÇELİK, H., EKŞİ, H.: 2015 **Gömülü Teori**, İstanbul, EDAM.
- DAVİDOFF, L.: **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet.** (Çev. Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu, Çev.), İstanbul, İletişim. 2009
- DAVİS, 1994 Kadınlar, Irk ve Sınıf (Çev. İ. Çeliker), İstanbul, Sosyalist.
- DAVİS, S. N., GREENSTEİN, T. N.: 2013 “Why Study Housework? Cleaning As A Window into Power in Couples”, **Journal of Family Theory & Review**, **5**, 63–71.
- DAY, A.: 2011 **Believing in Belonging: Belief and Social Identity in The Modern World**, Oxford, Oxford University Press.
- DE BEAUVOİR S.: **The Second Sex.** New York, Knopf. 1953
- DE BEAUVOİR S.: **Kadın İkinci Cins Evlilik Çağı** (Çev. B. Onaran), İstanbul, Payel Yayınları. 1993
- DUDU KARAMAN, E., DOĞAN, N.: 2018 “Annelik Rolü Üzerine: Kadının “Annelik” Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, **6**, Sayı 2, 1475-1496.
- EDLEY, N.: 2001 “Unravelling Social Constructionism”, **Theory & Psychology**, **11**, Sayı 3, 433-441.

- ELÇİ, E.: 2012a “Kadın Olmanın Anlamının Türkiye’de Yaşayan Kadınların Söylemlerindeki İnşası” **Söylem Çalışmaları** (Ed. S. Arkonaç), İstanbul, Nobel
- ELÇİ, E.: 2012b “Türkiye’de “Kadın Olmak” Söylemi: Kadınlarla Yapılmış Bir Söylem Çalışması”, **Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology**, **31**, 1-28.
- ERİKSON, E. H.: **Identity and The Life Cycle**, New York, Norton. 1959
- FAUSTO-STERLING, A.: **Myths of Gender: Biological Theories About Women and Men** (2. Baskı), New York, Basic Books. 1992
- FİNE, C.: 2010 **Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması** (Çev. K. Tanrıyar), İstanbul, Sel Yayıncılık.
- FRIEDL, E.: 1978 “Society and Sex Roles”, **Human Nature**, **1**, 68–75.
- GAMSON, J.: 1995 “Featured Essay”, **Contemporary Sociology**, **24**, Sayı 3, 294-298.
- GANSEN, H. M., MARTİN, K. A.: “Becoming Gendered” **Handbook of The Sociology of Gender** (Ed. B. J. Risman, C. M. Froyum ve W. J. Scarborough), E-Kitap: Springer, s. 83-94 2018
- GERMAN, L.: 2006 **Cinsiyet, Sınıf ve Sosyalizm** (Çev. Y. Önen), İstanbul, Babil.
- GIDDENS, A.: **Sociology**, Cambridge, Polity Press 1989
- GİLMORE, D. D.: **Manhood in The Making**, New Haven, Yale University Press. 1990
- GLASER, B. G., STRAUSS, A. L.: **The Discovery of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research**, New York, Aldine. 1967
- GOFFMAN, E.: **The Presentation of Self in Everyday Life**, Garden City, NY, Doubleday Anchor. 1959

- GREGG, G. S.: **Self-Representation: Life Narrative Studies in Identity and Ideology**, New York, Greenwood. 1991
- GUY, M. E., “Women’s Jobs, Men’s Jobs: Sex Segregation and Emotional Labor”, **Public Administration Review**, **64**, Sayı 3, 289-298. 2004
- HAMMACK, P. L.: “Narrative and The Cultural Psychology of Identity”, **Personality and Social Psychology Review**, **12**, Sayı 3, 222-247. 2008
- HANÇER, A.: 2018 “Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış”, **Akdeniz İletişim Dergisi** **1**, Sayı 2, 177-202.
- HANİSCH, C.: “Personal is Political”, **Notes From The Second Year: Women’s Liberation Major Writings of Radical Feminists**, Erişim Adresi: https://library.duke.edu/digitalcollections/wlmpc_wlmms01039/, s. 76-78. 1970
- HASLAM, N., “Essentialist Beliefs About Social Categories”, ROTHSCİLD, L., **British Journal of Social Psychology**, **39**, Sayı 1, 113-127. ERNST, D.: 2000
- HAYS, S.: 1996 **The Cultural Contradictions of Motherhood**, New Haven, CT, Yale University
- HENDRICK, H.: “Constructions and Reconstructions of British Childhood: An Interpretative Survey, 1800 To The Present”, **Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in The Sociological Study of Childhood** (Ed. A. James ve A. Prout), London, Falmer Press, s. 33-61. 1997
- HOCHSCHILD, A. **The Second Shift: Working Parents and The Revolution At Home**, New York, Viking. R., MACHUNG, A.: 1989
- HOLLAND, D. C., “Vygotsky, Mead, and The New Sociocultural Studies of Identity”, **The Cambridge Companion of Vygotsky** (Ed. H. Daniels, M. Cole, ve J. V. Wertch), New York, Cambridge University Press, s.101-135. LACHİCOTTE, W.: 2007
- HUGHES, A.: 1997 “Rurality and Cultures of Womanhood. Domestic Identities and Moral Order in Village Life”, **Contested Countryside Cultures: Otherness**,

- Marginalisation, and Rurality** (Ed. P. Cloke ve J. Little), London, Routledge, s. 118-132.
- HYDE, J. S.: 1990 “Meta-Analysis and The Psychology of Gender Differences”, **Signs: Journal of Women in Culture and Society**, 16, Sayı 1, 55-73.
- IRELAND, M. S.: 1993 **Reconceiving Women. Separating Motherhood From Female Identity**, New York, Guilford Press
- İMAMOĞLU, E. O.: 1991 **Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. Türk Aile Ansiklopedisi Cilt 3**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- JENKİNS, R.: 2008 **Social Identity**, London, Routledge.
- JEREMİAH, E.: 2006 “Motherhood To Mothering and Beyond Maternity in Recent Feminist Thought”, **Journal of The Association For Research On Mothering**, 8, Sayı 1-2, 21-33.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 1996 “The Autonomous-Relational Self: A New Synthesis”, **European Psychologist**, 1, Sayı 3, 180-186.
- KALAYCIOĞLU, S., ÇELİK, K., ÇELEN, Ü., TÜRKYILMAZ, S.: 2010 “Temsili Bir Örneklemde Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneği”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 13, Sayı 1, 182-220.
- KANCI, T.: 2008 “Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugünler Ders Kitaplarında Kadınlık ve Erkeklik Kurgusu”, **Cinsiyet Halleri** (Ed. N. Mutluer), İstanbul, Varlık, s. 88-102.
- KANDİYOTİ, D.: 1997 **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler** (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay), İstanbul, Metis.
- KANDİYOTİ, D.: 1988 “Bargaining with Patriarchy”, **Gender and Society**, 2, Sayı 3, s. 274-290
- KARTAL, C. B.: 2008 “II. Meşrutiyet’in Cumhuriyet’e Mirası: “Makbul Kadınlar””, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 38, 215-238.

- KASAPOĞLU, A.: **Özne Hayatı Konuşunca**, İstanbul, Ayrıntı.
2015
- KOÇKAR, A.: **Kişisel görüşme**.
2019
- KOHLBERG, L.: “A Cognitive-Developmental Analysis of Children’s Sex-Role Concepts and Attitudes”. **The Development of Sex Differences** (Ed. E. E. Maccoby), Stanford, CA, Stanford University Press, s. 82–173.
- LESTER, J.: 2008 “Performing Gender inThe Workplace”, **Community College Review**, **35**, Sayı 4, 277–305.
- LORDE, A.: 1984 **Sister Outsider: Essays and Speeches**, Berkeley, Crossing Press
- MARCÍA, J. E.: “Development and Validation of Ego-Identity Status”, **Journal of Personality and Social Psychology**, **3**, Sayı 5, 551-558.
- MARCÍA, J. E.: “Identity in Adolescence”, **Handbook of Adolescent Psychology** (Ed. J. Adelson), New York, John Wiley & Sons, Ltd., s. 109–137.
- MEAD, G. H.: 1934 **Mind, Self and Society**, Chicago, University of Chicago Press.
- MEDİN, D., ORTONY, A.: 1989 “Comments On Part I: Psychological Essentialism”, **Similarity and Analogical Reasoning** (Ed. S. Vosniadou ve A. Ortony), Cambridge: Cambridge University Press, s. 179-196.
- METİN, A.: 2011 “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi**, **2**, Sayı 1, 74-9.
- MİLLER, T.: 2010 **Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler** (Çev. G. Tunçer), İstanbul, İletişim.
- MITCHELL, W., GREEN, E.: 2006 “I Don’t Know What I’d Do Without Our Mam. Motherhood, Identity and Support Networks”, **The Sociological Review**, **50**, Sayı 1, 1–22.

- MORTIMOR, L. M.: 2004 “Becoming, Being and Belonging To The Womanhood: A Qualitative Inquiry With Voluntary Childfree Women”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, University of Victoria, Department of Educational Psychology and Leadership Studies., British Columbia.
- O'REILLY, A.: 2004 **From Motherhood To Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's "Of Woman Born"**, Albany, State University of New York Press.
- OAKLEY, A.: 1979 **Becoming A Mother**, Oxford, Martin Robertson.
- OAKLEY, A.: 1974 **The Sociology of Housework**, Oxford, Martin Robertson.
- OAKLEY, A.: 1984 **Taking It Like A Woman**, London, Flamingo.
- OAKLEY, A.: 2002 **Gender on Planet Earth**, Oxford, Polity.
- ÖZDEMİR, Ö.: 2017 “Kadınlık Yalnız Meyve Değildir: Kadınlar Dünyası Dergisi'nin Başyazılarında Kadın Kategorisinin İnşası”, **Fe Dergi 9**, Sayı 1, 113-120.
- 5 KASIM 2014 “Pamir'in Annesine 6 Yıl Hapis İstemi”, **Cumhuriyet**. Erişim adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/137653/pamir_in_annesine_6_yil_hapis_istemi.html
- RAMU, G. N.: 1984 “Family Background and Perceived Marital Happiness: A Comparison of Voluntary Childless Couples and Parents”, **Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens De Sociologie 9**, Sayı 1, 47-67.
- RİCH, A.: 1976 **Of Woman Born. Motherhood As Experience and Institution**, New York, Norton.
- RİSMAN, B. J.: 2018 “Gender As A Social Structure”, **Handbook of The Sociology of Gender** (Ed. B. J. Risman, C. M. Froyum ve W. J. Scarborough), E-Kitap: Springer, s19-43.
- RUSSO, N. F.: 1976 “The Motherhood Mandate”, **Journal of Social Issues 32**, Sayı 3, 143-153.
- SAKALLI-UGURLU, N., “Stereotypes of Single and Married Women and Men in Turkish Culture”, **Current Psychology**, 1-

- TÜRKOĞLU, B., 13. Erişim Adresi:
KUZLAK, A., <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9920-9>
GUPTA, A.: 2018
- SEVER, M.: 2015 “Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlik Mı Annelik Mi?, Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier’den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması”, **Fe Dergi: Feminist Eleştiri**, 7, Sayı 2, 72-86.
- SİRMAN, N.: 2010 “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar** (4. Baskı) (Ed. Ş. Tekeli), İstanbul, İletişim, s. 221-247.
- SKEVINGTON, S., **The Social Identity of Women**. London, Sage.
BAKER, D.: 1989
- SMITH, A. J.,
KLEIJN, W.C.
TRIJSBURG, R.W,
HUTSCHEMAEKE
RS, G.J.: 2007 “How therapists cope with clients' traumatic experiences”, **Torture**, 17, Sayı 3, 203-215.
- SPIVAK, G. C.: **The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues** (Ed. S. Harasym), New York, Routledge.
1990
- STERN, D. N.: **The Motherhood Constellation. A Unified View of Parent-Infant Psychotherapy**, London, Karnac.
2006
- STRAUSS, A. L., **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory**, Thousand Oaks, Sage.
CORBİN, J. M.:
1990
- STRAUSS, A. L., **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory** (2. Baskı), Thousand Oaks: Sage.
CORBİN, J. M.:
2003
- SUDDABY, R.: “From The Editors: What Grounded Theory Is Not”, **Academy of Management Journal**, 49, Sayı 4, 633–642.
2006
- ŞENEL, B.: 2017 “‘Biz Büyük Bir Aileyiz’: Türkiye’de Devlet Söyleminde ‘Makbul’ Kadınlik ve Aile”, **Mülkiye Dergisi**, 41, Sayı 2, 31-69.

- TAJFEL, H.: 1978 **Differentiation Between Social Groups: Studies in The Social Psychology of Intergroup Relations**, London, Academic Press.
- TAJFEL, H.,
TURNER, J.: 1979 “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, **The Social Psychology of Intergroup Relations** (Ed. W. G. Austin ve S. Worchel), Monterey, Brooks/Cole, s. 33-37.
- TARDY, R. W.: 2000 ““But I Am A Good Mom.” The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations”, **Journal of Contemporary Ethnography**, **29**, Sayı 4, 433–473.
- THOMSEN, T. U.,
SØRENSEN, E. B.: 2006 “The First Four-Wheeled Status Symbol: Pram Consumption As A Vehicle For The Construction of Motherhood Identity”, **Journal of Marketing Management**, **22**, Sayı 9-10, 907–927.
- THURER, S.: 1994 **The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents The Good Mother**, New York, Penguin.
- TOKSÖZ, G.: 16
ŞUBAT 2016, “Yarı Zamanlı Çalışma: İşini Kaybeden Kadınların Yerini Güvencesiz Çalışan Alacak”, **Bianet**. Erişim adresi: <https://bianet.org/bianet/bianet/172146-yari-zamanli-calisma-isini-kaybeden-kadinlarin-yerini-guvenesiz-calisan-alacak>
- TOLAN, B.: 1991 “Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller”, **Türk Aile Ansiklopedisi Cilt 2**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s. 208-214.
- TUNABOYLU
İKİZ, T.:2005 “**Psikanaliz konuşmaları**” İstanbul, Bağlam.
- TÜRKOĞLU, B.: 2013 “Violence As A Way of Reconstructing Manhood: The Role of Threatened Manhood and Masculine Ideology On Violence Against Women”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, ODTÜ, Psikoloji Bölümü, Ankara.
- TÜRKOĞLU, B.: 2014 “Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış”, **Mülkiye Dergisi**, **37**, Sayı 4, 33-61.

- UĞURLU, E. G.: 2013 “Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Yeri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, **34**, Sayı 1, 1-24.
- VANDELLO, J. A., BOSSON, J. K., COHEN, D., BURNAFORD, R. M., WEAVER, J. R.: 2008 “Precarious Manhood”, **Journal of Personality and Social Psychology**, **95**, Sayı 6, 1325-1339.
- WADE, C., TARVÍS, C.: 1994 “The Longest War: Gender and Culture”, **Psychology and Culture** (Ed. W. J. Lonner ve R. Malpass), Boston, Allyn and Bacon, s.121-126.
- WARNER, L. R., SETTLES, I. H., SHIELDS, S.A.: 2016 “Invited Reflection: Intersectionality as an Epistemological Challenge to Psychology”, **Psychology of Women Quarterly**, **40**, Sayı 2, 171-176
- WEST, C., ZİMMERMAN, D. H.: 1987 “Doing Gender”, **Gender and Society**, **1**, Sayı 2, 125-151.
- WETHERELL, M.: 2008 “Subjectivity Or Psycho-Discursive Practices? Investigating Complex Intersectional Identities”, **Subjectivity**, **22**, Sayı 1, 73-81.
- WODAK, R.: 1997 “Introduction: Some Important Issues in The Research of Gender and Discourse.”, **Gender and Discourse** (Ed. R. Wodak), London, Sage, s. 1-20.
- WOLF, N.: 2008 **The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women**. E-Kitap, Harper Collins
- YAŞIN-DÖKMEN, Z.: 2010 **Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YILDIZ, N.: 2015 **Kadın, Yoksul ve Kürt. Toplumsal Dışlanmanın Boyutları**, Ankara, Notabene.
- YÜCEBAŞ, S.: 2019 “Kadının İmkânsız Tamlığı Olarak Annelik: Reklamlarda Anneler”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, **31**, 577-600.

EKLER

EK 1: Sosyoekonomik Statü Ölçeği

Hane halkı:	Eğitim seviyesi:	Meslek:	Gelirin yüzde kaçını getiriyor?

Eve giren gelir seviyesi:.....

- Düzenli/düzensiz işlerden gelen gelir
- Kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelirler
- Her türlü sosyal yardım
- Dulluk, gazilik, emeklilik gibi gelirler

Hanede yaşayan üyelerden birinin sahip olduğu mülkler:

- Oturulan ev
- Oturulan evden başka ev
- Otomobil

Diğer sahip olunanlar

- Cep Telefonu (Var/Yok) Markası:.....
- Bilgisayar (Var/Yok) Markası:.....
- Diğer elektronik alet çeşitleri (Örn. İpod, ipad, vs.):.....

- Evin ısınma sistemi (kombi, merkezi sistem, kat kaloriferi) (Var/Yok)**
- Sıcak su (Var/Yok)**
- Bulaşık makinesi (Var/Yok)**
- Çamaşır makinesi (Var/Yok)**
- Buzdolabı (Var/Yok)**
- Kurutma makinesi (Var/Yok)**
- Klima (Var/Yok)**
- Birden fazla televizyon (Var/Yok)**
- DVD player (Var/Yok)**
- Mobil internet bağlantısı (Var/Yok)**
- Yerel internet bağlantısı (Var/Yok)**
- Bahçe/Balkon/Teras (Var/Yok)**
- Evdeki oda sayısı:.....**
- Diğer:.....**

EK 2: Demografik Bilgi Formu

Yaş:

Medeni durum:

Çocuk Sayısı:

Anne/Baba: Hayatta Evli Bekar Boşanmış

Kardeş sayısı:

SES olarak kendinizi nerede görüyorsunuz?:

Siyasi olarak kendinizi nerede değerlendiriyorsunuz?:

Dini inancınız:

Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz?

EK 3: Görüşme Soruları

- 1. Kadın olmak ne demek? Ne anlama geliyor?**
- 2. Toplumda kadın olmak nasıl algılanıyor/siz kadın olmayı nasıl algılıyorsunuz?**
- 3. Kadın olmanın olumlu ve olumsuz yönleri, size getirileri ve götürüleri nedir?**
- 4. Kadınsı olmak ne demek? Siz ne kadar kadınsısınız? Neden?**
- 5. Siz kendinizi nasıl bir kadın olarak görüyorsunuz? Kendinizi ben şöyle bir kadınıym diye tanımlamanız gerekse nasıl anlatırdınız?**
- 6. Bazı kadınlar ilk kez cinsel deneyim yaşamamanın bir genç kıza kadın yaptığını düşünür. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?**
 - a. Siz ne zaman kadın olduğunuzu hissettiniz?**
- 7. Sizin yaşadığınız hayat annenizin yaşadığı hayattan farklı mı? İmkânlar/yaşadığınız zorluklar gibi?**
- 8. Kadın olduğunuz için gerçekleşmeyen bir hayaliniz var mı? Ya da kadın olduğunuz için yapamadığınız bir şey oldu mu?**
- 9. Çocukken kız olduğunuzu fark ettiğiniz bir an var mı ya da bir hikâye anlatabilir misiniz?**
- 10. Çocukken, aile içinde, sokakta ya da okulda kız olduğunuz için *erkek kardeşlerden/kuzenlerden/arkadaşlardan farklı olarak* nasıl davranmanız, nasıl konuşmanız ya da nasıl giyinmeniz gerektiğine yönelik bir yönlendirmede bulunuldu mu?**
 - a. Bu yönlendirmeyi kim yapardı?**
 - b. Anneniz böyle şeyler söyler miydi?**
- 11. Büyürken, gelecekle ilgili planlarınız, hayalleriniz nelerdi?**
 - a. Aileniz bu planlara ne tepki verdi?**
 - b. Bu planları yaparken kız olduğunuz için desteklenen ve yasaklanan hayalleriniz, istekleriniz, hisleriniz var mıydı?**
 - c. Kız olduğum için bu okula gitmeliyim, şöyle bir işte çalışmalıyım, şöyle bir insan olmalıyım ya da olmamalıyım gibi?**
- 12. İlk adet olma deneyiminiz nasıldı?**
 - a. Ne hissettiniz?**
 - b. Adet olmadan önce bu konuda bilgilendirilmiş miydiniz?**

- c. Kim tarafından bilgilendirilmiştiniz?
 - d. Anneniz ve babanız ne tepkiler verdi?
13. Kadınlıkla ilgili, kadın olmakla ilgili annenizden ne öğrendiniz?
14. Evlilik sizin için ne demek? (veri toplama sürecinde eklenen soru)
- a. Evlendikten sonra bir kadının hayatında neler olur? (veri toplama sürecinde eklenen soru)
15. Anne-babanızın ilişkisi siz çocukken nasıldı?
- a. Babanız ev işlerine yardım eder miydi?
16. Bir kızınız varsa/olsa kızınızı onu büyütürken kız olduğu için ona erkek kardeşlerinden farklı uygulayacağınız bir şey ya da vereceğiniz farklı bir bilgi, eğitim var mıdır?
- a. Bir kız çocuğuna ne öğretmenin gerekli/önemli olduğunu düşünürsünüz?
17. Bir kızınız varsa/olsa kızının sizi rol model olarak almasından ne derece memnun olursunuz?
- a. Hangi özelliklerinin size benzemesi sizi memnun ederdi, hangileri memnun etmezdi?
18. Bazı kız çocukları, ben büyüyünce anne olacağım der. Büyüyünce anne olmak konusunda siz ne düşünürdünüz? (veri toplama sürecinde eklenen soru)
19. Anne olmayı düşünüyor musunuz? (sadece çocuksuz kadınlar için)
20. Ne zaman çocuk sahibi oldunuz? (Sadece çocuklu kadınlar için)
- a. Nasıl doğum yaptınız?
 - b. (Hepsi) planlayarak mı oldu?
 - c. (Planlı ise) Çocuk sahibi olmaya nasıl karar verdiniz?
21. Annelik ile kadınlık nasıl bir bağlantı var? Siz bir kadın olarak annelik-kadınlık ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?
22. Anne olduktan sonra bir kadının hayatı nasıl değişiyor?
- a. Çocuk sahibi olmak bir kadına ne katar bir kadından ne götürür?
 - b. Cinselliği bitiyor mu/nasıl/cinsel bir özne olarak devam ediyor mu?
 - c. Sosyal rolleri değişiyor mu? Hayatları değişiyor mu?
 - d. Kendilerinden beklentileri değişiyor mu?

e. Toplumun bakışı, beklentileri değişiyor mu?

23. Çocuk sahibi olmaktan memnun musunuz? Çocuk sahibi olmaktan pişman mısınız? (Sadece çocuklu kadınlar için)

24. Çocuk sahibi olamayacağınızı öğrenseniz nasıl hissederdiniz? Ne yapardınız?

25. Kendi yaşlılığınızı hayal etmenizi istiyorum ama iki farklı senaryo olsun. Bir senaryoda çocuklusunuz diğ erinde ç ocuksuzsunuz. Bu iki kadını karşılaştırmanızı istiyorum.

a. Bu iki kadının hayatları nasıl, günlerini nasıl geçiriyorlar, pratikleri neler olur?

b. Bu yaşlı kadınlar geçmiş e baktığında, hayatlarını değerlendirdiklerinde ne düşünüyor, ne hissediyor?

26. Çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

a. Neden istemiyorlardır?

b. Bu kadınlar nasıl insanlardır?

27. Menopoza girdiniz mi?

28. Menopoz sizin için ne ifade ediyor?

29. Menopoza girdikten sonra bir kadının hayatında ne değişir?

a. Menopoza girmek bir kadına ne katar bir kadından ne götürür?

b. Cinselliği bitiyor mu/nasıl/cinsel bir özne olarak devam ediyor mu?

c. Sosyal rolleri değişiyor mu? Hayatları değişiyor mu?

d. Kendilerinden beklentileri değişiyor mu?

e. Toplumun bakışı, beklentileri değişiyor mu?

EK 4: 1. Pilot Görüşme Soruları

- 1. Kadın olmak ne demek? Ne anlama geliyor?**
- 2. Toplumda kadın olmak nasıl algılanıyor/siz kadın olmayı nasıl algılıyorsunuz?**
- 3. Kadın olmanın olumlu ve olumsuz yönleri, size getirileri ve götürüleri nedir?**
- 4. Kadınsı olmak ne demek? Siz ne kadar kadınsısınız? Neden?**
- 5. Siz kendinizi nasıl bir kadın olarak görüyorsunuz? Kendinizi ben şöyle bir kadınıym diye tanımlamanız gerekse nasıl anlatırdınız?**
- 6. Sizin yaşadığınız hayat annenizin yaşadığı hayattan farklı mı? İmkânlar/yaşadığınız zorluklar gibi?**
- 7. Çocukken kız olduğunuzu fark ettiğiniz bir an var mı?**
- 8. Anneniz siz çocukken, aile içinde, sokakta ya da okulda kız olduğunuz için nasıl davranmanız, nasıl konuşmanız ya da nasıl giyinmeniz gerektiğine yönelik bir yönlendirilmede bulundu mu?**
- 9. Sizin bir kızınız olsa/varsın onu büyütürken ona vereceğiniz eğitimde kız olduğu için ona farklı uygulayacağınız bir şey olur mu?**
 - a. Ya da bir kız çocuğuna ne öğretmenin gerekli, önemli olduğunu düşünürsünüz?**
 - b. Kızınızın (olsa/varsın) sizi rol model olarak almasından ne derece memnun olursunuz? Hangi özelliklerinizi alsın hangisini almasın?**
- 10. Anne olduktan sonra bir kadının hayatı nasıl değişiyor?**
- 11. Annelik ile kadınlık nasıl bir bağlantı var? Siz bir kadın olarak annelik-kadınlık ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?**
- 12. Ne zaman çocuk sahibi oldunuz? (Sadece çocuklu kadınlar için)**
 - a. Çocuk sahibi olmaya ne zaman karar verdiniz?**
 - b. Çocuk sahibi olmaktan memnun musunuz? Çocuk sahibi olmaktan pişman mısınız?**
 - c. Neden çocuk sahibi olmak istediniz?**
- 13. Çocuk sahibi olamayacağınızı öğrenseydiniz nasıl hissederdiniz? Ne yapardınız?**
- 14. Çocuk sahibi olmak, bir kadına ne kadar bir kadından ne götürür?**

15. Kendi yaşlığınızı hayal etmenizi istiyorum ama iki farklı senaryo olsun. Bir senaryoda çocuklusunuz diğerinde çocuksuzsunuz. Bu iki kadını karşılaştırmanızı istiyorum.

a. Bu iki kadının hayatları nasıl, günlerini nasıl geçiriyorlar, pratikleri neler olur?

b. Bu yaşlı kadınlar geçmişe baktığında, hayatlarını değerlendirdiklerinde ne düşünüyor, ne hissediyor?

16. Çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar hakkında ne düşünöyorsunuz? Nasıl kadınlardır bunlar?

EK 5: 2. Pilot Görüşme Soruları

1. Kadın olmak ne demek? Ne anlama geliyor?
2. Toplumda kadın olmak nasıl algılanıyor/siz kadın olmayı nasıl algılıyorsunuz?
3. Kadın olmanın olumlu ve olumsuz yönleri, size getirileri ve götürüleri nedir?
4. Kadınsı olmak ne demek? Siz ne kadar kadınsısınız? Neden?
5. Siz kendinizi nasıl bir kadın olarak görüyorsunuz? Kendinizi ben şöyle bir kadınıym diye tanımlamanız gerekse nasıl anlatırdınız?
6. Sizin yaşadığınız hayat annenizin yaşadığı hayattan farklı mı? İmkânlar/yaşadığınız zorluklar gibi?
7. Kadın olduğunuz için gerçekleşmeyen bir hayaliniz var mı? Ya da kadın olduğunuz için yapamadığınız bir şey oldu mu?
8. Çocukken kız olduğunuzu fark ettiğiniz bir an var mı? Bir hikâye anlatabilir misiniz?
9. Anneniz, aile içinde, sokakta ya da okulda kız olduğunuz için *erkek kardeşlerden/kuzenlerden/arkadaşlardan farklı olarak* nasıl davranmanız, nasıl konuşmanız ya da nasıl giyinmeniz gerektiğine yönelik bir yönlendirmede bulundu mu?
10. Büyürken, gelecekle ilgili planlarınızı yaparken kız olduğunuz için desteklenen veya yasaklanan hayalleriniz, istekleriniz, hisleriniz var mıydı?
 - a. Kız olduğum için bu okula gitmeliyim, şöyle bir işte çalışmalıyım, şöyle bir insan olmalıyım ya da olmamalıyım gibi?
11. İlk adet olma deneyiminiz nasıldı?
 - a. Ne hissettiniz?
 - b. Adet olmadan önce bu konuda bilgilendirilmiş miydiniz?
 - c. Kim tarafından bilgilendirilmiştiniz?
 - d. Anneniz ve babanız ne tepkiler verdi?
12. Kadınlıkla ilgili, kadın olmakla ilgili annenizden size aktarılan sizin de varsa/olursa kızınıza aktarmak isteyeceğiniz şeyler nelerdir?
13. Anne olduktan sonra bir kadının hayatı nasıl değişiyor?
14. Annelik ile kadınlık nasıl bir bağlantı var? Siz bir kadın olarak annelik-kadınlık ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

15. Ne zaman çocuk sahibi oldunuz? (Sadece çocuklu kadınlar için)
- Nasıl doğum yaptınız?
 - Kaç çocuğunuz var?
 - Hepsi planlayarak mı oldu?
 - Çocuk sahibi olmaya ne zaman karar verdiniz?
16. Çocuk sahibi olamayacağınızı öğrendikten sonra nasıl hissederdiniz? Ne yapardınız?
17. Çocuk sahibi olmaktan memnun musunuz? Çocuk sahibi olmaktan pişman mısınız? (Sadece çocuklu kadınlar için)
18. Neden çocuk sahibi olmak istediniz? (Sadece çocuklu kadınlar için)
19. Çocuk sahibi olmak, bir kadına ne katar ondan ne götürür?
20. Bir kızınız varsa/olsa kızınızı büyütürken kız olduğu için ona farklı uygulayacağınız bir şey ya da vereceğiniz farklı bir bilgi, eğitim var mıdır?
- Bir kız çocuğuna ne öğretmenin gerekli/önemli olduğunu düşünürsünüz?
 - Bir kızınız varsa/olsa kızının sizi rol model olarak almasından ne derece memnun olursunuz?
 - Hangi özelliklerinin size benzemesi sizi memnun ederdi, hangileri memnun etmezdi?
21. Kendi yaşlılığınızı hayal etmenizi istiyorum ama iki farklı senaryo olsun. Bir senaryoda çocuklusunuz diğerinde çocuksuzsunuz. Bu iki kadını karşılaştırmanızı istiyorum.
- Bu iki kadının hayatları nasıl, günlerini nasıl geçiriyorlar, pratikleri neler olur?
 - Bu yaşlı kadınlar geçmişte baktığında, hayatlarını değerlendirdiklerinde ne düşünüyor, ne hissediyor?
22. Çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Neden istemiyorlardır?
 - Bu kadınlar nasıl insanlardır?
23. Menopoza girdiniz mi?
- Menopoz sizin için ne ifade ediyor?
 - Menopoza girdikten sonra bir kadın olarak hayatınızda ne değişti?

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Alparılan

Kişisel Bilgiler

İş Adresi:

İş telefonu:

Ev Adresi:

Telefon:

E-Posta:

Eğitim

- 2004-2010 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Lisans Programı
Onur Derecesi
- 2008-2009 Tilburg University, Erasmus Programı
- 2010-2011 Tilburg University, Sosyal Psikoloji MSc Programı
Onur Derecesi
Tez: Role of Perceived Intergroup Difference on Intercultural Attitudes and Acculturation Attitudes among Ethnic Groups in Turkey [Türkiyedeki Etnik Gruplar Arasındaki Algılanan Gruplararası Farkın, Kùltürlerarası ve Kùltürlenme Tutumları Üzerindeki Rolü]
Danışman. Dr. Seger Breugelmans
Burs: Tilburg Üniversitesi Başarı Bursu/Tuition waiver and TUSP Scholarship (12.956 €)
- 2014-2020 İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Doktora Programı
Tez: Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir

İş Deneyimi

2014- 2020	İstanbul Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
2013-2014	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Editörlük

2018-2019	Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology - Yönetici Editör
-----------	---

Konuşmalar/Açık Dersler

7 Mart 2018	Kadınların Görünmeyen Emeği, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Davetli konuşmacı
27 Şubat 2018	Gömülü Teori, İstanbul Üniversitesi Davetli konuşmacı

Yayınlar

Kitap bölümleri (Uluslararası):

Alparslan, B. (2018). Barış Psikolojisinin dünü, bugünü, yarını. G. Tekdemir ve T. İkiz (Ed.), *Savaş ve Psikoloji. Psikoloji bilimi çerçevesinden Birinci Dünya Savaşına bir bakış* içinde (s. 171-183). İstanbul: Hyperlink.

Kitap bölümleri (Ulusal):

Alparslan, B. (2017). Ahlaki uzaklaşma ölçeği. S. Cesur, Ç. Erdoğan, B. Tepe, A. Bayad, O. Yılmaz (Ed.), *Sosyal Psikolojide değerler ve ahlak: Kuramlar ve ölçekler* içinde (s. 121-135). İstanbul: Nobel.

Sürelî yayınlarda makaleler:

Tekdemir, G., ve Alparslan, B. (2019). Institutional identity practices on Twitter. *Muhakeme*, 2(2), 29-39.

Alparslan, B. (2019). Sojourner Truth'un mirası: Ben kadın değil miyim? *Mor Psikoloji*, 3, 4-16. Erişim adresi: <http://morpsikolojidergisi.org/wp-content/uploads/2019/11/morpsikoloji03.pdf>

Alparslan, B. (2019). Marksizm ve dil felsefesi: Psikoloji çerçevesinde bir inceleme. *Muhakeme*, 2(1), 34-43. doi.org/10.33817/muhakeme.532846

Bayad, A. ve Alparslan, B. (2017). 20. yüzyıl bilim anlayışının Psikolojiye mirası: Ulus, birey, kimlik, öznellik. *Psikoloji ve Toplum*, 1, 19-28.

Bildiriler:

Derin, G. D. ve Alparslan B. (2019, Aralık). *İstanbul'da yaşayan bireylerin kentin barınma olanaklarına ve nüfus yoğunluğuna ilişkin algıları ile kent kimliği, kentsel mekân algısı ve sosyal destek arasındaki ilişki*, Poster bildirisi, III. Sosyal Psikoloji Kongresi, İstanbul, Türkiye.

Derin, G. D. ve Alparslan B. (2019, Eylül). *Kentsel mekân algısı ve kent kimliği ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması*, Sözlü bildiri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul, Türkiye.

Derin, G. D., Aydemir, A., Alparslan B. ve Balım S. (2016, Ekim). *İnsan doğası barışı mümkün kılmaz mı?* Sözlü bildiri, 5. Eleştirel Psikoloji Sempozyumu, İçel, Türkiye.

Alparslan, B., Aydemir, A., Derin, G. D., Balım, S., Çelikadam, C., ve Gündüz T. (2016, Eylül) *Barışı konuşmak: Ortaöğretim öğrencilerinde barışın sosyal temsilleri*. Sözlü bildiri, 19. Ulusal Psikoloji Kongresi, İzmir, Türkiye.

Çeviriler:

Holtgraves, T. (2019). Özet: Sosyal bir eylem olarak dil (C. Çelikadam ve B. Alparslan, Çev.). G. Tekdemir (Ed.), *Sosyal eylem olarak dil. Sosyal Psikoloji ve dil kullanımı* içinde (s. 180-203). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık

Tetlock, P. E. ve Fincher, K. (2018). Sosyal işlevselcilik (B. Alparslan, Çev.). G. Tekdemir, Ç. Çoker ve S. Cesur (Ed.), *Sosyal Psikolojide kuram ve açıklama* içinde (s. 266-282). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık

McGarty, G. (2016). Kalıpyargılar ve önyargı. Hamilton ve Gifford'un sahte korelasyon çalışmalarına yeni bir bakış (B. Alparslan, Çev.). S. Cesur, G. Tekdemir ve Ç. Çoker (Ed.), *Sosyal Psikoloji – Klasik çalışmaları yeniden değerlendirmek* içinde (s.178-191). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Haslam, S. A. ve Smith, J. R. (2016). Klasik sosyal psikoloji çalışmalarına giriş (B. Alparslan, Çev.). S. Cesur, G. Tekdemir ve Ç. Çoker (Ed.), *Sosyal Psikoloji – Klasik çalışmaları yeniden değerlendirmek* içinde (s.1-10). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zastrow, C. ve Ashman, K. K. K. (2015). Biyolojik özellikler: Geç yetişkinlik (B. Alparslan, Çev.). D. B. Çiftçi (Ed.), *İnsan davranışı ve sosyal çevre – II* içinde. Ankara: Nika Yayıncılık.

Zastrow, C. ve Ashman, K. K. K. (2015). Psikolojik özellikler: Geç yetişkinlik (B. Alparslan, Çev.). D. B. Çiftçi (Ed.), *İnsan davranışı ve sosyal çevre – II* içinde. Ankara: Nika Yayıncılık.

Bölüm İçi İdari Görevler

2018-Devam Ediyor İ. Ü. Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans-Doktora Uzmanlık Alan Dersleri Sorumlusu

2016-Devam ediyor İ. Ü. Psikoloji Bölümü Web Sitesi Sorumlusu

Organizasyonlar

10 Aralık 2018 Psikoloji Sohbetleri-Prof. Dr. Hale Bolak Boratav ile Psikoloji ve Feminizm, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurul Odası, Düzenleme Kurulu Üyesi

14 Mayıs 2018 Ahlak Üzerine Konuşmalar Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurul Odası, Düzenleme Kurulu Üyesi

23 Mart 2018 Psikoloji Sohbetleri-Dr. Meral Gezici Yalçın ile Göçe Sosyal Psikolojik Açıdan Bakmak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurul Odası, Düzenleme Kurulu Üyesi

23-24 Mart 2017 Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırmalar Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi, Düzenleme Kurulu Üyesi

2 Mayıs 2016 Barış Üzerine Konuşmalar Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi, Düzenleme Kurulu Üyesi